

”SUOMALAIS-UGRILAISILLA JUURILLA”

Pudasjärven kaupungin ja Venäjän Komin tasavallan välisen kulttuurivaihtosuhteen sisältö ja tavoitteet

Pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
Kulttuuriantropologia
Syksy 2016
Kaisa Vainio

1	Johdanto	4
	Pudasjärvi–Komi -kulttuurivaihtosuhde 2002–2016	6
	Tutkimustavoitteet.....	8
	Tutkimusprosessi.....	10
2	Kulttuurivaihdon tutkiminen symbolisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä	12
	Symbolinen antropologia kulttuurianalyysin välineenä	13
	Poliittisen antropologian käsitteet tulkinnallisena viitekehysenä	17
1.1	Perinne globaalissa maailmassa	21
1.2		
1.3	Etnografinen kenttätyö metodina	25
	Aineiston keruu tutkimuskentällä	28
	Asiantuntijahaastattelut.....	29
2.1	Analyysin tekeminen	33
2.4	Suomi–Venäjä kulttuurivaihto	35
	Kulttuurivaihto poliittisena toimintana	35
2.3	Kulttuurivaihto ruohonjuuritasolla.....	38
3.5	Suomalais-ugrialaisten kansojen historiaa ja nykypäivää	40
3.2	Ugrikulttuurin luomisesta tukahduttamiseen.....	41
3.3	Ugrien etnokulttuurinen revitalisaatio	42
	Komien etnopolitiittinen kehitys	45
4.1		
4.2	Suomalais-ugrilaisen perinteen symbolit vuorovaikutuksen välineenä	50
5.1	Kieli on tärkein kansan symboli.....	51
5.2	Esineet linkkinä menneeseen.....	54
5.3	Kansantaide pohjaa myytteihin	58
	Musiikki ja tanssi perinteen esittämisenä	62
6.1	Festivaalit nykyajan rituaaleina.....	63
6.2	Moderni luontosuhde	66
6.7	Kokemukset vuorovaikutuksessa	69
6.4	Perinne näyteikkunana	69
6.5	7.1.1 Inspiroivaa kuvataideyhteistyötä	69
6.6	7.1.2 Musiikki ja tanssi yhdistävät	71
7.1	Kasvatus painottaa yhdessä tekemistä	73
	7.2.1 Työpajat toiminnan muotona.....	73
	7.2.2 Kohtaaminen ja ystävystyminen	75
7.2	Delegaatiot.....	77
7.3		

7.3.1	Tutustuminen, luottamus ja suhteiden ylläpitäminen ..	77
7.3.2	Vaikutteiden omaksuminen	82
7.3.3	Yhteistyön laajentuminen	83
8	Ideologiat ja tavoitteet kulttuurivaihdossa	86
	Etnokansallinen yhteiskunta ja identiteetti	86
	Brändi – Kulttuuri elinkeinopoliittisena välineenä	91
	Kansainvälisyyden yksilöllinen ja paikallinen arvo	94
	Suomalais-ugriaisen kulttuurivaihdon edellytykset	97
9	Kulttuurivaihdon merkitykset ja haasteet	101
	Kulttuurivaihdon symbolinen ulottuvuus	102
	Kulttuurivaihdon poliittinen ulottuvuus	103
8.1	Kulttuurivaihdon arvot ja toimintasektorien erot	105
8.2	Haasteet ja tulevaisuus	107
8	ÄHTEET	110
8.4	Liite 1. Haastattelukysymykset	125
8.4	Liite 2. Pudasjärvi–Komi -vaihdon aikajana	126
9.1		
9.2		
9.3		
9.4		

1 Johdanto

Tässä kulttuuriantropologian Pro gradu -tutkielmassa käsittelen kahden suomalais-ugrilaisen kansan kansainvälistä yhteistyösuhdetta. Perehdyn yhteen esimerkkiin: Pudasjärven kaupungin ja Venäjän Komin Tasavallan (myöhemmin Komi) toimijoiden väliseen kulttuurivaihtosuhteeseen, sen sisältöön, muotoihin ja tavoitteisiin. Tutkimus voi toimia lukijalle taustoitukseksi kulttuurivaihdon ja Venäjä-yhteistyön näkökulmiin.

Syksyllä 2011 olin työharjoittelussa Suomi-Venäjä-kulttuurivaihdon parissa Oulun läänin taidetoimikunnassa ¹. Samalla tutustuin Oulun läänissä toteutettuihin taiteen Venäjä-hankkeisiin. Pudasjärven yhteistyö esiteltiin malliesimerkkinä pitkäjänteisestä yhteistyöstä. Siinä oli myös kiinnostava teema: suomalais-ugrilainen kulttuurivaihto. Olin joitakin vuosia aiemmin aloittanut venäjän kielen opinnot sekä Venäjän ja Itä Euroopan asiantuntijaopinnot. Naapurimaa veti voimakkaasti puoleensa. Niin alueellinen kulttuurivaihto valikoitui tutkimusaiheekseni.

Suomessa on toteutettu runsaasti kulttuurivaihtoprojekteja itänaapurimme toimijoiden kanssa. Linjat ja tavoitteet yhteistyölle on laatinut Opetusministeriö (nyk. Opetus- ja Kulttuuriministeriö), mutta toiminta tapahtuu pääosin ruohonjuuritasolla kuntien, instituutioiden ja yhdistysten kulttuurityönä sekä yksittäisten ihmisten mielenkiinnon kohteista käsin. Kulttuurivaihdolle on virallisesti asetettu toiveikkaita tavoitteita liittyen kansainväliseen nuorisotyöhön, ennakkoluulojen vähentämiseen, venäläisen kansalaisyhteiskunnan tukemiseen ja kulttuurillis-taloudelliseen yhteistyöhön. Suomalais-ugrilaisen elementin tuominen mukaan avaa uudenlaisen näkökulman perinteen ja taiteen kanssa työskentelyyn. Poliittisesti yhteistyöllä on katsottu olevan positiivinen merkitys Suomen ja Venäjän välisille suhteille, niin paikallisesti kuin laajemmin valtioiden välisellä tasolla. Kansainvälinen politiikka vastaavasti heijastuu paikalliseen yhteistyöhön. Tämä tutkimus on katsaus yhden kulttuurivaihtosuhteen syntyyn ja kehitykseen. Se avaa ruohonjuuritason toiminnan merkityksiä ja peilaa niitä virallisesti määriteltyihin tavoitteisiin ja aiheeseen liittyvään tutkimukseen. Tutkimus

¹ Nykyisin Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun taiteen aluehallintokeskus TAIKE.

kulttuurivaihtotoiminnan todellisuudesta voi avata uusia näkökulmia sen parissa työskenteleville. Toivon että tutkimus voi myös auttaa kehittämään rakenteita kulttuurivaihtotoiminnan tueksi.

Suomalais-ugrialaisten kansojen² tutkimus Suomessa on aktiivista. Sen juuret ovat 1700– ja 1800– lukujen kieli- ja kansantieteellisessä tutkimuksessa (tästä lisää luvussa 5). Vielä nykyään virolaisten, unkarilaisten ja Suomesta erityisesti Helsingin yliopiston fennougristiikan kielentutkijoiden panos alalla on merkittävä. Keskeisiä näkökulmia nykypäivän suomalais-ugrialaisten kansojen kulttuuritieteellisessä tutkimuksessa ovat:

- 1.) Perinteen, mytologian ja kansanuskon säilyminen, säilyttäminen ja esittäminen. Tätä tutkimusnäkökulmaa edustavat uskontotieteilijät ja perinteentutkijat kuten Anna-Leena Siikala, Juha Pentikäinen, Ildikó Lehtinen, Tuula Tuisku, Kaija Heikkinen, Art Leete, Laur Vallikivi, Pekka Hakamies, Helena Ruotsala, Piret Koosa, Karina Lukin ja Kristin Kuutma.
- 2.) Uuden kulttuurin luominen, esittäminen ja etnofuturismi. Tämä on erityisesti kirjallisuuden ja taiteentutkimuksen näkökulma jota edustavat Kari Sallamaa, Ülle Kauksi, Andres Heinapuu, Sven Kivisildnik, Maarja Pärl-Lõhmus.
- 3.) Luonnonvara- ja aluepolitiikan vaikutukset ugrilaisiin alkuperäiskansoihin. Poliitiikan ja yhteiskuntatutkimuksen näkökulmaa edustavat muun muassa Pekka Kauppala (komit) ja Paul Fryer (komit).
- 4.) Kielentutkimus – paikannimet, paikallismurteet ja kielen käyttö. Alan tutkijoita ovat muun muassa Riho Grünthal, Annika Pasanen, Konstantin Zamyatin, Janne Saarikivi, Laura Siragusa.

Saamelaistutkimus on sikäli erityinen alansa suomalais-ugrialaisten kansojen tutkimuksen parissa, että sen yhteiskunnalliset lähtökohdat ovat hyvin erilaiset Neuvostoliitossa eläneiden kansojen tutkimukseen nähden. Kuitenkin juuri saamelaistutkimuksesta on saatu vertailevaa näkökulmaa pohjoisten kansojen elinolosuhteisteisiin ja etnokulttuuriseen tilanteeseen.

Luonnollisesti tutkimus on aktiivista myös Venäjällä, jossa monet tutkijat edustavat itse näitä kieli- ja kulttuurivähemmistöjä. Komeja ovat tutkineet muun

² Suomalais-ugrilaisiin kansoihin viitataan myös termillä *ugrit* ja *uralilaiset kansat*.

muassa Oleg Uljašev, Vladimir Napolskih, Lubov Maximova, Victor Semenov, Irina Ilyina, Nikolai Konakov, Gennady V. Lapin, Karina A. Kazakova, Olga E. Bodarenko, Maria A. Galeva, Ludmila P. Kucherenko, Elena B. Belkina, Tatjana M. Khorunzaya.³ Suomessa Pekka Kauppala (komit) ja Paul Fryer (komit).

Ugreja osana modernia maailmaa ja kansojen kansainvälistymistä ei ole antropologisesti tutkittu kuitenkaan kovin paljoa. Sen sijaan suomalais-ugrialaisten kansojen perinnetyötä ja yhteiskunnallisia tavoitteita tutkittu runsaasti eri tieteenaloilla. Nämä tutkimukset ovat joko lokaaleja eli tutkivat tiettyä paikallista ilmiötä, tai vertailevia jolloin ne peilaavat eri kansojen tilannetta toisiinsa. Kaksisuuntaista tarkastelua tai antropologista tutkimusta kansojen välisestä yhteistyöstä ei ole kuitenkaan tietääkseni paljoa tehty. Lähimpänä esimerkkinä lienee rajatutkimus ja kulttuurienvälisen viestinnän tutkimus, jossa käsitellään muun muassa Suomen ja Venäjän rajan yli tapahtuvaa vuorovaikutusta (Esim. Vanhanen 2010).

Kansainvälistä kulttuurivaihtoa on Suomessa tutkittu niin ikään melko vähän, etenkin siihen nähden kuinka paljon sitä tehdään. Pro gradu -tutkielmissa on tutkittu muun muassa kansallisten kulttuuri-instituuttien roolia kulttuurivaihdossa (Perkkiö 2000). Kulttuurivaihtoa koordinoivat instituutiot ovat teettäneet omia arviointejaan. Arvioitu on kulttuurivientihankkeita (Koivunen 2004), suomalais-venäläistä kulttuurifoorumia (Opetusministeriö 2005a), Suomen sukukansaojelmia (Grünthal 2005) sekä Venäjä-yhteistyön merkitystä luovilla aloilla (Kainulainen 2012). Suomalaisen perinteen soveltamista tutkitaan folklorismin ja etnologian tutkimusaloilla (opinnäytetöissä muun muassa Hämeenaho 2008; Lampinen 2010), mutta perinteen rooli kansainvälisessä vuorovaikutuksessa näyttää olevan harvinaisempi tutkimusnäkökulma.

Pudasjärvi–Komi -kulttuurivaihtosuhde 2002–2016

- 1.1 Pudasjärven kaupungin ja Venäjän Komin tasavallan yhteistyö alkoi suomalais-venäläisestä kulttuurifoorumista vuonna 2002. Tällöin tapasivat ensi kertaa Pudasjärven kulttuuritoimen ja kansanopiston sekä Vylgortin lasten

³ Venäläisten tukijoiden työskätkä esittelvät muunmuassa Elenius & Karlsson 2007.

käsityökeskus Zaranin edustajat. Pudasjärven toimijat tarttuivat Zaran-keskuksen yhteistyöaloitteeseen uteliaisuudesta nimenomaan teemaksi ehdotettua suomalais-ugrilaista kulttuuriperintöä kohtaan.

Ensimmäinen yhteistyöhanke konkretisoitui vuonna 2006, jolloin Pudasjärvelle saapui Komista taideopettajien ja oppilaiden ryhmä. Lasten ja nuorten taidevaihto on ollut erilaisin muodoin hanketoiminnan keskiössä. Siihen on kuulunut taidenäyttelyvaihtoja, oppilaiden työpajoja ja opettajien vierailuja. Pudasjärven kulttuuriohjaaja Birgit Tolonen ja Zaran-keskuksen rehtori Valeri Toropov ovat suunnitelleet yhteistyöhankkeita Suomalais-venäläisen foorumitoiminnan kautta. Yhteistyöhön ovat tulleet myöhemmin mukaan uusina kulttuurisektorin toimijoina Pudasjärven Suomi–Venäjä-Seura ja Komissa Syktyvkarin Kulttuuriopisto. Myös muita tahoja ja ihmisiä on ollut mukana.

Kulttuurivaihdossa mukana olleet tahot:

Pudasjärven kunta, kulttuuritoimi ja kansanopisto

Suomi–Venäjä-Seuran Pudasjärven osasto

Komissa Vylgortin kunta ja Syktyvdinskin hallintopiiri

Vylgortin lasten käsityökeskus Zaran

Syktyvkarin kulttuuriopisto, opiskelijoiden tanssiryhmä Pihlajan Helmet

Komin suomalais-ugrilainen Etnopark- kulttuurikeskus (vain neuvotteluissa)

Ensikontaktin jälkeen alkoivat myös hallinnon delegaatioiden vierailut ja vilkas vuorovaikutus. Hallinnon matkojen tarkoituksena on ollut suhteiden solmiminen ja ylläpito, tutustuminen kumppaniin ja toimintatapoihin, arvojen ymmärtäminen ja mahdollisuuksien kartoittaminen yhteistyön laajentamiselle koulutus- ja talussektoreille. Delegaatiomatkoilla mukana on ollut elinkeinoelämän edustajia, koulutuspuolen ammattilaisia, hallintovirkamiehiä ja kunnanvaltuutettuja. Toisinaan samalla matkalla mukana on ollut lapsia ja nuoria taidevaihtohankkeen puitteissa. Vuonna 2009 Solmittiin Pudasjärven kunnan ja Syktyvdinskin alueen⁴ välinen ystävyys- ja yhteistyösopimus. Vuonna 2013 sopimus yhteistyöstä allekirjoitettiin myös Komin Tasavallan ja Pohjois-

⁴ Syktyvdinskin aluepiiri on pääkaupunki Syktyvkarin välittömässä läheisyydessä oleva hallinnollinen piiri, jota johdetaan alueen suurimmasta kylästä, Vylgortista.

Pohjanmaan maakunnan välillä. Tarkastelujakso päättyy vuoteen 2016, mutta kulttuurisuhde jatkaa elämäänsä. Historiaa on tarkemmin selostettu Liitteessä 2.

Tutkimustavoitteet

Tutkimustavoitteenani on: Pudasjärven ja Komin kulttuurivaihdon **sisällön** ja **tavoitteiden** analysointi symbolisen antropologian ja poliittisen antropologian näkökulmista.

Tutkimustavoitteen jaan kahteen käsittelynäkökulmaan: symboliseen ja poliittiseen. Symbolisen eli tulkitsevan antropologian näkökulmasta analysoin:

1.2 Mitä **symboleja** vaihdossa käytetään ja mitä **merkityksiä** ja **kokemuksia** niiden käyttö luo kulttuurivaihdon toiminnoissa?

Poliittisen antropologian näkökulmasta vastaan:

Mitkä ovat kulttuurivaihdon tavoitteisiin ja käytäntöihin vaikuttavia **ideoita** ja **arvoja**?

Tutkin kulttuurivaihdon herättämiä ajatuksia eri toimijaryhmissä. Toimijaryhmiksi olen määrittänyt hallinnon virkamiehet, toiminnan suunnittelijat sekä kulttuurivaihdon osallistujat, joita ovat opettajat ja oppilaat. Toimijaryhmät puolestaan jakaantuvat yhteistyön eri sektoreille jotka ovat perinne, kasvatus sekä hallinto. Näin ollen näkyviin tulee myös, millä tavalla eri toimijaryhmien näkemykset kohtaavat ja eroavat.

Lähestyn tutkimusta käyttäen Clifford Geerzin symbolisen antropologian teorioita ja Viktor Turnerin muotoilemaa rituaalien tulkinnan kolmitasoista mallia. Symbolit, eli erilaiset teemat ja kulttuuri-elementit toimivat vuorovaikutuksen välineinä siten niiden kautta muodostuu erilaisia objektiivisia, subjektiivisia tai piileviä merkityksiä. Objektiiviset tulkinnat ovat staattisia, kulttuurin symbolien esittämisessä ilmeneviä ja usein tutkijoiden määrittämiä merkityksiä. Subjektiiviset tulkinnat syntyvät kulttuurisen vaihdon myötä henkilöjen välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteiskunnalliset merkitykset liittyvät laajempiin poliittisiin ideologioihin ja tavoitteisiin. Yhteiskunnallisten merkitysten hahmottamisessa käytän poliittisen antropologian teorioita. Symbolisen antropologian teoreettista viitekehystä avaan luvussa 2.1 ja poliittisen antropologian teorioita luvussa 2.2. Analyysin myötä olen tullut siihen

tulokseen, että kulttuurivaihdon teemat nivoutuvat osaksi laajempia globaaleja teemoja. Niitä käsittelem alustavasti luvussa 2.3.

Lopuksi tarkastelen myös sitä, mitä yhtäläisyyksiä ja eroja näillä ideologioilla on Pudasjärven ja Komin välillä. Tiivistän myös vaihdon keskeiset haasteet. Tutkimukseni taustoittaa yhden tapauksen anatomiaa laaja-alaisesti. Eri näkökulmien kautta saavat vastauksen muun muassa seuraavat kysymykset:

Mikä on suomalais-ugrilaisen kulttuuriperinnön merkitys vaihdossa?

Millaisia arvoja ja merkityksiä kulttuurivaihdolle annetaan?

Miten tavoitteet ja näkemykset vaihtelevat toimijaryhmien välillä?

Minkälaista yksilöllistä, paikallista ja alueellista hyötyä kulttuurivaihdolla tavoitellaan tai ajatellaan olevan?

Suomalais-ugrilaisten kansojen tutkimuksessa on tyypillistä ”alkuperäisten” kulttuurin muotojen metsästys ja niin sanottu ”kyläetnografia”. Ugrit kuvataan toisinaan valtakulttuurin ulkopuolisina heimoina, unohdettuina mummojen asuttamina kylinä ja katoavina kielinä. Täytyy muistaa, että näissäkin kuvauksissa kyse on kuitenkin tutkijan valitsemasta näkökulmasta. Valitsemani näkökulma kiinnittää huomion rakenteilla olevaan ja elävään nykykulttuuriin, kulttuurin elävyyteen mikä parhaiten konkretisoituu nimenomaan suuremmissa vertaisyhteisöissä. Kansojen nykytilaa voidaan siis kuvata niiden välisen vuorovaikutuksen kautta. Klassisen symboliantropologisen näkökulman mukaan kulttuurin merkitykset siirtyvät ja kehittyvät nimenomaan vuorovaikutuksessa (Kts. Geertz, Turner). Moderni kulttuuri ei kuitenkaan rajaudu pieniin kyläyhteisöihin, ei edes poliittismaantieteellisten yksiköiden sisälle. Samoin kuin Suomessa elävän alkuperäiskansan, saamelaisten yhteisö elää neljän valtion alueella, on myös komien kieli ja kulttuuri monimuotoista ja maantieteellisesti laajalla alueella. Tapaninen (1997: 119) huomauttaa, että rajaamalla kansan ja kulttuurin pieneen tilaan, ”antropologi luo kuvaa todellisuudesta, joka ei välttämättä kuvaa sitä todellisuutta, jota informantit todella elävät.” Suomalais-ugrilaisten kansojen kulttuuria on mielestäni mielekkäintä etsiä tilasta, jossa sen eri kansat kohtaavat, jossa sitä esitetään toisille.

Tutkimusprosessi

Tutustuin kulttuurisektorin vaihdon osapuoliin suomalais-venäläisessä kulttuurifoorumissa Joensuussa 2012. Siellä olin mukana heidän hankeneuvotteluissaan. Tällä tavoin pääsin seuraamaan yhden vaihtohankkeen syntyä suunnittelusta toteutukseen saakka. Tarkastelun aikajänne ulottuu kuitenkin pitemmälle, välille 2002–2016. Olen kerännyt aineiston pääosin keväällä ja kesällä 2013 Pudasjärvellä ja Komissa. Silloin käynnissä oli peräti 1.3 kaksi kulttuurivaihtohanketta. Aineisto on kerätty haastatellen sekä osallistuvan havainnoinnin metodilla. Pitkään aikajänteeseen olen hakenut näkökulmia haastattelujen ja sanomalehtiartikkeiden avulla.

Kenttätöyssäni osallistuin kahteen kulttuurivaihdon vierailuun Pudasjärvellä. Ensimmäinen oli maaliskuussa 2013, kun opettajien ja oppilaiden ryhmä Vylgortin Zaran-käsityökoulusta saapui Pudasjärvelle pitämään työpajoja koululaisille. Samalla avattiin komilaisten lasten taidenäyttely. Toinen oli kesäkuussa 2013 Syktyvkarin kulttuuriopiston opiskelijoiden Pihlajan Helmet-tanssiryhmän esiintymismatka. Osallistuin molempiin osallistuvan havainnoijan roolissa. Tarpeen mukaan toimin myös avustajana, kääntäjänä ja pidin seuraa Suomeen tulleille lapsille, nuorille ja opettajille. Kaksoisrooli tutkijana ja toimijana (Kuva 1.) osoittautui hyväksi tavaksi tutustua vieraisiin ja päästä mukaan yhteistyön toimintoihin. Osallistuminen on myös auttanut luomaan luottamuksellisen kontaktin haastateltuihin. Olen haastatellut laajan otannan mukana olleita toimijoita eri maista, ikäryhmistä ja asemista.

Kuva 1. Työpajassa tulkkina ja tutkijana. Vasemmalla työpajan vetäjät, oppilaat Masha, Anna ja Masha Vylgortin lasten käsityökeskus Zaranista. Oikealla tulkki ja tutkija eli allekirjoittanut.

Samana keväänä Pudasjärvellä vieraili myös Komin virallinen delegaatio, jonka vierailulla en ollut mukana, mutta olen seurannut sitä paikallislehdistä. Heinäkuussa 2013 oli määrä olla Pudasjärven vastavierailu Komiin Vylgortin Zavalinka-kansanlaulufestivaalin aikaan. Matka peruuntui resurssipulan takia mutta lähdin itse Komiin tästä huolimatta. Neljän ja puolen viikon ajan osallistuin laulufestivaaleille, haastattelin yhteistyötahojen toimijoita ja tutustuin paikalliseen kulttuurielämään ja arkeen.

Aineiston keruun jälkeen olen jatkanut yhteydenpitoa saadakseni näkökulman kulttuurivaihdon kehittymiseen pitkällä aikavälillä. Tapasin toimijoita muun muassa vuoden 2014 kulttuurifoorumissa Oulussa, jossa käytiin neuvottelua yhteistyön laajentamisesta Komin suomalais-ugrilaisen Etnopark -kulttuurikeskuksen johdon kanssa. Suunniteltu yhteistyö Etnopark -keskuksen kanssa ei kuitenkaan onnistunut. On ollut ilo seurata yhteistyön jatkumista vuoteen 2016, jolloin tämä tutkimus valmistui.

2 Kulttuurivaihdon tutkiminen symbolisena ja yhteiskunnallisena ilmiönä

Tutkimukseni pohjautuu useimpien ihmistieteellisten tutkimusten tavoin aristoteeliseen tutkimusperinteeseen, missä keskitytään tutkimaan ihmismielen käsitysten kautta kuvaa todellisuudesta. Tätä lähestyn hermeneuttisesti fenomenologisen merkitysteorian valossa. (Bernard & Gravlee 2015: 29–33.) Tutkimukseni edustaa perinteistä ymmärtävän tutkimuksen koulukuntaa. Keskeisiksi nousevat tutkimusperinteen mukaisesti subjektiiviset kokemukset ja käsitykset ja näihin pohjaava inhimillinen toiminta. Oletuksena on, että näitä tutkimalla voidaan tavoittaa tietoa kulttuurisista merkityksistä tai arvoista.

Tutkimuksen teoriapohja perustuu kahteen antropologiseen teoreettiseen perinteeseen: kulttuurisemioottiseen tulkitsevan antropologian ja poliittisen antropologian näkökulmiin. Näistä ensimmäinen on tulkinnallinen apuväline, jota käytän apuna aineiston keruussa ja analyysissä. Poliittinen antropologia puolestaan tarjoaa näkökulman tarkastella toiminnan taustalla vaikuttavia ideologioita ja tavoitteita. Aineistoa tulkitseen teoriaohjaavalla menetelmällä, eli poliittiset teoriat astuvat kuvaan päätelmien teon vaiheessa.

Kulttuuria ja taidetta tuotetaan ja esitetään erilaisin symbolein. Tutkimuksessani keskeistä on noiden symbolien etsiminen ja niiden käytön tarkastelu. Hypoteesinani on, että käytetyt suomalais-ugrilaisuuden symbolit ovat intersubjektiivisesti eli yksilöiden välillä yhteisesti ymmärrettyjä elementtejä, joiden avulla tapahtuva kanssakäyminen, toisin sanoen kulttuurivaihto, on intentionaalista, eli sillä on jokin päämäärä. Lähtökohtani siis on, että kiinnittämällä huomiota jaettaviin symboleihin, voidaan ymmärtää jotain toiminnan merkityksestä ja tavoitteista. Merkitykset muodostuvat yhteisten kokemusten myötä. Symbolit ovat yhteisiä, mutta merkitykset henkilökohtaisia. Päämäärät puolestaan liittyvät laajempiin arvoihin ja ideologioihin. Yksi toiminto voi siis luoda useanlaisia merkityksiä eri toimijoille.

Poliittinen antropologia ja sen näkökulmat etnisyyssprosesseihin ja pienten kansojen selviämiseen globaalissa maailmassa tarjoavat välineet tarkastella kulttuurivaihdon taustalla olevia ideologioita, jotka muodostavat sen tavoitteet. Tähän prosessiin liittyy kansallisyhteisön rakentaminen etnisten prosessien kautta, kulttuurinen identiteetti ja kulttuuristen ominaispiirteiden

hyödyntäminen eli brändäys. Nämä teemat liittyvät tutkimuksen tuloksiin. Poliittisen antropologian näkökulmat tulevat mukaan tutkimukseen vasta aineiston tarkastelun myötä, ne eivät ole olleet esioletuksia tai tutkimuksen lähtökohtia.

Symbolinen antropologia kulttuurianalyysin välineenä

2.1 Yhdysvaltalaisen antropologin, Clifford Geertzin muotoilema tulkitsevan selityksen malli (1973) kohdistaa huomion siihen, mitä instituutiot, toiminnot, kuvat, tavat, tapahtumat ja sosiaalistieteellisen mielenkiinnon kohteena olevat asiat merkitsevät niiden kokijoille. Geertz tulkitsee kulttuurin sosiaalisesti vakiintuneena ja perittynä kulttuurillisena koodina. Hänen mukaansa kulttuuri on "a system of inherited conceptions expressed in symbolic forms by means of which men communicate, perpetuate, and develop their knowledge about and attitudes towards life." (Geertz 1973: 89.)⁵ Geertzin kulttuurikäsitteessä ihmiset ovat aktiivisia toimijoita, jotka muodostavat merkityksiä eli kulttuuria. Ilkka Ruohosen mukaan Geertz näki toiminnan kuvaamista tärkeämpänä *syväkuvauksen* eli kulttuurianalyysin joka paljastaa rakenteet ja merkitykset toiminnan taustalla (Ruohonen 1988: 7 < Geertz 1973: 14, 17).

Geertzin semioottisessa kulttuurikäsitteessä symboli on keskeinen väline kulttuurin kuvan tutkimisessa. Koodit ovat julkisia ja muodostavat rakenteiden hierarkian tai kulttuuristen *merkitysten verkoston*⁶, joka ohjaa koodien tulkitsemista ja tuottamista. (Geertz 1973: 5–7, vrt. Ruohonen 1988: 5.) Symbolijärjestelmä toimii informaation lähteenä, joka antaa muodon, suunnan, erityisyyden ja mielen meneillään olevalle toiminnalle (Geertz 1973: 250). Symbolin merkitys on käsitteellinen mielikuva. Symboli voi olla mikä tahansa objekti, toiminta, tapahtuma tai suhde joka toimii mielikuvan välittäjänä.

⁵ Suom. Perittyjen käsitysten järjestelmä, jota ihmiset ilmaisevat symbolisilla muodoilla kommunikoiden, ylläpitäen ja kehittäen heidän tietojaan ja asenteitaan elämää kohtaan.

⁶ Geertz siteeraa saksalaista filosofi Max Weberiä sanoessaan: "*Man is an animal suspended in webs of significance he himself has spun. I take culture to be those webs, and the analysis of it to be therefore not an experimental science in search of law but an interpretive one in search of meaning.*" (Suom. Ihminen on eläin, joka on sokeutunut itse kutomiinsa merkitysten verkkoihin. Näen kulttuurin niinä verkkoina ja niiden analyysi ei ole säännönmukaisuutta etsivää kokeellista tiedettä, vaan tulkitsevää, merkitystä etsivää.)

Symbolit ovat konkreettisia ilmaisuja esimerkiksi ajatuksista, asenteista, käsitteistä, uskomuksista tai mielipiteistä. (Geertz 1973: 13, 19.)

Geertz käsittelee kulttuuria kommunikaatiojärjestelmänä, jonka merkitykset tiivistyvät symboleihin. Geertziläisen tulkinnan mukaan symbolilla on kollektiivisesti muodostunut kulttuurinen merkitys: jotakin ilmaistaan tietyn symbolin avulla ja merkitys on kulttuurisesti jaettu. Kuitenkin Geertz ottaa kantaa hyvin vähän, jos ollenkaan symbolien monitulkintaisuuteen ja symbolien tulkintaan kulttuurienvälisessä vuorovaikutuksessa. Geertzin kuvaama yksitulkintaisuus on staattinen ideaalitalanne, missä syvempää vuorovaikutusta, keskustelua ja kulttuurin kehittymistä ei kuitenkaan tapahdu.

Kulttuuriantropologi Victor Turner (1974: 2) puolestaan ymmärsi symbolit, rituaalin ja uskonnon prosesseina joihin yksilöt ja ryhmät täysin kytkeytyvät. Turnerin mukaan symbolit eivät ole ainoastaan syvempien sosiaalisten ja psykologisten prosessien ilmentymiä tai valepukuja, vaan symboleilla on myös ontologinen arvo. Antropologi Sherry Ortnerin (1981) vertailun mukaan Geertz piti symboleita kulttuurin välittäjinä, *ilmaisuvälineinä (vehicles of culture)*. Turner oli kiinnostunut niistä ennemmin *sosiaalisen prosessin tekijöinä (operators in the social process)* (Hudson, Smith, Loughlin & Hammerstedt 2009.)

Turnerin näkökulma eroaa Geertzistä siinä, että turnerilainen ajattelu painottaa kulttuurin uudelleenluomista, staattisen kulttuurin esittämisen ja heijastamisen sijaan (Turner 1974: 4). Turnerin muotoilema *vertaileva symbologia* on symboliantropologiaa laajempi määritelmä, sillä käsitettä voidaan Turnerin mukaan käyttää pienten etnokulttuurien sijaan paremmin jälkiteollisten yhteiskuntien tutkimukseen. (Turner 1974: 8–9.) Turnerin mukaan näitä merkityksellisiä symboleja kannattaa etsiä rituaalien yhteydestä. Turner määrittelee rituaalin rutiinista poikkeavaksi tilanteeksi, joka tuo todisteita mystisen olemassaolosta. Symboli on rituaalin pienin osanen, joka kantaa rituaalin voimaa. (Turner 1967: 19.)

Mutta mikä on rituaali modernissa yhteiskunnassa? Mathieu Deflemin mukaan Turner tarkoittaa rituaalin “symbolien tavarataloksi”, missä symbolien kautta paljastuvat yhteiskuntamme tärkeät arvot. (Deflem 1991:5 < Turner 1968a: 2.) Turnerin rituaalia voidaan tarkastella modernissa kontekstissa arjesta poikkeavana

järjestettynä, ainutkertaisena tai toistuvana tilanteena, missä symbolien kautta luodaan tai uusinnetaan kulttuurille tärkeitä merkityksiä. Rituaali on tila, jossa kulttuuriset merkitykset tiivistyvät symbolien ympärille. Tällainen rituaali voi olla esimerkiksi juhlapäivä jota vietetään tietyin menoin, kulttuuriesitys tai festivaali. Tässä tutkielmassa tarkastelen kulttuurivaihdon toimintoja: työpajoja, kulttuuriesityksiä, festivaaleja ja delegaatiovierailuja rituaalin kaltaisina toimintoina, jossa käytetyt symbolit viestivät kulttuurillisesti tärkeistä arvoista.

Käytän apuvälineenä Turnerin luomaa rituaalin symbolien monitasoisen tulkinnan mallia. Turnerin mukaan symboleilla voi olla useita merkityksiä. Niillä on myös useita tulkinnan tasoja. Ensimmäinen taso on subjektiivinen selitys (*exegetical level*), joka rituaalin osallistujalla tai rituaalispecialistilla on. Toinen taso on käyttömerkitys (*operational level*), jolla symbolin merkitys on objektiivinen, yleensä tutkijan määrittämä. Se liittyy rituaalin yhteiskunnalliseen tai kulttuuriseen tarkoitukseen. Viimeinen taso on symbolin aseman merkitys suhteessa muihin symboleihin (*positional level*). Tässä tasossa tarkastellaan symbolien piileviä merkityksiä, jotka eivät välttämättä täysin avaudu osallistujille. (Turner 1967: 50–52.) Tarkastelen kulttuurivaihtoprosessia rituaalisena tapahtumana, josta erittelen Turnerin mallin mukaiset tasot. Käsittelem vaihdossa ilmenevien symbolien objektiivisia käyttömerkityksiä luvussa 6, toimijoiden subjektiivisia merkityksiä luvussa 7. ja itse kulttuurivaihtoa symbolina yhteiskunnallisessa kontekstissa luvussa 8.

Antropologi Roy Wagner (1981) seuraa Geertzin ja Turnerin näkemyksiä. Turnerin tavoin hän korostaa symbolien käyttöä jatkuvassa kulttuurin luomisen prosessissa (*invention of culture*). Ihmiset siis muokkaavat kulttuuria manipuloimalla symboleja antamaan uusia merkityksiä. Wagnerin mukaan kulttuuri syntyy yksilöllisen ja sosiaalisen maailman kohtauspisteessä.

Wagnerin teoria muistuttaa Turnerin teoriaa sen universaalissa kulttuurikäsitteessään. Se ei erottele modernia ja perinteistä kulttuuria, tai länsimaisia ja heimoyhteisöjä kulttuurin mekanismien suhteen (Wagner 1981: xiii). Kulttuuriset mielikuvat antavat elämälle sisältöä ja mielenkiintoa yhtä lailla meille länsimaisen kulttuurinpiirin kasvateille (esimerkiksi mainonnan muodossa) kuin taikuuteen ja omaan myyttiseen maailmankuvaansa uskoville heimoyhteisöillekin (Wagner 1981: 66).

Wagner korostaa symbolien merkitystä välittäjänä kommunikaatiossa. Merkityksellistä symbolin lisäksi on myös konteksti, missä symboli esitetään. Nämä yhdessä muodostavat assosiaatioita jotka antavat symbolille merkityksen. Nämä assosiaatiot muotoutuvat metaforiksi tai pragmaattisiksi rakennelmiksi. Symboleja voi siis käyttää niiden vakiintuneiden konventioiden mukaan, mutta myös epäkonventionaalisesti keksien uusia assosiaatioita. (Wagner 1981: 42.) Tämä *keksiminen (invention)* ja *tapa (convention)* vuorovaikutuksellaan luovat kulttuurin elävyyden ja sisäisen dynamiikan. Kulttuurin keksiminen ja tulkinta ovat siis välttämättömiä kulttuurin olemassaololle. (Wagner 1981: 52.)

Perinnettä voidaan tarkastella symbolisesta näkökulmasta käsin. Tietty perinteen symboli, vaikka kansanlaulu, kantaa kulttuurisia merkityksiä, jopa myyttejä. Tietty kansanlaulu yleensä esitetään vakiintuneella tavalla. Kun alamme puhua perinteestä, kyseessä on historiallisena pidetty symboli, jonka toistamisella haluamme esimerkiksi vahvistaa kulttuurista yhteenkuuluvuuden tunnetta. Laulun merkityksen ja sanoman ymmärtämiseksi kuulijoiden tulee jakaa yhteinen ymmärrys, kulttuuri. Traditio on perinteeksi määritellyn symbolin toistamista.

Folkloristi Barbara Kirschenblatt-Gimblett (1995: 239) määrittää perinteen esittämisen kautta luoduksi tradition toiseksi elämäksi. Perinteen luominen paikallisista historiallisista elementeistä on siis jo itsessään kulttuurituotannon malli. Perinnettä luovat yleensä tutkijat. (Kirschenblatt-Gimblett 1995: 379.) Kirschenblatt-Gimblettin mukaan perinteen avain on sen kuvitteellisuus, tosiasioiden läsnäolo tai poissaolo (Kirschenblatt-Gimblett 1995: 369).

Keksimisen ja tavan vuorovaikutusta on myös kulttuurin esittäminen, esimerkiksi kansanlauluesitysten tai kulttuurifestivaalien muodossa. Tärkeää ei kuitenkaan ole vain yksittäisten symbolien esittäminen. Merkitysten muodostumisessa tärkeää on, että ne esitetään nimenomaan kulttuurivaihdon yhteydessä toisen kansan edustajille. Näin kulttuurivaihdosta itsestäänkin muodostuu symboli, jota voidaan tarkastella laajemmassa kontekstissa. Tätä teemaa ja siinä piileviä ideologioita käsittelemme tutkielman loppupuolella luvussa 8. Nyt on kuitenkin tarpeen käsitellä sitä teoreettista viitekehystä, mihin tulkinta perustuu.

Poliittisen antropologian käsitteet tulkinnallisena viitekehyksenä

Traditio, etnisuus, identiteetti, etnopolitiikka ja nationalismi toistuvat hyvin tyypillisinä viitekehyksinä vähemmistökansoihin liittyvässä tutkimuksessa. (mm. Anttonen, Siikala & Uljašev & muut; Shabaev J. P & Charina A. M.) Lähtöoletukseni oli, että traditio, etnisuus ja identiteetti kietoutuvat kulttuurivaihdon teemoihin tavalla tai toisella ja lopulta jouduin käsittelemään 2.2 myös niin mutkikkaita poliittisia teemoja kuin etnopolitiikka ja nationalismi.

Antropologiassa on viime vuosikymmeninä siirrytty heimotutkimuksesta etnisten ryhmien tutkimukseen. Sosiaaliantropologi Fredrik Barth oli yksi heimoparadigman murtajia. Hänen mukaansa etnisyydessä on kyse etnisten ryhmien välisistä sosiaalisista suhteista ja prosesseista, joita voidaan tutkia tiettyjen muodollisten käsitteiden avulla. Etnisen ryhmän olemusta tai sen kulttuuria ei tarvitse määrittää, vaan huomio kohdistuu siihen, miten rajoja luodaan ja ylläpidetään etnisten ryhmien välillä. Kulttuurierot ovat tärkeitä etnisten rajojen luomiselle silloin, kun niillä on merkitystä ryhmän välisessä vuorovaikutuksessa. Rajat ovat kaksisuuntaisia, eli molemmat ryhmät osoittavat identiteettiään ja erilaisuuttaan toisilleen. Etninen identifikaatio syntyy siis vuorovaikutuksen ja kokemusten kautta. (Anttonen 1999: 221–222 > Barth 1969: 10–11.) Barthin käsitys perustuu postmodernistiseen nationalismikäsitteeseen, joka korostaa identiteetin rakentumista suhteessa ”toiseen”. Toinen voi olla myös niin sanottu ”sisäinen toinen”, esimerkiksi toinen identiteetti. Identiteettiä voidaan käsitellä myös konstruktiivisena, eli rakennettuna. (mm. Stuart Hall 1999 ja Homi K. Bhabha 1990) (Pakkasvirta & Saukkonen 2005: 38.)

Puhuessamme kansasta, puhumme usein myös etnisyydestä ja identiteetistä. Mitkä elementit määrittävät *etnisen ryhmän* tai *kansan*? Ne ovat usein rinnasteisia käsitteitä, vaikka termeillä onkin sävyeronsa. Kielitieteellinen näkökulma sitoo määritelmän kieleen. Kieli on selkein todiste tiettyyn ryhmään kuulumisesta. Etnisyyden ja identiteetin rakentamisen prosesseihin rakentamiseen liittyy vahvasti myös *kielen revitalisaatio* (elvyttäminen), jolla viitataan kieliyhteisön tietoisien toimintaan uhanalaisen tai jo sammuneen kielen (ja siten myös etnis-kulttuurisen identiteetin) elvyttämiseksi (Ojutkangas ym. 2009). Historiantutkija Eric Hobsbawmin mukaan kansat ovat valtaapitävien

paikallisten eliittien keksimiä. Huomattava osa etnisyyttä tutkineista on sitä mieltä, että koko etnisuus on vieraan vallan, kolonialismin tuotetta. (Siikala 1997: 24–25.)

Kielentutkija Juha Janhunen muistuttaa, että puhuessa väestöstä ja kansasta tulee huomata, että väestö kieliyhteisönä ja biologisena populaationa on kaksi eri asiaa. Kieli on sosiaalisesti välittyvä järjestelmä ja helppo todentaa. Biologinen populaatio tai etninen ryhmä eivät ole yksiselitteisiä käsitteitä. Niiden väliset rajat ovat epämääräiset ja jokainen yksilö voi kuulua niiden suhteen useampaan eri populaatioon. (Janhunen 1999: 29.) Ovatko komit kansa vai etninen ryhmä? Entä mikä on suomalaisten tai pudasjärvisien etninen identiteetti? Näitä ei ole tarpeenkaan määrittää, vaan tärkeää on ymmärtää, että ne eivät ole itsestään selviä kategorioita. Komit ovat eläneet vuosisatoja rinnakkain venäläisten kanssa, joten kansat ovat sekoittuneet – aivan kuin komit ovat sekoittuneet jo vuosisatoja muiden naapurikansojensa kanssa. Antropologi David Anderson sovelsi evenkien tutkimuksessa vaihtoehtona identiteetin konseptille *kuulumista*. Se jättää tilaa ihmisten omalle moninaiselle tulkinnalle identiteetistään ja keskittyy konkreettiseen, jokapäiväiseen elämän kokemuspäiriin (Siikala & Uljašev 2011: 27–28). Tässä tutkimuksessa ei syvennytä identiteettiin kulttuurisena käsitteenä, mutta identiteetti on tärkeä käsite poliittisessa tarkastelukulmassa. Antropologit Jean Comaroff & John Comaroff (2009: 15) huomauttavat, että jokainen kollektiivisen tietoisuuden muodostamiseen tähtäävä toimi on poliittinen teko. Siksi politiikka ja identiteetti ovat käsiteparina erottamattomat. On kuitenkin huomattava, että etnisuus kulttuurisena ja poliittisena identiteettinä ovat eri asioita, vaikka tiiviissä yhteydessä toisiinsa.

Etnologi Marjut Anttonen mukaan hedelmällisempää kuin tutkia jaettua kulttuuria, vaan sitä, miten tiettyjä kulttuurikäsitteitä, samoin kuin käsitteitä traditiosta ja historiasta, käytetään politiikan välineinä. (Anttonen 1999: 244 < Verdery 1994:42–43.) Kyse ei ole menneisyydestä, vaan sen konstruktiosta. (Anttonen 1999:247–248.) Kuten Verdery (1994) on todennut, etnisyykeskustelusta ei ole pitkä matka nationalismiin: ”Aikaisemmin oli mahdollista puhua etnisyydestä joutumatta nationalismiin suohon, mutta nyt ei enää ole” (Anttonen 1999: 248<Verdery 1994: 42).

Antropologisessa tutkimuksessa on alettu käsitellä nationalismia 1980– ja 1990–luvulla. Aikaisemmin siitä ovat puhuneet vain historioitsijat. Nationalismi on 1800–luvulla Euroopassa syntynyt ideologia, joka jakaa ihmiskunnan kansoihin ja maapallon alueet kansallisvaltioihin sekä tekee ihmisen kansallisuudesta heidän identiteettinsä ja käyttäytymisensä kannalta tärkeää. Marxilaista historiantutkimusta edustava historiantutkija Eric Hobsbawm (1983) määrittelee nationalismin periaatteeksi ajatuksen, että poliittisen ja kansallisen yksikön tulee olla yhtä. (vrt. Pakkasvirta & Saukkonen 2005: 14–15). Itä-Euroopassa nationalismi tuli uudelleen ajankohtaiseksi 1990–luvulla sosialistisen yhteiskunnan romahdettua. Tämä vahvisti Hans Kohnin (1944) esittelemää näkemystä ”läntisestä” ja ”itäisestä” nationalismista sekä valtiojohtoisen ja valtionmuodostamiseen pyrkivän nationalismin jaosta. Anthony D. Smithin näkemys tukee Kohnin näkemystä näkemällä nationalismissa kaksi kansan ulottuvuutta: valtiollinen/territoriaalinen ja etninen/geneologinen. (Pakkasvirta & Saukkonen 2005: 15–16, 20; Jutila 2011: 68.)

Käsityksiä kulttuurista ja historiasta käytetään Anttonen mukaan identiteettipolitiikan välineinä, samoin kuin käsityksiä traditiosta ja niiden merkityksistä. Tradition keksiminen (vrt. Hobsbawm) liittyy kansallisuusaatteeseen. Ne on keksittävä tai luotava kansakunnan perustaksi. Etnisyys voidaan nähdä kulttuurin, alkuperän ja tradition käsitteiden ympärille konstruoidun kansallisuusaatteen osana. (Anttonen 1999: 248–249; Vrt. Anderson, Gellner, Hobsbawm.)

Ajatus etnisyydestä ja etninen identiteetti ovat siis pohja *etnopolitiiselle* tai *etnonationalistiselle* toiminnalle. David G. Andersonin (2002) mukaan venäjätutkimuksessa puhuttaessa vähemmistökansojen nationalistis-poliittisesta toiminnasta viitataan *etnisiin ryhmiin*, *etnonationalismiin* tai *etnisiin liikkeisiin*. Etnonationalismi on kuitenkin sekä käsitteenä ongelmallinen. Sitä on käytetty runsaasti kuvaamaan esimerkiksi 1990–luvulla heränneitä etnisiä liikkeitä, joilla oli myös poliittisia päämääriä. Termi on saanut negatiivista väriä, kun se on virheellisesti yhdistetty separatismiin. Uralilaisten kansojen parissa etninen herääminen on kuitenkin ollut rauhanomaista. (Siikala & Uljašev 2011: 27–28.)

Politiikantutkija Umut Özkirimlin sanoin, romantiikan sävyttämä nationalismi loi ajatuksen kansakunnista uniikkeina yksilöinä, joka on ehkä unohtanut

todellisen luontonsa tai joutunut rappiolle, mutta saattoi vielä ”herätä, nousta, syntyä uudelleen, toteuttaa unelmansa ja näyttää maailmalle”. (Pakkasvirta & Saukkonen 2005: 16–17.) Özkirimlin sanat kuvaavat osuvasti sitä prosessia, mikä Neuvostoliiton romahdettua alkoi. Venäjän suomalais-ugrilaiset kansat tarroutuivat perinteeseen ja alkoivat tutkia ja tuottaa omaa kulttuurista perinnettään. Kyse on folkloristiikan professori Anna-Leena Siikalan (1997) mukaan *etnomimesiksen* prosessista, joka mahdollistaa ryhmien omaehtoisen itsensä esittämisen, ilman että välissä on joku kulttuurinen tai poliittinen instituutio puhumassa heidän puolestaan. Käsite on kulttuurisosiologian professori Maggie O’Neillin (2005) luoma. O’Neillin *ethno-mimesis* kuvaa metodologista prosessia, joka yhdistää sosiologian, etnografisen työn ja taiteelliset menetelmät. (Siikala 1997: 61–64.)

Tätä prosessia on laajasti tutkittu kulttuuritieteelliseltä kannalta. Yksi uraauurtavista tutkijoista, muttei ainoa, oli nimenomaan Anna-Leena Siikala. Myös poliittiselta kannalta prosessi on kiinnostava. Suomalais-ugrilaista nationalismia, etnisyyden politisointia ja etnopolitiikan kansallisia muotoja on tutkinut muun muassa Shabaev J. P & Charina A. M. (2010). He tuovat esiin ajatuksen *suomalais-ugrilainen maailma*. Etnisyysprosessit nähdään siis kansojen yhteisenä hankkeena, jossa etninen identiteetti muodostuu yhdistäväksi, ei erottavaksi tekijäksi. Millaista on suomalais-ugrilainen etnopolitiikka? Mekanismeiltaan se on samanlaista, kuin kansallinenkin nationalismi.

Teoksessa *The Invention of Tradition* (1983) Eric Hobsbawm & Terence Ranger esittelevät instrumentalistis–nationalistisen käsityksen, jolla he avaavat kansallisvaltion luomisen mekanismeja. Nationalismia luovat poliittiset instituutiot, ideologiset liikkeet ja ryhmät. Näkemyksen mukaan etenkin 1900–luvun vaihteen traditioiden keksimisessä kolme innovaatiota olivat keskeisiä: perusopetuksen järjestäminen, julkisten seremonioiden organisoiminen ja julkisten monumenttien massatuottaminen. Nämä edistivät tehokkaasti yhteisöllisyyttä ja ryhmäidentiteettiä, sekä tuottivat ja siirsivät traditioita. Yleensä tämä tehtiin luomalla yhteys ja jatkuvuus valittuun ja haluttuun näkemykseen historiallisesta menneisyydestä. (Hobsbawm & Ranger 1983: 1–6.)

Runsaasti tällaisia esimerkkejä Hobsbawmin & Rangerin kuvailemasta nationalismiprosessista voidaan löytää entisistä neuvostotasavalloista, jotka hajoamisen jälkeen etsivät kiivaasti ”kadonnutta” menneisyyttään mahdollisimman kaukaa historiasta ja siitä perinteestä, jonka neuvostoajan katsotaan väkivaltaisesti katkaisseet. Hobsbawmin & Rangerin (1983) näkemystä on käytetty hahmottamaan Venäjän suomalais-ugrilaisten kansojen heräämistä. Esimerkiksi Siikala & Uljašev (2011) tutkivat symbolien valintaan hantien, komien ja udmurttien perinnetyötä koskevassa tutkimuksessaan. He kehottavat kiinnittämään huomiota tapaan, miten ja kuka nämä symbolit valitsee.

Hobsbawm & Ranger erottavat tradition tavasta, joka ylläpitää niin sanottuja traditionaaleja yhteiskuntia. Traditio voidaan nähdä institutionalisoituna rituaalina. Sen funktio on ideologinen, rituaalinen tai symbolinen. Tradition keksimisen malli on usein adaptaatio, vanhojen mallien käyttö uusiin tarkoituksiin tai vanhoja käytäntöjä uusiin tilanteisiin. Menneisyys on merkitysten varasto. Joskus uusia traditioita voi helposti luoda vanhoista, esimerkiksi lainaamalla uskontoa ja folklorea. Joskus luodaan uudet symbolit kansan merkiksi, esimerkiksi lippu, vaakuna ja kansallishymni. (Hobsbawm & Ranger 1983: 2–7; vrt. Anttonen 1999.) Luoduilla traditioilla on tärkeä sosiaalinen ja poliittinen funktio. Kuitenkin menestyä voivat vain sellaiset traditiot, jotka kohtaavat vastetta yleisössä. (Hobsbawm & Ranger 1983: 307.) Tämän näkemyksen mukaan ylhäältä ohjattu kansakunnan rakentaminen on asia, mikä joka tapauksessa vastaa olemassa oleviin toiveisiin ja tarpeisiin. (Pakkasvirta & Saukkonen 2005: 32, 36.)

Perinne globaalissa maailmassa

Globalisaatio ja *lokalisaatio* ovat aikamme tunnusmerkkejä. Globalisaatio esitetään usein huippuna prosessissa, jossa paikallisesta nousee globaaliin 2.3 ympäristöön, prosessissa, joka syrjäyttää kansallisvaltiot tai kansalliset identiteetit. Poliittisen historian tutkija Pauli Kettusen (2016) näkemyksen mukaan kansallinen paatos ei ole kuitenkaan kadonnut mihinkään. Kettunen esittää, että globalisoituvan talouden kilpailumekanismit ylläpitävät kansallisia perspektiivejä. Kommunikaatioteknologian elektroninen mullistus on vähentänyt yhteisöjen ja identiteettien sidonnaisuutta yhteiseen tilaan. Ollakseen ylipäättään olemassa yhteisöjen täytyy olla entistä vahvemmin *kuviteltuja*, Benedict Andersonin

kuuluisan luonnehdintaan kansakunnasta "kuviteltuna yhteisönä" (imagined community) nojaten. (Kettunen 2016: 1–3.)

Paikallisesti ja poliittisesti etninen identiteetti luo kulttuurista lisäarvoa, erityislaatuisuutta. Arvo määrittyy erilaisuuden ja samanlaisuuden kautta, globaalissa vuorovaikutuksessa toisten yhteisöjen kanssa. Siikalan ja Uljaševin (2011: 310) mukaan perinteen ja kulttuuri-identiteetin rakentamista tulee tarkastella nimenomaan globalisaation taustaa vasten. Uudet ideat ja perinteen jatkamisen tavat leviävät kansojen välisessä kanssakäymisessä. Venäjän ugrit elävät monikansallisessa valtiossa missä identiteetti muodostuu suhteessa toisiin kansoihin. Kulttuuristen ilmiöiden tutkiminen eristettynä paikallisella tasolla ei ole hedelmällistä, vaan niitä on tutkittava vaihtosuhteena muiden ryhmien kanssa.

Kettusen mukaan globaalissa nationalismissa yhteiskunta muutetaan "kansalliseksi innovaatiojärjestelmäksi". Innovatiivisen yhteisön tunnusmerkeiksi kohotetaan sekä vapautuminen menneisyyden rasitteista, että tukeutuminen yhteisölliseen menneisyyteen yhteisön erityislaatuisuuden kirkastamiseksi itselle ja muille. (Kettunen 2016: 6.) Yksi esimerkki "yhteisöllisestä menneisyydestä" on ajatus suomalais-ugrialaisten kansojen yhteydestä, viitattiinpa siihen kuviteltuna, historiallisena, kielellisenä tai etnisenä, paikallisesti tai globaalisti. "Kansallinen innovaatiojärjestelmä" voi hakea aineksia menneisyydestä ja hyödyntää niitä *folklorismin* keinoin.

Folklorismissa on kyse pääpiirteittäin samasta ilmiöstä kuin perinteen elvyttämisessä eli etnomimesiksessä. Se kuitenkin painottaa perinteen tietoista soveltamista kaupallisiin, kansallisiin, matkailullisiin, ideologisiin tai viihteellisiin tarkoituksiin. Folklorismi on sovellettua kansanperinnettä. (Hämeenaho 2008: 8.) Perinne nähdään arvokkaana raaka-aineena viihde- ja turismiteollisuudelle, elämysten ja esineiden tehtailulle. (Laaksonen 1974: 158, 164.) Folklorismi on keino luoda elävää kansankulttuuria, mutta toisaalta sitä on kritisoitu perinteen turmelemisesta ja jopa keksittyjen traditioiden luomisesta (esim. Laaksonen 1974). Lacy & Douglas (2002: 5) toisaalta muistuttavat, että folklorismi on usein syy siihen, että vanhat perinteet ovat ylipäättään säilyneet. Anna-Leena Siikala kehottaa kiinnittämään huomiota siihen, mitä traditioita valitaan itsemäärittelyn aineksiksi, ja mitkä traditiot torjutaan ja

unohdetaan. ”Asiat, joita ihmiset tekevät, ovat autenttisia ja tosia, minkälaiset juuret niillä onkaan menneisyyden ilmiöissä”. (Siikala 1997: 61–64.)

Etnokulttuurista voi jopa muodostaa kansallisen *brändin*. Brändäystä voidaan käsitellä yhtenä folklorismin muotona. Etnisen kulttuurin brändäämistä käsittelevät muun muassa Comaroff & Comaroff (2009: 4–9). Heidän mukaansa kyse ei ole vain alkuperäiskansoille tyypillisestä ilmiöstä. Omaa etnistä kulttuuriaan ovat brändänneet menestyksekkäästi myös esimerkiksi Britannia, Skotlanti ja Kiina. Ilmiössä on kyse siitä, kun etniset yhteisöt alkavat käyttäytyä kaupallisen yhtiön (*ethnocorporation*) tavoin kaupallistaen ja hyödyntäen kulttuurista perintöään – pääomaansa. Kyse on uudenlaisesta kulttuurin, kapitalismin ja identiteetin yhteenliittymästä. Comaroff & Comaroff esittelevät tapauksia erityisesti Afrikasta, missä heimoyhteisöt ovat perustaneet etnispohjaisia yhtiöitä valvomaan ja hyödyntämään taloudellisia oikeuksiaan.

Monet kansat pitävät turismia tulevaisuutensa avaimena ja kulttuuristen ominaispiirteiden varaan on rakennettu jo mittava määrä erilaista turismiteollisuutta. Avainsana on ”autenttisuus”, joka pohjaa erilaisuuden (eksotiikan) korostamiseen ja kulttuurisen ominaislaadun etsimiseen ja korostamiseen. Martin Chanockin (2000: 24–26) mukaan selvitäkseen kulttuurin, kuten brändienkin, pitää löytää syvin olemuksensa. Menestyvät vakaat kulttuurit luovat parhaat brändit. (Comaroff & Comaroff 2009: 11.) Samoin kuin folklorismin, on kulttuurin brändäyksen epäilty johtavan epäautenttisuuteen ja banalisiin. Phillip Felfan Xie (2003) esittää, että tradition muuttaminen kauppatavaraksi ei niinkään tuhoa kulttuurista arvoa, vaan luo alkuperäiskulttuurille uutta arvoa: ”Se on positiivinen mekanismi autenttisuuden tavoittelussa.” (Comaroff & Comaroff 2009: 12.)

Comaroff & Comaroff pohtivat onko etnisyyden tulevaisuus identiteetin kaupallistamisessa. Etniset ryhmät käsittävät itsensä nyt luonnollisina ekonomisina ja laillisina ryhmittyminä. Kulttuuribrändejä on alettu viime vuosina käsittää intellektuaalisena omaisuutena jonka käyttö ja omistussuhteet ovat lain suojelemia. Yhdistyneet Kansakunnat (YK) ja Maailman henkisen omaisuuden järjestö (WIPO) suojelevat alkuperäiskansojen luontaista oikeutta kulttuurisen tietonsa hedelmiin. (Comaroff & Comaroff 2009: 12.) Etnisyyden brändäämisellä on myös poliittinen ulottuvuutensa. Etniset ryhmät käyttävät sitä laillistaakseen omistusoikeutensa esimerkiksi perinteisiin lääkitäpotuihin,

historiallisiin maanomistussuhteisiin, mineraalivaroihin ja omaan kieleensä. Jotta olisi jotain markkinoitavaa, ilmiö vaatii myös etnisen identiteetin luomista ja tuottamista. Tämä voidaan kenties nähdä nykyajan etnisyyssprosesseille tyypillisenä piirteenä. Tavoitteena on “voimaantuminen” (*empowerment*), millä Comaroff & Comaroff (2009: 25) viittaavat nimenomaan pääsyyn materiaalisten hyötyjen pariin.

3 Etnografinen kenttätyö metodina

Antropologi käyttää omaa kulttuuriaan välineenä tutkiakseen toista. Roy Wagner korostaa etnografisen kenttätyön merkitystä ja *going native*-perspektiiviä, eli tutkittavien asemaan eläytymistä. Antropologi *kokee* tutkimuksen kohteen työssään, käsittelee kokemuksen oman kulttuurinsa merkitysten kautta ja tarjoilee ymmärryksen oman kulttuurinsa jäsenille. Samalla antropologi *keksii* kulttuurin. Tutkimisen myötä subjekti tulee näkyväksi ja uskottavaksi antropologille. Vain keksimisen kautta itsestään selvä ja näkymätön saa muodon. Wagner painottaa, että jokainen kulttuuria toteuttavat paikalliset ovat eräänlaisia antropologeja – he keksivät kulttuurin yhä uudelleen. (Wagner 1981: 2–4.)

Lähtökohta symboliantropologisessa tutkimusotteessa on antanut suuntaviivat tekemälleni etnografiselle kenttätyölle eli aineiston keruulle. Lähtiessäni mukaan kulttuurivaihtohankkeeseen tutkijana, minulla ei ollut vielä minkäänlaista kokonaiskuvaa tutkittavasta ilmiöstä, sen toimijoista tai laajuudesta. Eväinäni olivat vain teoreettiset oletukset. Niistäkin moni on osoittautunut hyödyttömäksi matkan aikana. Luulin lähteväni tekemään syvällistä analyysia yksittäisen hankkeen sisällöstä ja siinä jaetusta symboliikasta. Löytäessäni ja haastatellessani yhä uusia vaihtosuhteen piirissä toimivia ja toimineita ihmisiä, näkökulmien moninaisuus vaati laajentamaan omaakin tarkastelunäkökulmaa. Lopulta aihe laajeni koko Pudasjärvi–Komi-kulttuurivaihtosuhteen käsittelyyn ja sen taustalla vaikuttaviin ideoihin. Tämä on mielestäni ainoa mielekäs näkökulma, ottaen huomioon, että vastaavaa laajanäkökulmaista tutkimusta ei ole taustalla. Lopputulos on holistinen, kokonaisuuden näkökulmasta määrittävä katsaus kulttuurivaihdon eri teemoihin.

Olin päättänyt kerätä aineistoa avoimella menetelmällä, toisin sanoin kerätä aineistoa mahdollisimman paljon ja monipuolisista lähteistä. Tuomi & Sarajärvi toteavat, että vapaamuotoisessa aineiston hankinnassa tutkimuseettiset kysymykset korostuvat vuorovaikutuksen lähentyessä normaalia sosiaalista kanssakäymistä. Myös mitä avoimempi tiedonkeruumenetelmä on, sitä vaikeampi on punnita tutkimusasetelman mahdollisia eettisiä ongelmia. Tutkimuksen ja etiikan yhteys on kahtalainen. Tutkimuksen tulokset vaikuttavat eettisiin ratkaisuihin (esimerkiksi siihen, mitä jätetään kertomatta). Toisaalta eettiset kannat vaikuttavat tutkimuksessa tehtyihin ratkaisuihin. (Tuomi &

Sarajärvi 2009: 125–127.) Tuomi & Sarajärvi tarkoittavat, että tutkimuksessa tehdyt valinnat tulee nähdä moraalisisina valintoina.

Ennen kenttätöitä ja kenttätöiden aikana keskityin huolellisesti teknisiin seikkoihin, kuten tutkimuslupien saamiseen alaikäisten informanttien huoltajilta ja avoimeen ja asialliseen tutkimusintressin esittelyyn, informanttien tietosuojaan sekä huolelliseen dokumentointiin. Toisaalta myös tutkimusaihe tuntui eettisesti ongelmattomalta. Kulttuurivaihto ja taiteellinen yhteistyö lasten ja nuorten parissa on keveä ja harmiton tutkimusaihe. Vai onko?

Tekemiäni moraalisia valintoja pyrin avaamaan lukijalle itsereflektion keinoin. Anna-Leena Siikalan mukaan itsereflektiossa tulee tuoda esille tutkijan henkilökohtaisen panoksen metodinen merkitys tutkimusprosessille sekä tutkijan ja tutkimuskohteen suhteet. Tutkimusprosessin myötä tutkija lähenee tutkittavaa maailmaa ja sen ihmisiä. Tutkijan itsereflektio muuttuu minä – toinen vastakkainasettelusta ”me-suhteeksi”. (Siikala 1997: 48.) Tästä lähtökohdasta lähdän avaamaan tutkimusprosessia tuoden mukaan myös sen, miten tutkimuskentän henkilöt ovat suhtautuneet antropologiaan. Se ei ollut aina ihan ongelmatonta. Esimerkiksi tutkimuskentällä Komissa törmäsin yllättäviin odotuksiin. Tulin usein verratuksi aiemmin kohdattuihin kielentutkijoihin, etenkin liikkuessani maaseudulla. Minunkin ajateltiin tulleen keräämään kieltä, perinnettä ja kulttuuria. Joskus jouduin myös lukemaan ihmisten kasvoilta pettymyksen, kun kävi ilmi, että en puhukaan komia, kuten ”ne muut tutkijat”. Tällaiset seikat asettavat tiettyjä odotuksia kohtaamisille, joten jouduinkin usein selvittämään mitä olen tekemässä.

Minut kentälle esittelivät Komissa ja Pudasjärvellä kulttuuriyhteistyön aktiivisimmat suunnittelijat, jotka työskentelevät opettajina tai virkamiehinä omissa organisaatioissaan. Tämä keskitason hierarkkinen lähestyminen oli mielestäni sopiva: etäisyys ei ole liian pitkä ylöspäin valtahierarkian rappusilla, muttei liian kaukana itse yhteistyön toteuttajien ja osallistujien maailmasta. Minut otettiin lämpimästi vastaan ja välittömästi osaksi tuota kulttuuritoimijoiden verkostoa. Sosiaaliset rajat tulivat näkyväksi kuitenkin hyvin pian. Kävi ilmi, että kentällä kaikki toimijat eivät toimineet yhteisymmärryksessä taikka jakaneet samoja visioita ja arvoja. Tämä saattoi aiheuttaa toisinaan kiusallisia tilanteita, sillä minun asemani riippumattomana toimijana ei välttämättä ollut kaikille selvä.

Osallistuvaan havainnointiin perustuvassa tutkimuksessa on vaikea säilyttää tutkijan riippumaton ulkopuolisuus. Olen toiminut tutkijan roolin lisäksi tulkkina ja ryhmänohjaajana, opettajana ja toimittajana. Olen ollut kommunikaation välikappaleena kääntämällä puhetekstiä yhteistyötapaamisissa, huolehtinut komilaisten vieraiden hyvinvoinnista ja aikatauluista Pudasjärven vierailun aikana, toimittanut virallisia tervehdyksiä kunnanjohtajalta toiselle, toiminut tulkkina ja osallistunut kouluopetukseen avustavan opettajan ominaisuudessa. Olen halunnut antaa oman panokseni ikään kuin vastalahjana siitä, että saan osallistua ja tutkia heidän toimintaansa. Uskon että tällä on ollut hyvät puolensa luottamuksen savuttamisessa ja olen siten raanut rehellisemmän kuvan myös toiminnan ongelmakohdista. Olen kuitenkin yrittänyt parhaani mukaan säilyttää puolueettomuuteeni yrittämällä olla vaikuttamatta yhteistyön sisältöön ja omaksumalla asenteen, missä en ota kantaa prosessin sisäisiin asioihin tai ristiriitoihin.

Osallistuvassa havainnoinnissa puhutaan osallistumisen asteista. Omakin osallistumiseni aste on vaihdellut eri tilanteiden myötä. Kenttätyöjaksojen ajan olen ollut aktiivinen osallistuja. Osallistuva tutkija on apulainen, joka tarjoaa taitonsa prosessin käyttöön. Osallistumisessa piilee kuitenkin vaaransa: Se vie aikaa ja huomiota itse havainnoinnilta ja muistiinpanojen tekemiseltä. Ei ole mielekästä, että osallistuminen syö itse tutkimusintressin. Minunkin oli välillä kamppailtava löytääkseni sopivan tasapainon näiden välille.

Pat Capplanin (1992) mukaan antropologin asema kentällä perustuu aina hänen erilaisuuteensa, ei empaattiseen samaistumiseen ja sen avulla saavutettuun ymmärtämiseen (Nisula 1997: 174). Tenhunenkin muistuttaa, että ”*antropologi on lopulta vain vierailija, vapaa niistä voimista joihin paikalliset joutuvat elämänsä sovittamaan*” (Tenhunen 1997: 93–94). Ulkopuolisuus antaa tutkijalle laajemman perspektiivin, mutta Capplanin kanssa olen eri mieltä siitä, etteikö myös empaattinen samaistuminen voi olla metodinen väline. Samaistuminen voi paljastaa tutkijalle jotain, mitä ulkoinen tarkkailu ei koskaan avaa. Kuitenkin ulkopuolinen asema on antropologille myös tärkeä työkalu, ja tasapainottelu näiden kahden roolin välillä on myös kutakin tilannetta koskeva metodinen valinta. Henkilökohtainen kokemus on ollut minulle arvokas lisä tutkimustiedon ymmärtämisen kannalta. Gothóni (1997) käsittelee eläytymistä kenttätutkimuksen perusedellytyksenä. ”Tutkijan on ”sekaannuttava”

tutkimusaiheeseen ja problematiikkaan varautuen kaikkeen siihen, mitä sekaantuminen ”toisten asioihin” saattaa merkitä niin tunteenomaisessa kuin eettisessä mielessä”. Kenttätyön aikana työtä tekee ”eläytyvä minä”. Kirjoitustyön ja analyysin tekee ”etääntyvä minä”. (Gothóni 1997: 142–143.)

Aineiston keruu tutkimuskentällä

3.1 Haastateltavien löytämisessä minua ovat auttaneet avaininformantit, Pudasjärvellä kulttuuriohjaaja Birgit Tolonen ja Komissa Syktyvkarin Kulttuuriopiston toinen vararehtori Marina Ankudinova sekä Zaran-taidekeskuksen rehtori Valeri Toropov. Heillä kaikilla on pitkä suhde Pudasjärvi–Komi – yhteistyöhön ja näin ollen he ovat osanneet esitellä informanteiksi sopivia henkilöitä. Marina Ankudinovaa saan kiittää erityisesti siitä, että saapuessani Komiin minulle oli valmiiksi suunniteltu aikataulu ennalta järjestettyine haastatteluineen koko kenttätyöjaksoni ajaksi.

Haastattelut ovat tärkein tutkimusaineistoni. Laura Huttunen kuitenkin painottaa, että etnografisen tutkimuksen aineisto ei voi koostua pelkästään haastatteluista, vaan muuta aineistoa tarvitaan ilmiön monipuoliseen ja sävykkääseen tarkasteluun. Tätä Geertz (1973) sanoo *tiheäksi kuvaukseksi* (*thick description*). Näin tutkimuskysymystä lähestytään monien aineistojen yhtäaikaista käytön avulla. (Huttunen 2010: 42–43.) Haastattelujen lisäksi aineistoni koostuu ottamistani valokuvista, videotallenteista ja kenttäpäiväkirjaan kirjoittamani havainnointiaineistosta. Ulkopuolista aineistoa ovat tausta-aineistona käyttämäni sopimukset ja asiakirjat, sanomalehtiaineisto ja muiden ottamat valokuvat. Ulkopuolista aineistoa olen käyttänyt pääasiassa Pudasjärvi–Komi-vaihdon aikajanan hahmottamiseen (Liite 2.)

Etnografiselle tutkimusotteelle on tyypillistä, että nauhoitetuista haastatteluista kirjoitetaan kenttäpäiväkirjaan muistiinpanot. (Huttunen 2010: 41–42.) Omissa kenttätöissäni olen kirjoittanut kenttäpäiväkirjaa ahkerasti, ja sitä onkin kertynyt kymmeniä sivuja käsinkirjoitetussa ja sähköisessä muodossa. Tapahtumien ja sanottujen asioiden lisäksi olen kirjannut ylös vaikutelmia ja alustavia johtopäätöksiä. Osallistuvassa havainnoinnissa kenttäpäiväkirjan merkitys on korostunut. Monista asioista ei ole muuta todistetta kuin kirjoittamani muistiinpanot.

Sanomalehtiartikkeleja olen kerännyt koko yhteistyön ajalta Pudasjärven paikallislehtien Iijokiseutu ja Pudasjärvillehti arkistoista. Osa informanteista esitteli haastatteluisa yhteistyötä ja osallistumistaan juuri sanomalehtiartikkelien kautta. Osa vuoden 2013 artikkeleista on itse kirjoittamiani. Raportoimalla yhteistyötä olen toteuttanut aktiivista osallistumistani hankkeisiin. Julkaisuista saamani pienet palkkiot ovat olleet myös tärkeä resurssi rahoittaessani kenttätöiden kuluja. Analyysissa olen nostanut kenttäpäiväkirjan ja sanomalehtiartikkelit haastattelujen rinnalle ja käsitellyt niitä samalla tavoin koodaamalla ja luokittelemalla.

Esineet ja niistä otetut valokuvat muodostavat vielä yhden tausta-aineiston. Kentällä ollessani en ole varsinaisesti kerännyt esineitä, mutta lähes kaikilta haastateltavilta sain lahjoja, matkamuittoja, esitteitä ja muuta heidän edustamiensa tahojen tuottamaa materiaalia. Tavaraa kertyi lopulta niin paljon, että minun oli ostettava ylimääräinen matkalaukku niitä varten. Olen myös valokuvannut tapahtumia ja esineitä esimerkiksi vieraillessani museoissa. Esine- ja valokuva-aineistoja analysoin kirjoittamalla niistä erilliset muistiot kenttätyöpäiväkirjan tapaan. Näitä muistioita olen käsitellyt kuten muutakin tekstiaineistoa koodaamalla ja luokittelemalla, mutta niihin en erikseen viittaa tekstissä. Valokuvia olen käyttänyt elävöittämään tekstiä.

Aineiston monipuolisuus mahdollistaa triangulaation, eli moninaisuuden käyttämisen tutkimuksen totuusarvon, leveyden ja syvyyden lisääjänä. Denzin (1987) mukaan triangulaatio jakaantuu neljään päätyyppiin, jotka ovat: aineiston, tutkijan, teorian ja metodinen triangulaatio. (Tuomi & Sarajärvi 2009: 144–146.) Näistä olen itse toteuttanut tutkimusaineiston ja teorian triangulaatiota. Tietoa olen kerännyt usealta eri tiedonantajaryhmältä ja monella metodilla. Teoreettinen triangulaatio toteutuu ottaessa huomioon useita eli teoreettisia näkökulmia.

Asiantuntijahaastattelut

- 3.2 Olen valinnut haastateltavat lumipallo-otannalla, eli informanttien suositusten perusteella yrittäen saada mukaan mahdollisimman laajan ja tasapuolisen otannan vaihtoon osallistuneita toimijoita Suomesta ja Komista. Haastattelemani informantit ovat kaikki olleet mukana kulttuurivaihtoprosessissa, eli he ovat niin sanottuja kulttuurivaihdon asiantuntijoita. Koska näiden henkilöiden määrä ei

paikallisesti ole kovin suuri, oli perusteltua valita mukaan mahdollisimman monet heistä. Mukana on oppilaita, opettajia, taiteilijoita sekä paikallisia ja alueellisia virkamiehiä ja päättäjiä. Olen yrittänyt saada mukaan tosiaan asemaltaan vastaavia henkilöitä Suomesta ja Komista. Haasteena on ollut löytää toisiaan vastaavia henkilöitä hallinnolliselta sektorilta, sillä Suomessa ja Komissa hallinnon organisaatiot ovat hyvin erilaisia. Komista olen haastatellut suomalais-ugrilaisen kulttuurivaihdon virkamiehiä useasta eri instituutiosta. Tällaista ryhmää ei Pohjois-Pohjanmaalla ole. Pohjois-Pohjanmaan liitto ja Oulun läänin taidetoimikunta toimivat näiden organisaatioiden suomalaisena vastinparina. Tapasin muun muassa Komin kulttuuriministeri Artur Rudolfin⁷, joka jo Syktyvdinskin alueen päämiehenä toimiessaan on voimakkaasti edistänyt suomalais-ugrilaisia teemoja. Pudasjärven puolella innoittajana toimi silloinen maaherra Eino Siuruainen, joka tunnetaan laajalti Venäjä-yhteistyön puolestapuhujana. Häntä en ole kuitenkaan haastatellut, vaan viittaan hänen kirjoituksiinsa kulttuurivaihdosta.

Aineiston kokoa on kasvattanut kaksisuuntainen tarkastelu, jonka takia haastateltavia on valikoitunut mukaan yhteensä neljältä paikkakunnalta⁸ ja kahdesta maasta. Suomalaisia olen haastatellut 25 henkilöä ja Komista 16 henkilöä. Haastattelut ovat pääosin noin tunnin mittaisia. Kulttuurivaihdon taidetyöpajoihin osallistuneiden koululuokkien opettajia olen haastatellut lyhyesti. Lisäksi olen pyytänyt mielipidekommentteja nuorilta oppilailta sekä tehnyt joitakin taustoittavia haastatteluja toimittajille ja muiden kulttuuri-instituutioiden suunnittelijoille. Näitä haastatteluja en ole kuitenkaan käyttänyt varsinaisena haastatteluaineistona, eikä niitä siksi eritellä lähdeluettelossa. Niihin viittaan tarvittaessa kenttäpäiväkirjan kautta. Pihlajan Helmet-esiintyjäryhmän opiskelijoille lähetin sähköisesti jälkikäteen lyhyen sähköisen kyselyn liittyen esiintymismatkaan (liite 1.). Noin 20 kyselyyn sain 7 vastausta. Vilpittömän iloinen olen sen suhteen, kuinka lähes kaikki haastateltavat ovat ilomielin suostuneet haastatteluun ”näin tärkeän asian ollessa kyseessä”. Muutamat jopa itse toivoivat minun haastattelevan heitä.

⁷ Komin tasavallan kulttuuriministeri Artur Rudolf jäi eläkkeelle pian haastattelun jälkeen.

⁸ Keskuspaikkoina ovat maaseutupaikkakunnat Pudasjärvi ja Vylgort, sekä alueellisesti laajempina viitekehyksenä aluekeskukset Oulu ja Syktyvkar.

Asiantuntijahaastateltavalla on aina kaksoisrooli: hän on asiantuntija ja tutkimuskohde. Asiantuntijan valinta haastattelun informantiksi perustuu siis hänen institutionaaliseen asemaansa tai muuhun osallisuuteensa tutkimuksen kohteena olevassa asiassa. Normaaliin kulttuurintutkimuksen haastattelujoukkoon eron tekee se, että tutkimuksen haastateltavat ovat hyvin heikosti, jos ollenkaan vaihdettavissa. (Alastalo & Åkerman 2010: 373–375.)

Antropologisessa tutkimuksessa haastateltavat esitetään yleensä anonyymeinä. Haastateltavien korvaamattomuus tekee kuitenkin haastateltavien anonymiteetin suojelemisen haastavaksi. Kulttuurivaihtoon osallistujien henkilöllisyydet ovat yleisessä tiedossa, joten haastateltavien täysi salaaminen olisi ollut mahdotonta. Olen tehnyt informanttien tietojen käsittelyssä tavallisuudesta poikkeavan ratkaisun: aineistoluettelossa listaan informantit nimellä kertoen heidän asemansa (haastatteluhetkellä). Tekstissä kommentit olen kuitenkin anonymisoinut häivyttämällä informantit haastattelujoukon edustajaksi. Oleellista ei ole esitellä henkilökohtaisia mielipiteitä, vaan löytää vastauksista yleisiä linjoja, jaettuja arvoja ja kokemuksia. Informanttisuojaan takia ja metodisena valintana käsittelen jokaista haastattelua tyyppiesimerkkinä toimijaryhmästään. Informanttien tyypittelyssä tuon ilmi toimijaryhmän, ikähaitarin ja kotipaikan (Suomi/Komi) sekä osallistujat-kategoriassa aseman (opettaja/oppilas). Informantit olen jakanut asemansa mukaan kolmeksi toimijaryhmäksi: virkamiehet, suunnittelijat ja osallistujat. Virkamiehet päättävät kulttuurivaihtoon suunnatuista resursseista ja osallistuvat vierailuihin hallinnollisina delegaatioina kunnanjohtajan, aluejohtajan, ministerin, poliitikon, tai muun hallinnollisen päättäjän ominaisuudessa. Suunnittelijat ovat rehtoreita, kulttuuriohjaajia, opettajia tai muita aktiiveja. He vastaavat toiminnan sisällöstä ja organisoinnista. Osallistujat ovat opettajia, oppilaita ja taiteilijoita. Heidän roolinsa on olla välittäjiä ja vastaanottajia kulttuurisessa vuorovaikutuksessa. Näiden lisäksi mukana toiminnassa on ollut joitakin elinkeinoelämän edustajia, mutta heistä en ole haastatellut ketään. Informanttilistaa voi pitää jo yhdenlaisena tutkimuksen tuloksena. Se avaa näkökulman, kuinka monenlaisia ihmisiä kulttuurivaihtosuhteessa on mukana.

Jälkikäteen ajateltuna vastatusten personointi olisi ollut mielenkiintoisempaa ja yksinkertaisempaa, mutta koska haastattelutilanteessa lupasin haastateltaville anonymisoida kommentit ja henkilökohtaiset mielipiteet, en voi muuttaa käsittelytapaa. Suurella osalla informanteista ei olisi ollut mitään sitä vastaan,

että heidän kommenttinsa julkaistaan nimen kanssa. Yhtenäisyyden vuoksi päädyin esittämään kaikki kuitenkin samalla tavalla. Kenttätyöpäiväkirjaotteissa ja kulttuurivaihdon aikajanassa (liite 2.) viitataan osallistujiin myös nimellä. Poikkeukset anonymiteetistä on tehty julkisluonteisissa kommentteissa, esimerkiksi silloin kun olen pyytänyt kommentteja paikallislehdessä julkaistua artikkeleita varten. Tällaisten kommenttien suhteen olen merkinnyt viittauksen lehtiartikkeliin, en haastatteluun. Myös muiden kirjoittamia sanomalehtilainauksia, sekä otteita julkisista puheista olen käyttänyt nimellä. Informanttilista löytyy lähdeluettelosta.

Haastattelut olen toteuttanut avoimina puolistrukturoituina teemahaastatteluina. Runkona on ollut ennalta laadittu lista käsiteltävistä teemoista (Liite 1). Haastattelut ovat edenneet vapaasti keskustelun tavoin ja olen ohjannut keskustelua tarkentavilla kysymyksillä. Metodologisesti teemahaastattelun ansiona pidetään (mm. Hirsijärvi & Hurme 2001) ihmisten tulkintoja, heidän asioille antamia merkityksiä sekä sitä, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2009: 75). Jotkut haastatelluista kertoivat vasta haastattelun myötä ensi kertaa miettivänsä tarkemmin kulttuurivaihtoon liittyviä kysymyksiä.

Pääosa haastatelluista on yksilöhaastatteluja. Useimpia lapsia ja nuoria olen haastatellut ryhmissä, samoin venäläiset opettajat olen haastatellut ryhmässä. Joissakin Venäjällä tehdyissä haastatteluissa on ollut haastateltavan lisäksi läsnä suomea puhuva avustaja. Suomen kieltä puhuvien toimijoiden haastattelut olen tehnyt suomeksi, muiden venäjäksi. Venäjä on suurelle osalle komeista ensimmäinen äidinkieli. Komia en itse ymmärrä. Haastattelunauhat olen purkanut pääosin itse, mutta joihinkin vaikeimpiin venäjänkielisiin pätkiin olen saanut apua venäjän kielen kääntäjältä. Erona suomen- ja venäjänkielissä haastattelussa on, että suomenkieliset ovat rakenteeltaan avoimempia, ja venäjänkieliset rakentuvat tiukemmin esittämieni kysymysten varaan. Tämä on metodologinen valinta: koska venäjä ei ole äidinkieleni, haastattelujen tekeminen ja aineiston tulkinta ovat näin olleet yksinkertaisempia. Ilkka Pietilän (2010) mukaan kielitaidon rajat tulevat esiin juuri kulttuurin ja merkitysten nyanssien ymmärtämisessä. Viittaukset, sananlaskut ja vitsit voivat helposti tutkijalta jäädä ymmärtämättä. Ironia ja sarkasmi ovat aivan erityisiä haasteita. (Pietilä 2010: 411–412.) Jonkin verran tämän tyyppisiä haasteita tuli haastatteluissa vastaan, enkä voi väittää ymmärtäneeni täsmällisesti jokaista

seikkaa. Tarkentavat kysymykset ovat auttaneet paljon, mutta on mahdollista, että jotakin on vielä jäänyt ymmärtämättä. Uskon kuitenkin löytäneeni haastatteluista tärkeimmät merkitykset ja sisällöt.

En ole tilastoinut haastateltavien etnistä identiteettiä, vaikka sitä on joiltakin haastatelluilta kysytty. Informanttiluettelossa on mainittu vain haastateltavien asuinkunta- ja alue (Suomi tai Komi). Mainittavaa on kuitenkin se, että etninen identiteetti ei ole komien tapauksessa yksiselitteinen kategoria. Osa toimijoista identifioi itsensä komeiksi, osa oli selkeästi ei-komeja, jotka olivat yleensä muuttaneet tasavaltaan muualta ja osa niin sanottuja ”komilaisia” eli Komin tasavallan asukkaita, jotka kokivat komien kulttuurisen perinnön enemmän tai vähemmän osaa omaa identiteettiään. Tekstissä viitataan siis kaikkiin Komin tasavallan asukkaisiin yhtenevästi ”komilaisina”. Kysymys ”Kuka on komi?” osoittautuu vaikeaksi tasavallassa, missä viime vuosikymmeninä etnistä identiteettiä ole korostettu. Termi ”komi” jää siis teoreettiseksi käsitteeksi, jolla viitataan etniseen ryhmään, joka määrittyy suhteessa muihin ryhmiin. Informantteja määrittävä tekijä tässä yhteydessä on vain se, että haastatellut henkilöt ovat mukana komien kulttuuriryön ja suomalais-ugrilaiseksi mielletyn kulttuurivaihdon piirissä.

Analyysin tekeminen

Symboliantropologisen näkökulman mukaan aineistosta keskitytään etsimään symboleja ja niiden tulkintoja. Haastatteluaineiston litterointi, eli auki kirjoittaminen ja luokittelu vaikuttavat toisiinsa ja olen tehnyt niitä ristikkäin.

- 3.3 Analyysimetodini painottuu vahvasti aineiston systemaattiseen luokitteluun. Aineiston järjestelystä ja erittelystä käytetään monia nimityksiä: luokittelu, kategorisointi, noodien merkitseminen, koodit. Koodi tutkijan tekemä tulkinta sitä, mikä aineistossa on tutkimustehtävän kannalta oleellista ja mikä ei. (Jolanki & Karhunen 2010: 399.)

Aineiston työstämiseen olen käyttänyt *grounded theory*-tyyppiseen aineistolähtöiseen analyysiin perustuvaa NVivo-tietokoneohjelmaa. Menetelmä perustuu luokitteluun kolmessa vaiheessa. Ensimmäinen on aineiston avoin koodaus (*open coding*), jossa etsitään alaluokkia eli kategorioita, jotka liittyvät tutkimusongelmaan. Toisessa vaiheessa eli pitkittäiskoodauksessa (*axial coding*) etsitään yhteyksiä ja suhteita ensimmäisen vaiheen kategorioiden välille ja

luodaan yläkäsitteitä. Viimeinen vaihe on valikoiva koodaus (*selective coding*), jossa tarkastelussa keskitytään hahmottamaan, miten luokittelun tulokset suhteutuvat tutkijan luomaan kokoavaan ydinkategoriaan ja miten niistä voi muodostaa teorian. (Luomanen 2010: 356–357.)

Oma analyysimallini ei ole puhtaan aineistolähtöinen (kuten grounded theory-malli yleensä), vaan teoriaohjaava. Tämä tarkoittaa sitä, että teoria tulee mukaan analyysin kolmannessa vaiheessa eli yläkäsitteiden muodostamisessa. Ryhmittelyn eli koodaamisen alakäsitteet ovat aineistolähtöisiä. Teoriaohjaava analyysi etenee aineiston ehdoilla, mutta lopulta empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin. Johtopäätökset tekee siis tutkija, ei tietokone. Tietokoneavusteista luokittelua on kritisoitu muun muassa siitä, että se saattaa harhauttaa tutkijan huomioita. Kun keskitytään yksityiskohtiin, saattaa myös tuntuma aineiston kokonaisuuteen kadota. (Jolanki & Karhunen 2010: 407–408.) Oleellista on pitää mielessä, mitä olikaan tekemässä.

Olen siis luokitellut aineistoa eri teemojen, eli koodien ympärille ja näistä olen muodostanut laajempia kokonaisuuksia sektoreittain. Toisessa vaiheessa olen luokitellut koodit eli toiminnan symbolit yhteistyön sektoreille jotka ovat tulkintani mukaan *perinne*, *kasvatus* sekä *hallinto*. Koodien kokonaisuuksista olen muodostanut käyttämieni teorioiden avulla tulkintoja, ja näiden pohjalta muodostanut johtopäätökset.

Ensimmäisessä aineiston luokittelun vaiheessa olen koonnut teemoja kulttuurin ja perinteen symbolien ympärille. Symbolit ovat aiemmin esittelemäni geertziläisen näkökulman mukaan kulttuurivaihdossa käytettyjä perinteen ilmenemismuotoja, joihin kiteytyy erilaisia tulkintoja ja merkityksiä. Tällaisia symboleja ovat esimerkiksi musiikki, kieli, museoesineet ja myytit. Turnerin mallin mukaan olen eritellyt näiden symbolien objektiiviset merkitykset, eli selittämään yleisellä tasolla, mitä ne ovat ja miten niitä käytetään. Toiseksi olen eritellyt, miten näiden symbolien kautta luodaan vuorovaikutusta kulttuurivaihdossa ja millaisia subjektiivisia kokemuksia ja tulkintoja tässä prosessissa muodostuu. Kolmannessa vaiheessa olen etsinyt merkityksiä, joita ajatellaan toisen tason toiminnalla, eli kulttuurivaihdolla yleisesti olevan. Tässä apuna on ollut poliittisen antropologian teoreettinen viitekehys. Ajatus symbolien kolmitasoisesta tulkinnasta perustuu Victor Turnerin rituaalin symbolisen tulkinnan malliin, jonka olen esitellyt tarkemmin luvussa 2.1.

4 Suomi–Venäjä kulttuurivaihto

Kulttuurivaihtoa voidaan tarkastella sekä symbolisesta että poliittisesta näkökulmasta. Geertziläisen symboliantropologisen tutkimusperinteen mukaan (Geertz 1973) kulttuurivaihto näyttäytyy symbolien vaihtona, jossa ihmiset aktiivisina toimijoina luovat kulttuuria. Symbolit eli kulttuuri-elementit ja niiden vaihto ovat siis ”sosiaalisen prosessin tekijöitä” (Turner 1974). Kulttuurivaihtoa voidaan tarkastella myös itsenäisenä symbolina ja eritellä sen merkityksiä osallistujille ja ympäröivälle yhteiskunnalle.

Kulttuurivaihtoa voidaan tarkastella myös institutionalisoituna rituaalina. Hobsbawm rinnastaa institutionalisoidun rituaalin traditioon, jonka funktio on ideologinen, rituaalinen tai symbolinen. (Hobsbawm & Ranger 1983: 2–7.) Menneisyys, merkitysten varasto, tarjoaa kansainvälisen linkin jonka varaan luoda uutta. Esimerkiksi kulttuurivaihtosuhteesta voidaan muodostaa uusi traditio. Suomalais-ugrilainen linkki ei siis ole vain linkki menneeseen, se on linkki globaaliin tulevaisuuteen.

Yleisesti kulttuurivaihtosuhteista voidaan sanoa, että niiden syntyminen ja ylläpito ovat osa Suomen, Venäjän Federaation sekä Komin tasavallan kansallista ulko- ja kehittämiss politiikkaa. Näin kulttuurivaihdolla on erilaisia merkityksiä ja tavoitteita ruohonjuurisektorista aina institutionaaliseen, poliittiseen ja taloudelliseen sektoriin saakka.

Kulttuurivaihto poliittisena toimintana

4.1 Pudasjärvi–Komi kulttuurivaihtosuhteessa on kyse kansainvälisestä kulttuurivaihdosta. *Kulttuurivaihto* -termiä voidaan pitää kattokäsitteenä, jolla kuvataan kansainvälistä vuorovaikutusta huipulta ruohonjuuritasolle: valtioiden, instituutioiden, oppilaitosten, järjestöjen ja yksityishenkilöiden tekemää kansainvälistä yhteistyötä (Perkkiö 2000: 7). Hannele Koivunen (2004: 29) määrittää kulttuurivaihdon *kulttuuristen merkitysten vaihdannaksi*, joka sivuaa kehitysyhteistyötä, lähialueyhteistyötä, maahanmuuttajia, monikulttuurisuutta, alkuperäiskansoja sekä myös yritysten kansainvälistä toimintaa ja koko yhteiskuntamme kansainvälistymiskehitystä.

Suomen ja Venäjän välisessä kulttuurivaihdossa on keskitytty ensisijaisesti *lähialueyhteistyöhön*. Sitä tehdään Suomen itärajan takaisten alueiden kanssa

Karjalan, Arkangelin ja Murmanskin alueilla. Tavoitteena on edistää myönteistä kehitystä Suomen ja Venäjän välisissä suhteissa. Yhteistyön alkuvuosina 1990-luvun alkupuolella ensisijaisena päämääränä oli turvallisuuden lisääminen ja uusien taloudellisten suhteiden solmiminen. Nykyiset hankkeet keskittyvät myös opetus-, kulttuuri- ja nuorisotyön sekä hallinnon kehittämiseen. (Siuruainen 1994: 7–9; Opetusministeriön verkkosivut). Opetusministeriö laatii yhteistyölle linjaukset ja myöntää määrärahoja. Laajemmin kansainvälisen kulttuurivaihdon tavoitteena aluksi oli Suomen talouden ja kulttuurin nopea kansainvälistyminen, ja Venäjä oli yksi mahdollisuus muiden joukossa. Varsinainen työ rajattiin lääneittäin, jokaisen läänin saadessa oman yhteistyöalueensa. Ongelmia 1990-luvun lähialueyhteistyössä oli resurssien sekä läänien välisen koordinaation puute. Läänin sisällä yhteistyö alkoi jäädä yhä enemmän erilaisten seurojen ja yhdistysten vastuulle. Erityinen ongelma oli resurssien tehoton kohdentuminen: pienten ja keskisuurten hankkeiden rahoitus oli puutteellista, suurille hankkeille ei löytynyt tekijöitä. (Siuruainen 1994: 7–9.)

Kulttuurivaihtoa suomalais-ugrialaisten kansojen kanssa tehtiin jo ennen 1990-lukua Suomi-Neuvostoliitto-seuran välityksellä, mutta Neuvostoliiton romahtaminen avasi kulttuuriyhteistyön vapaaksi kentäksi monille kunnille ja pienille järjestöille. Suomessa ensimmäinen seuraus ugrien etnokulttuurisesta muutoksesta oli Venäjän suomalais-ugrialaisten kanssa tapahtuvaan yhteydenpitoon suuntautuneen kansalaisjärjestön, M. A. Castrénin seuran perustaminen vuonna 1990. (Grünthal 2005: 14.) Suomen hallituksen aloitteesta laadittiin vuonna 1992 toimenpideohjelma Venäjän kielisukulaisten kulttuurien tukemiseksi, eli niin sanottu Suomen sukukansaohjelma. Sukukansaohjelma huomioitiin myös Venäjän ja Suomen välisissä uusissa kulttuurisopimuksissa. Toimenpideohjelmaa koordinoi M.A. Castrénin seuran ohella asiantuntijoista koostuva Sukukansojen neuvottelukunta. (Vento 1994: 136–138; Grünthal 2005: 3, 15). Sukukansayhteistyö on jatkunut Opetusministeriön ja M. A. Castrénin seuran johdolla tähän päivään. (Opetusministeriön verkkosivut). Sukukansayhteistyön puitteissa tuetut hankkeet ovat keskittyneet etenkin kielen ja kirjallisuuden kehittämiseen, mutta myös tapahtumia ja vierailuja, joita voi lyhyesti luonnehtia kulttuurivaihdoksi. (Grünthal 2005: 24) M.A. Castrénin seura on tukenut yhtä Pudasjärven ja Komin välistä hanketta.

Suomen lisäksi myös Virolla on oma sukukansaohjelmansa ja Unkarilla on yhteistyöhankkeita Venäjän suomalais-ugrialaisten kanssa. Venäjän ugrien

tukemiseen tähtäviä hankkeita onkin suunniteltu toteutettavaksi Euroopan Unionin puitteissa yhteistyössä Viron ja Unkarin kanssa. (Grünthal 2005: 3.) Suomella ja Venäjän lähialueilla on paljon yhteistä, ja sen tähden yhteistyötä juuri näiden alueiden kanssa on pidetty erityisen tarkoituksenmukaisena. Suomea ja itärajan takaisia alueita on nähty yhdistävän mielikuvien tasolla muun muassa yhteinen kulttuuritausta, kalevalainen perinne, pohjoiset elinolot, elinkeinot ja luontosuhde, yhteinen suomalais-ugrilainen kielitausta, ja myös pienten kansanryhmien samankaltaiset kokemukset suuren vallan puristusotteessa. (Siuruainen 1994: 11–12.) Venäjän suomalais-ugrilaisille kansoille omien kansainvälisten suhteiden rakentaminen on tärkeää. Erityisesti Karjalan tasavalta on ollut aktiivinen kansainvälisissä järjestöissä ja yhteistyössä Suomen kanssa. Myös Komi on yrittänyt lisätä kansainvälisiä suhteitaan ja ollut erityisen aktiivinen yhteistyössä Venäjän sisällä suomalais-ugrialaisten kansojen yhteistyössä. (Fryer & Nichola 1998: 582–583.)

Suomessa kulttuurivaihdon koordinoinnista taiteen alalla vastaa Taiteen edistämiskeskus ja *kulttuurivientiä* teknologian ja innovaatioiden alalla koordinoi teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus Tekes. Opetusministeriön 2000-luvun suunnitelmissa ja raporteissa puhutaan nimenomaan kulttuuriviennistä, ja korostetaan kulttuuria tuotteena, hyödykkeenä jota viedään ja tuodaan ja josta on jotain hyötyä. Kulttuuria viedään markkinatuotteena joko sen itsensä takia tai sitä käytetään maakuvan kiillottajana ja kaupankäynnin tai poliittisten suhteiden solmimisen veturina. (Koivunen 2004: 27) Taustalla on ajatus kulttuuriteollisuudesta, joka perustuu ajatukseen kulttuurituotteesta myytävänä hyödykkeenä. (Koivunen 2004.) Opetusministeriön ”Visio 2011”-n mukaan kulttuuriviennistä on määrä tulla merkittävä osa vientiä ja vahvistaa suomikuvaa ja brändiä (Opetusministeriö 2007:9, 14–15; Koivunen 2004).

2000-luvulla on korostunut näkemys, että kulttuurivienti on nähtävä kulttuuristen merkitysten vaihdantajana sisältäen ennen muuta vuorovaikutus- ja yhteistyöprosesseja. Kulttuurivaihdossa on alettu nähdä kaupallisen toiminnan rinnalla myös ei-kaupallinen kulttuurivaihto. Toisaalta voittoa tuottamattoman kulttuurivaihdon hyödyt nähdään muilla sektoreilla, esimerkiksi kulttuurin matkailullisena tuotteistamisena. Opetusministeriön Taiteen ja kulttuurin Venäjä-ohjelma (2005) painottaa ”kulttuuriperinnön ja kulttuuriympäristön säilyttämiseen ja kehittämiseen painottuvaa toimintaa”. Mukaan ohjelmaan tulee viimein maininta

nuorison kulttuuri- ja taidealan yhteistyöstä. Lähialueyhteistyön strategiaa kehitettiin siten, että kulttuuri on mukana ”koulutus ja kansalaisyhteiskunta”-painoalassa. Tämän tavoitteena on myös paikallisdemokratian ja kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen. (Opetusministeriö 2005b: 5.)

Pudasjärvi–Komi -yhteistyön kannalta ongelmallista näissä strategioissa on alueellinen ja taloudellinen painotus. Komia ei lueta Suomen lähialueiden joukkoon, vaikka se maantieteellisesti asettuikin heti Arkangelin naapuriin. Komi ei myöskään kuulu arktisen yhteistyön piiriin. Näin ollen yhteistyösuhde on jäänyt ulkopuolelle näiden rahoitusmalleista. Ongelmallista on myös taide- ja lastenkulttuuripainotteisten hankkeiden rahoitus elinkeino- ja hyötyorientoituneessa rahoituskentässä.

Kulttuurivaihto ruohonjuuritasolla

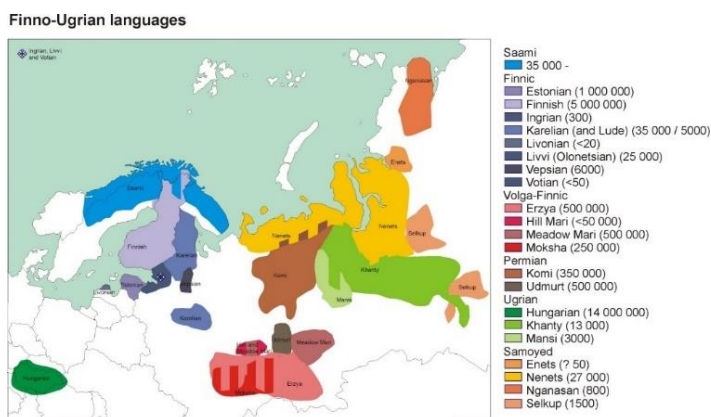
Pudasjärven ja Komin tasavallan suhde on vain yksi esimerkki kunnallisista hankkeista. Pohjois-Pohjanmaan maakunnassa kulttuurivaihto etenkin Karjalan kanssa on ollut vilkasta. Tämä yhteistyö on pitänyt sisällään erilaisten esiintyjäryhmien vierailuja, kielenhuoltoa, runonkeruuta ja -tutkimusta sekä Vienan 4.2 kylien elvyttämiseen liittyviä toimenpiteitä. Kostamuksen kanssa yhteistyötä on tehty suomen kielisen kouluopetuksen ja liikuntayhteistyön saralla. Tuolloin suunnitelmassa on ollut myös yhteistyön laajentaminen Komin Tasavaltaan taloudellisen, tieteellisen, ja kulttuuriyhteistyön merkeissä. Nykypäivänä Oulun yhteistyöverkosto ulottuu Petroskoihin ja Arkangeliin asti, Arkangelin ollessa Oulun virallinen ystävyyskaupunki. Oulun Yliopisto puolestaan on tehnyt jonkin verran julkaisuyhteistyötä Syktyvkarin kaupungin tiedeorganisaatioiden kanssa. (Siuruainen 1994: 12.)

Pudasjärven ja Komin yhteistyö sai alkunsa suomalais-venäläisestä kulttuurifoorumista. Se on vuosittainen tapahtuma, joka kokoaa Suomen ja Venäjän kulttuurialan toimijoita neuvotteluihin yhteisten hankkeiden toteuttamisesta. Foorumin tavoitteena on auttaa suomalaisia ja venäläisiä kansalaisjärjestöjä löytämään toisensa, sekä tukea yhteistyön aloittamista ja sen ylläpitämistä. Mukana on kulttuurin eri aloja lastenkulttuurista perinteisiin taidemuotoihin ja esimerkiksi historiaan, kieleen, sukututkimukseen sekä sosiaali- ja terveysalaan liittyviä hankkeita. Ajatus foorumitoiminnasta syntyi kulttuuriministeriöiden tapaamisessa 1999. Tavoitteena oli avata väylä suoraan

kansalaistason yhteistoimintaan ja molemminpuoliseen ennakkoluulojen vähentämiseen. Kulttuurialan katsottiin voivan toimia ”muurinmurtajana”, sillä kulttuurin ja taiteen keinoin ihmiset voivat kommunikoida myös ilman yhteistä kieltä. (Opetusministeriö 2005a: 13.) Kulttuurifoorumitoiminta käynnistyi vuonna 2000. Mukana toiminnassa oli alusta alkaen koko Suomi, mutta Venäjältä vain lähimmät 12 Luoteis-Venäjän aluetta. Tänä päivänä mukana toiminnassa on koko Venäjä. Kulttuurifoorumi siis yhdistää myös monia sukukansojen välisiä hankkeita. (Opetusministeriö 2005a:6; Suomalais-venäläisen kulttuurifoorumin web-sivu.) Kulttuurifoorumi on siis vapaan kansalaisjärjestyksen institutionaalinen kehys. Foorumin järjestäjinä ovat Suomi–Venäjä Seura ja Venäjällä Kulttuurin kehittämiskeskus ”Rešenie”. Suomen Opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Venäjän kulttuuriministeriö ohjaavat ja rahoittavat kulttuurifoorumitoimintaa. (Opetusministeriö 2005a:6; Suomalais-venäläisen kulttuurifoorumin web-sivu.)

5 Suomalais-ugrilaisien kansojen historiaa ja nykypäivää

Pudasjärvi–Komi kulttuurisuhteen teema on ”suomalais-ugrilaisuus”. Tässä luvussa avataan suomalais-ugrilaisuuden taustaa, sen tutkimusta sekä etnokulttuurisen revitalisaation ja suomalais-ugrilaisen liikkeen syntyä. *Suomalais-ugrilaisilla (ugrilaisilla)* kansoilla tarkoitetaan kansoja, jotka puhuvat uralilaiseen kielikuntaan kuuluvia suomalais-ugrilaisia kieliä. Samojedikielet ovat uralilaisten kielten toinen päähaara. Uralilaiset kielet puhujamäärineen (vuonna 2003) ovat esitettyinä kartassa (Kuva 2). Suuri osa näistä kansoista asuu venäjällä, missä niiden kieli, kulttuuri ja alkuperä poikkeavat valtaväestön, slaavien kielestä ja kulttuurista (Fogelberg 1999). Kielillä on oletettu, yhteinen kantamuoto.⁹ Varhaisessa tutkimuksessa esitettiin, että kielikunnalla olisi myös yhteinen muinaisusko, kantakulttuuri ja alkukoti, jonka oletetaan sijoittuneen Volga- ja Kama-jokien alueelle n. 3000–2500 v. eaa.¹⁰ Juha Janhunen määrittää alkukodin yksinomaan kielikunnan ja sitä vastaavan kantakielen alkuperäiseksi ekspansiokeskukseksi, jonka kanssa genetiikalla ei ole mitään tekemistä. (Janhunen 1999: 29.) Yhteisen kantakielen teoriaa on kritisoinut muun muassa Seppo Suhonen (1999: 248), joka pitää sitä epätodennäköisenä, sillä tuohon aikaan kieliä oli paljon ja ne olivat kosketuksissa keskenään.

Kuva 2. Uralilaiset kielet. Keskellä komit.

⁹ Ensimmäisiä ajatuksen puoltajia oli mm. M. A. Castren 1830-luvulla.

¹⁰ Ajatuksen esitti v. 1873 Torsten G. Aminoff.

Ugrikulttuurin luomisesta tukahduttamiseen

Suomalais-ugrilaisen kieli- ja kulttuuriyhteyden keksiminen oli osa suomalaista nationalismia 1800-luvulla, ja siten osa laajempaa eurooppalaista romanttis-nationalistista liikettä. Suomen kansalle luotiin kielitutkimuksen ja avulla kuva, että suomalaisten juuret ovat Uralilla, Volgan mutkassa. Suomalaiset eivät siis olleet samaa kansaa kuin ruotsalaiset tai venäläiset, vaan oma kansansa jolla oli syvälle historiaan ulottuva myyttinen menneisyys. Samalla luotiin myös etniset rajat ja kielisukulaisuuden siteet kansojen välille. (Lehtinen 2002: 24–25.) 1800–1900-lukujen taitteessa suomalaisten kulttuurintutkijoiden osuus venäjän alkuperäiskansojen tutkimuksessa oli merkittävä (mm. M.A. Castren, Kai Donner, U.T. Sirelius, August Ahlqvist, K.F. Karjalainen, Heikki Paasonen, Uno Holmberg-Harva, Toivo Lehtisalo, J. R. Aspelin 1875, Appelgren-Kivalo 1912). (Karttunen 1998; Autio 2000: 7, 123; Siikala & Uljašev 2001: 34.)

Neuvostoliiton alkuvuosina alkuperäiskansojen omaa kulttuuria tuettiin kirjakielten luomisella, kielenopetuksella ja omien sanomalehtien julkaisuilla. Poliitiikka noudatteli yleistä kulttuurievolutionistista käsitystä siitä, että alkuperäiskansat tuli ”pelastaa” ja ”sivistää” ja heidän kulttuurejaan ja ekonomisia olosuhteita ”kehittää”. 1900-luvun jälkipuoliskolla poliitiikka kuitenkin muuttui. (Diatchkova 2001: 217–233, Schindler 1994.) Tutkimusmatkat ugrien maille loppuivat vuoteen 1930, jolloin Stalin sulki Neuvostoliiton yhteydet ulkomaailmaan. Samalla suomalais-ugrialaisten kansojen tilanne synkkeni, kun Stalinin vainojen myötä vähemmistökansojen kulttuurieliitti hävitettiin (Saarikivi 2015). Stalinin tavoittelema nationalistinen kansakunta perustui ajatukselle yhteisestä neuvostoidentiteetistä ja yhteisestä kielestä. Kansakuntaa rakennettiin keksimällä uusia yhteisiä symboleita ja traditioita. (Siikala & Uljašev 2011: 29.) Laitilan (1997: 240–242) mukaan etnografinen tieto valjastettiin palvelemaan nationalismin vahvistamista ja poliittista propagandaa. Etninen identiteetti nähtiin esteenä uuden neuvostoihmisen synnylle. Ideologisesti väritynyt tutkimusintressi tarkasteli etnisyyden syntyä ja säilymistä tavoitteena saada sovellettavaa tietoa siitä, miten etniset rajat voidaan häivyttää. Ideologiaa kuvaavat osuvasti Tolstov & Zhdanko (1964–1965): *”Sosialistisen kansakunnan” kehittyessä etniset rajat häviävät ja vuorilla, erämaissa, taigalla tai tundralla elävät paikalliset, eristäytyneet yhteisöt integroituvat neuvostoyhteiskuntaan ”luonnollisesti ja vapaaehtoisesti”, ilman mitään ulkoista pakkoa.* (Laitila 1997: 242–243).

Pakkokeinoja kuitenkin käytettiin. Integroimiseen käytettyjä (pakotettuja ja vapaaehtoisia) keinoja olivat etniset väestönsiirrot, seka-avioliitot, kaksikielisyys. Tämä oli pakotettua siirtymistä vanhempien kielestä ja identiteetistä yhtenäiseen neuvostokieleen ja neuvostoihmisen sosiaaliseen identifiikaatioon. (Laitila 1997: 242–243). Neuvostoaikana alkuperäiskansojen elinolot muuttuivat rajusti totalitaristisen vallan alla. Nomadit pakkoasutettiin kyliin, heidän omaisuutensa (porot sekä laidun- ja metsästysmaat) kollektivisoitiin kolhoosien ja sovhoosien omaisuudeksi. Yksityinen poronhoito kiellettiin. Jopa kyliä siirrettiin, ja näin perinteiset elämäntavat murtuivat. Koulujärjestelmän venäläistäminen ja venäjän asettaminen pääasialliseksi opetuskieleksi oli kuolinisku alkuperäiskielten kehitykselle. (Tuisku 2002: 100–107.)

Ajatus etnisistä ryhmistä ei kuitenkaan hävinnyt. Ideologialtaan Neuvostoliitto oli monikansallinen valtio. Sen kulttuuria edustivat kiertävät folkloreryhmät, jotka esittivät estetisoitua kansankulttuuria, luonteeltaan monikansallista ja sisällöltään sosiaalista. Niinpä syntyi tilanne, että kulttuurien muodot olivat kaikkien käytettävissä ja piirteistä tuli vapaasti lainattavia ja yhdisteltäviä. Kaikki perinteen muodot eivät kuitenkaan kelvanneet esitettäväksi: kansanjuhlat, uskonnolliset festivaalit, vähemmistökielten käyttö ja jokapäiväinen perinteinen elämäntapa eivät olleet esitettävien listalla. Samalla kun koko Neuvostoliitto pystyi ihaillemaan vähemmistökansojen kulttuuriperintöä, se katosi näiden kansojen omasta tietoisuudesta. (Suominen 2002: 252–254; Siikala & Uljašev 2001: 42.) Vasta Neuvostoliiton romahtamisen luoma tyhjiö toi tilaa etnokulttuuriselle revitalisaatiolle.

Ugrien etnokulttuurinen revitalisaatio

5.2 Marshall Sahlinsin mukaan erilaisuuden korostaminen on eräs 20. vuosisadan merkittävimmistä historiallisista ilmiöistä: ”Kulttuuri – itse sana tai sen paikallinen vastine, on kaikkien huulilla – – – kaikki [alkuperäiskansat] ovat havainneet, että heillä on kulttuuri. Satoihin vuosiin he tuskin sitä havaitsivat.” (Siikala, J. 1997: 25–26 < Sahlins 1993: 3). Nationalismin tutkija Miroslav Hroch on huomauttanut 1990-luvun Itä-Euroopan kansallisesta liikehdinnästä, että tilanteessa, jossa valtiokoneisto ja yhteiskunta romahtavat, etniset vähemmistöt saattavat pitää kieleen ja kulttuuriin perustuvaa yhteisöllisyyttä ainoana pysyvänä ja

kiistattomana arvona. (Pakkasvirta & Saukkonen 2005: 34–35.) Murrosvaiheessa etnonationalismi on ollut eliitille sopiva ideologia luoda kansallista yhteenkuuluvuuden tunnetta ja saada väestöryhmien tuki omien tarkoituserien taa. Hobsbawmin & Rangerin (1983) käsitystä mukaillen nationalistista tunnetta luotiin luomalla erilaisia symboleita: monumentteja, arkistoja, museoita ja kansallista kulttuuria. Käsitys siitä, että kansakunta on enemmän tai vähemmän sivistyneistön tietoinen luomus, on yleinen suomalaisessa nationalismin tutkimuksessa. (Pakkasvirta & Saukkonen 2005: 21, 30.)

Paikalliset ja ulkopuoliset kulttuurin- ja kielentutkijat, taiteilijat, kirjailijat, toimittajat ja museoväki ovat olleet tärkeässä osassa ugrien etnokulttuurisessa revitalisaatiossa tuottamalla tutkimuksen ja taiteen keinoin historiallista, kielellistä ja kulttuurista perustaa etnisyyden rakennusprosesseille. Antropologit, uskontotieteilijät ja kansantieteilijät ovat dokumentoineet vielä olemassa olevaa muistitietoa, uskonnollista traditiota, pohjoista elämäntapaa ja materiaalista kulttuuria. 1990-luvun murros aiheutti ulkomaisissa tutkijoissa lähestulkoon ryntäyksen Venäjän tutkimuskentille. Neuvostoliiton aikana tutkimuslupia oli ollut lähes mahdoton saada ja 80-vuotta lähes tavoittamattomissa olleet kansat herättivät ymmärrettävästi kiinnostusta (Siikala & Uljašev 2001: 42).

Tunnusomaista Venäjän pohjoisten alkuperäiskansojen nykykulttuurille on valtavirran ja muiden alkuperäiskansojen kulttuuripiirteiden yhdistely omaan perinteeseen. Kulttuurintutkimuksessa puhutaan usein tässä yhteydessä bricolage-tekniikasta (mm. Anna-Leena Siikala, Claude Levi-Strauss), eli kollaasista, jossa saatavilla olevista aineksista tehdään jotain uutta. Nykyään esitettävä kulttuuri on tulkinta siitä, mitä se aikaisemmin on ollut. Sen yhteyttä ”alkuperäiseen” perinteeseen voikin kyseenalasta. Se on kulttuuriperintöä, joka on yksinkertaistaen luotu sellaiseksi historiaksi, josta voi olla ylpeä, jota voi ihailla ja suojella, mutta myös tuoda esille ja kuluttaa. (Suominen 2002: 252–254.) Toisaalta koko ”alkuperäisen” kulttuurin käsite on ongelmallinen. Siikalan & Uljaševin (2001: 217) mukaan folklore on aina luovassa muutoksessa. On vaikea määrittää ”vanhan” ja ”uuden” kulttuurin rajaa. Wagnerilaisen tavan ja keksimisen logiikan mukaan folklore elää esimerkiksi ugrien suosiman etnofuturistisen taiteen kautta. Etnofuturistinen taide yhdistää kansanperinteen symbolikuvaston ja moderneihin kansainvälisiin elementteihin. (Sallamaa 1999; Kauksi, Heinapuu, Kivisildnik & Päril-Löhmus 1994).

Vaikka Suomalais-ugrialaisten kielten vähittäinen hiipuminen on tiedetty Suomessa jo pitkään, on siitä alettu puhua uhanalaisena vasta 1990-luvun jälkeen (Grünthal 2005: 31). Keski-Venäjän suomalais-ugrialaissa tasavalloissa oli Grünthalin mukaan vielä 1990-luvun alussa olemassa neuvostoajan jäänteinä jollakin tavalla järjestäytynyt suomalais-ugrialaisten yhteisöjen perusta. Ainakin alaluokilla opetettiin jonkin verran äidinkielellä, ei siis äidinkieltä pelkästään oppiaineena. Paikalliset kustantamot julkaisivat jonkin verran paikallisilla kielillä kirjoitettuja kirjoja. Puhujamäärältään pienempien suomalais-ugrialaisten kansojen asuinalueilla näin ei välttämättä ollut. (Grünthal 2005: 30–31.) Siikala & Uljašev (2011: 312) kuvaavat suureksi yllätykseksi sitä, kuinka kuolleiksi luullut uskonnolliset traditiot esimerkiksi hantien, komien ja udmurttien parissa olivatkin vielä olemassa.

Murroksen myötä kansallinen tietoisuus omaa kieltä ja kulttuuria kohtaan on kasvanut. Massamediaa on alettu paikoin käyttää etnisen mobilisaation välineenä. Joissakin piirikunnissa on kansallisia sanomalehtiä ja kansallisia TV-kanavia (näin ainakin Komissa, Tšukotkassa, Hanti-Mansiassa, Yamalo-Nenetsiassa ja Laatokan Karjalassa). Kielen merkitystä kulttuuria ylläpitävänä voimana korostetaan, tausta-ajatuksena ”ei kansaa ilman kieltä”. Kulttuurin ylläpitämiseksi on perustettu etnisen kulttuurin keskuksia, käsityökouluja sekä järjestetään folklorefestivaaleja ja keskinäisiä urheilukisoja. (Siikala & Uljašev 2002: 155–160, 165–166; Grünthal 2005.)

Suomalais-ugrialaisten kansojen välinen yhteistyö alkoi kehittyä erilaisten foorumien ja kongressien luomisella. Uralilaisten kansojen edustustot yhteen kokoava yhteiskuntapoliittinen ja kulttuurinen kansalaisjärjestötapahtuma Suomalais-ugrialaisten kansojen maailmankongressi järjestettiin ensimmäistä kertaa Komissa vuonna 1992 Komin Kansan Elvytyskomitean aloitteesta. Aluksi niillä uralilaisilla kansoilla, joilla on Venäjällä oma tasavalta, oli tarkoituksena saada sukukansoilta tukea suuremman itsenäisyyden saavuttamiseksi. Nykyään päämääränä on edistää uralilaisten kansojen itsetunnon, kielten ja kulttuurien kehittämistä, ratkoa ajankohtaisia ongelmia ja kehittää yhteistyötä. Muita merkittäviä yhteistyöfoorumeita ovat tutkijakongressit, nuorisokongressi MAFUN ja opiskelijakongressi IFUSCO. Näiden lisäksi järjestetään lukuisia yhteisiä taiteen ja kulttuurin tapahtumia ja festivaaleja. (Salminen 2003.) Komin tasavallassa toimii Venäjän federaation

Suomalais-ugrilainen keskus, joka koordinoi kulttuurikentän yhteistyötä alueiden välillä.

Etsimällä ja luomalla yhteyksiä ulospäin tavoitellaan aitoa vuorovaikutusta ja etsitään hyödyllisiä vaikutteita. Grünthalin mukaan oli luonnollista, että kontakteja etsittiin juuri Suomeen, joka edusti kulttuuri-identiteetiltään vahvaa suomalais-ugrilaista perintöä ja oli lisäksi monella tavalla sosiaalisen hyvinvoinnin mallivaltio. (Grünthal 2005: 15.) Samoihin aikoihin alkoi vahva globaalistuminen, jonka yhteydessä nousi eri puolilla maailmaa esiin kysymys kieli- ja kulttuuridiversiteetin säilyttämisestä. Luonnon tasapainon järkkymisen ja kasvien tai eläinten uhanalaisuuden tavoin alettiin puhua kielellisestä uhanalaisuudesta. (Grünthal 2005: 3.)

Globaalille nationalismille tyypilliseen tapaan Venäjän alkuperäiskansat ovat luoneet omia poliittisia instituutioitaan alkuperäiskansojen aseman parantamiseksi. Näistä tunnetuin on Russian Association of Indigenous Minorities of the North, Siberia and the Far East (RAIPON), joka kattaa 30 alueellista yhdistystä ja 40 alkuperäiskansaa. Se tekee yhteistyötä liittovaltion hallinnon ja kansainvälisten organisaatioiden kanssa. RAIPON toimii muun muassa Arktisessa Neuvostossa venäjän pienten alkuperäiskansojen tilanteen parantamiseksi. (Diatchkova 2001: 217–233.) Toinen merkittävä järjestö on Arctic Network for the Support of the Indigenous Peoples of the Russian Arctic (ANSIPRA). Se ei kuitenkaan ole suoraan poliittisiin instituutioihin vaikuttava elin, vaan sen päätavoite on levittää tietoa ja luoda kontakteja. (Ansipran www-sivu. Luettu 18.2.2011.) Näiden lisäksi toimii valtiollisesti ohjattu organisaatio Association of Finno-Ugric Peoples of the Russian Federation (AFUN RF). AFUN: ia on kritisoitu siitä, että sillä ei ole ugrien mandaattia edustaa heitä kansallisella tasolla ja että se puuttuu ugrien poliittiseen toimintaan liian voimakkaasti (mm. Loode 2016).

Komien etnoliittinen kehitys

5.3 Kominkieliset jakaantuvat kahteen kielikuntaan, *permeihin* ja *syrjääneihin*, joissa kummassakin on lisäksi useita murteita. Kielet kuuluvat uralilaisen

kielikunnan permiläiseen ryhmään.¹¹ Komin kielet ovat läheistä sukua udmurtin kielelle. Pääosa Komin tasavallassa asuvista komeista on syrjäänejä, ja pääosa komipermin puhujista asuu viereisessä Permin maakunnassa. Komeja asuu myös useissa muissa venäjän pohjoisissa maakunnissa. Komin tasavallan asukkaat ovat pääosin ortodokseja, mutta joitakin kansanuskon perinteitä noudatetaan edelleen. (Minahan 2002: 1003–1004; Konakov & Napolskih 2003: 15–17.) Komit kutsuvat itseään termeillä *komi*, *komi mort* (komi-ihminen), *komi vojtir* (komin kansa, syrjääni), *komi ot'ir* (komin kansa, permi). (Konakov & Napolskih 2003: 15–17.)

Komin Tasavallassa vuoden 2010 väestönlaskennan mukaan etnisyydekseen komin ilmoitti n. 202 tuhatta henkilöä, joka on 22,5 % koko 900 tuhannen henkilön väestöstä. Pääosa (62 %) Komin tasavallan asukkaista on etnisiä venäläisiä. Lisäksi alueella asuu lukuisia muita etnisiä vähemmistöjä, muun muassa tataareja. (Venäjän Federaation tilastovirasto 2012: taulukko 7.) Vuoden 2010 väestönlaskennan komia osaa 16,1 % väestöstä. Osa venäläisistä oppii komia koulussa, missä sitä on mahdollista opiskella vieraana kielenä. Lähes kaikki komit osaavat venäjää. (Venäjän Federaation tilastovirasto 2012: taulukko 4; tilasto 7.) Monissa tapauksessa kominkielen osaaminen on kuitenkin pinnallista. Komi on toinen tasavallan virallisista kielistä, mutta sillä ei ole samanlaista asemaa kuin esimerkiksi ruotsin kielellä Suomessa, vaan kaksikielisyys on lähinnä symbolista. Esimerkiksi katukyltit (Kuva 3). ovat venäjäksi ja komiksi, ainakin pääkaupungissa. Komia kirjoitetaan kyrillisin aakkosin, joihin on lisätty ö-kirjain (Kuva 4). Kieli onkin komeille tärkeä symboli, jota pidetään esillä monin tavoin. Kominkielistä opetusta tasavallan kouluissa ei kuitenkaan järjestetä. Komiksi laskettavien henkilöiden lukumäärää on kuitenkin vaikea arvioida pitävästi, sillä komit ja venäläiset ovat tasavallassa keskenään sekoittuneita ja kynnys etnisen identiteetin ilmoittamiseen väestönlaskennassa voi olla suuri. (Maximova & Semenov 2007: 53; vrt. Saarikivi 2015.)

¹¹ Jatkossa puhueesani komeista ja komin kielestä, tarkoitan nimenomaan Komin tasavallassa asuvia komeja, jotka enimmäkseen edustavat kieleltään syrjääniä.

Kuva 3. Kommunitseskaja-kadun katukyltit venäjäksi ja komiksi.

Kuva 4. Ö-kirjaimen patsas Syktyvkarissa.

Komien esi-isät olivat Permin alueella kalastusta ja metsästystä harjoittavia heimoja. Näihin sekoittui lukuisia lähialueen kansoja, joten niin komit kuin heidän esi-isänsä ovat monien kulttuurien sulautuman tulos. Komit omaksuivat maanviljelyn 1100-luvulla ja harjoittivat myös karjanhoitoa. Komin alue joutui 1200-luvulla Novgorodin ruhtinaskunnan alaisuuteen. Silloin aluetta hyödynsivät lähinnä turkiskauppiat. 1300-luvulla Stefan Permiläinen, komin kansallispyhimys, levitti alueelle kristinuskon. Hän loi myös komeille oman aakkoston ja käänsi useita uskonnollisia tekstejä muinaispermin kielelle. 1900-luvun alussa aloitettiin komin kulttuurin luominen ammattimaisesti tuotetun koulujärjestelmän, kirjallisuuden ja taiteen myötä. (Konakov & Napolskih 2003: 15–17; Fryer & Nichola 1998: 573–574.) Komin (syrjäänin ja permin) kielinen kirjallisuus syntyi kuitenkin jo 1800-luvulla. Muiden muassa Komin kirjallisuuden ”isä” Ivan Kuratov (1839–1875) toi syrjäänien mytologiaa kirjalliseen muotoon runoteoksissaan *Jagmort* ja *Pama* (1859–1860). Lokakuun vallankumouksen jälkeen kirjallisuuden painopiste muuttui sosialistisiin aiheisiin ja komien legendoja versioitiin tähän ideologiaan sopiviksi. (Konakov & Napolskih 2003: 77–81.)

Neuvostoliitossa 1930–50 Stalinin puhdistukset hävittävät kominkielisen kulttuurieliitin ja kominkielinen opetus väheni. Omaisuuden kollektivisointi ja kolhoosien rakentaminen oli jo alkanut. Erityisen raskaasti kolhoositoiminta vaikutti poronhoitoa harjoittaviin Izhman komeihin. Alueelle siirtyi Neuvostoaikana runsaasti väestöä Neuvostoliiton muista osista joko pakkosiirron tai työn perässä. 1950–60-luvuilla aloitettu kaivosteollisuus ja

sen korkeat palkat houkuttelivat siirtolaisia, ja komit jäivät vähemmistöksi. (Minahan 2002: 1007.)

1970-luvulla kulttuurin *revitalisaatio* (elvyttäminen) alkoi taiteen keinoin. Komitaiteilijat poimivat komin eri etnisten ryhmien myyttejä ja yhdistivät ne uusiin aineksiin. Tarinapiirteitä lainattiin esimerkiksi nenetseiltä. Myytteihin sekoittuu myös Stefan Permiläinen, komien käännyttäjä, jota vastaan velhot, *Pam*, kävivät häviämään tuomittua taistelua. Myyttiset aiheet siirtyivät pienissä määrin taiteen eri areenoille: kirjallisuuteen, balettiin, kuvataiteeseen, käsityötaiteeseen ja nykymusiikkiin. (Konakov & Napolskih 2003: 77–81.)

Komissa on erilliset sukukansayhteistyötä ja etnokulttuurisia hankkeita koordinoivat laitokset. Komin tasavallan suomalais-ugrilainen keskus koordinoi tapahtumia ja projekteja Komin sisällä. Venäjän federaation Suomalais-ugrilainen keskus edistää ugrien yhteistyötä Venäjän alueella. Näiden lisäksi suomalais-ugrilaisten vähemmistöjen asioita hoitaa esimerkiksi Kansallisen politiikan ministeriössä pohjoisten pienilukuisten kansojen tilanteen tutkimus ja analyysiosasto.

Komissa etnopolitiittinen liike kasvoi erityisen voimakkaaksi Neuvostoliiton romahduksen jälkeen. Kulttuurinen revitalisaatioprosessi sai myös poliittisia ulottuvuuksia. Komin tasavalta julistautui itsenäiseksi 1990 ja saavutti vuonna 1996 kansallisen itsehallinnon. Monia kansallisia organisaatioita perustettiin ja vaadittiin muun muassa alueen luonnonvarojen kansallistamista ja kielisukulaisen Permin piirikunnan yhdistymistä Komin tasavaltaan. Vuonna 1993 etnonationalistit julistivat väkivallattoman ”symbolien sodan”, jolloin esimerkiksi Venäjän liput korvattiin vaivihkaa Komin kansallisella lipulla. Tällöin lippu symboloi vaatimuksia luonnonvarojen omistuksesta ja kansallisesta yhdistymisestä.¹² Merkittävimmäksi saavutukseksi jäi komin kielen kansallistaminen. Komin tasavalta oli Venäjällä ensimmäinen suomalais-ugrilainen alue, joka otti alkuperäiskielen virallisesti käyttöön. Se näkyi pian laajenneessa kolmikielisessä sanomalehti- ja tv-tarjonnassa. Komissa luotiin uutta kansallista eliittiä. Tämän keskuksiksi muodostui Syktyvkarin yliopistoon

¹² Kts. Hobsbawmin & Rangerin (1983) määritelmä nationalismista periaatteena, jonka mukaan poliittisen ja kansallisen yksikön tulee olla yhtä. Permin komien katsottiin kuuluvan syrjäänien kanssa saman kansalliseen kokonaisuuteen.

perustettu suomalais-ugrilainen tiedekunta. (Minahan 2002: 1007; Maximova & Semenov 2007: 53.)

Fryer & Nichola (1998: 579–582) kuvaavat prosessia kansallisten selviytymisstrategioiden rakentamiseksi. Siihen kuuluu kansallisten symbolien käyttöönotto, kielen nostaminen symboliseen asemaan ja kansallisten instituutioiden luominen. Kyse on samasta kansallisvaltion rakennusprosessista, mitä Hobsbawm & Ranger (1983) kuvaa instrumentalistis-nationalistiseksi: kansallisuutta luodaan välineiden, siis symbolien kautta. Maximova & Semenov (2007: 47) korostavat erityisesti kielen ja poliittisen järjestelmän merkityksen komien etnisen yhtenäisyyden luomisen prosessissa.

Komin itsenäisellä paikallishallinnolla on ollut selkeitä demokratisoitumisen pyrkimyksiä. Esimerkiksi Komin tasavallan päämiehet valittiin suoralla kansanvaalilla vuodesta 1994 lähtien. Ensimmäiset vaalit voitti komiehdokas, ja niin kävi seuraavissakin. (Maximova & Semenov 2007: 53). Demokraattinen valintatapa loppui vuonna 2010 jolloin Venäjän presidentti Dmitri Medvedev nimitti seuraavan päämiehen (joka hänkin oli komi) virassaan edesmenneen tilalle. Päämiesten lisäksi lukuisat virkamiehet ovat etnisiä komeja. Informantit Komin tasavallassa kertoivat, että lisäksi monissa kulttuurissa instituutioissa on komien etniset kiintiöt. Tällä on epäilemättä symbolisesti suuri merkitys.

Komi on yksi Venäjän federaation subjekteista ja tasavallan päämies on Kremlin suorassa valvonnassa. Suuri osa vallasta ja alueiden resursseista ohjataan keskushallinnon kautta. (Maximova & Semenov 2007: 54.) Komin tilanteen suhteessa muihin Venäjän vähemmistökansoihin katsotaan olevan kuitenkin varsin hyvä. Komi on suhteellisen vauras alue, paikalliskielen puhujia on runsaasti, kulttuurin muotoja vaalitaan ja kulttuurityötä tukemaan on perustettu suuria alueellisia ja federaation tason organisaatioita. Toisaalta komeilta puuttuu kielenpuhujien runsaan määrän takia virallinen pienen vähemmistökansan asema. Tämä tarkoittaa sitä, että komit putoavat pois monista luokituksista, tukiohjelmista ja laillisista oikeuksista. Komin tasavalta on ottanut eräänlaisen suomalais-ugrilaisten kansojen isoveljen roolin. Pekka Kauppalan (2015) mukaan Suomalais-ugrilaista liikettä pidetäänkin komien luomuksena.

6 Suomalais-ugrilaisen perinteen symbolit vuorovaikutuksen välineenä

Geertzin (1973) symboliantropologisen teorian mukaan kulttuuri ja merkitykset ovat julkisia, kollektiivisesti tuotettuja ja kulttuuri ilmenee ilmaisun kautta. Ilmaisussa keskeisiä välineitä ovat symbolit. Suomalais-ugrilaisessa kulttuurivaihdossa ne ovat visuaalisia tai henkisiä kulttuurielementtejä, joille ymmärrys perinteestä rakentuu. Jotta voimme tutkia kulttuurista symbolien verkkoa, tutkijan täytyy eristää sen elementit ja havainnoida niiden suhdetta toisiinsa ja koko järjestelmään. Koko järjestelmää voi hahmottaa erittelemällä *ydinsymbolit* ja ideologiset perusteet jolle se rakentuu (Geertz 1973). Tekemieni haastattelujen ja havainnoinnin perusteella olen eritellyt ydinsymboleja eli kategorioita, joihin tiivistyy merkityksiä erityisellä tavalla.

Lähtiessäni tutkimuskentälle, oli käsitykseni symboleista toisenlainen: *Piti tutkia suomalais-ugrilaisen kulttuurin välittymistä symbolien kautta. Ei se ihan niin tapahdu kuin ajattelin. Kyse ei ole materiaalisista symboleista. Ei karhuista, hirvistä, suksista ja linnuista. Merkitys on abstraktimpi. Kyse on siitä, että kun lapsille opetetaan perinteisiä käsityötaitoja, syntyy hiljalleen kiinnostus omia juuria kohtaan. Ei merkityksiä opeteta työpajoissa. Ne syntyvät kokijan päässä, jos syntyvät.* (Kenttätöypäiväkirja 20.3.2013 Pudasjärvi, ensimmäinen kenttätöypäivä.)

Näitä laajempia symbolikategorioita ovat muun muassa kieli, tanssi, musiikki, kansanpuvut, ruoka, luontosuhde, myytit sekä kansantaide. Nämä symbolit toimivat ikään kuin ”valuuttana” kulttuurivaihdossa. Miten esitettävät ja jaettavat symbolit valitaan? Edellä kävi ilmi, että Neuvostoliitossa kansankulttuuria esitettiin vain tiettyjen, valittujen symbolien avulla. Kaikki kulttuuriset piirteet eivät nykypäivänäkään ole yhtä suosittuja kuin toiset. Siikala ja Uljašev (2011) huomauttavat, että valitut symbolit edustavat kestäviä arvoja ja jatkuvuutta. Ne ovat ihmisiä yhdistäviä, tunteisiin vetoavia, esteettisiä ja viihdyttäviä. Olen valinnut tarkemmin käsiteltäväksi sellaiset symbolit jotka selvimmin ovat tulleet esiin kulttuurivaihtosuhteen vuorovaikutuksessa.

Näitä symboleja käytetään tietoisesti kulttuurin estetisoimiseen, mutta myös yhteisyyden luomiseen. Niitä jaetaan kulttuurivaihdon muotojen kautta. Näitä muotoja ovat esimerkiksi esitykset, opetus, festivaalit, näyttelyt,

kulttuurivierailut ohjelmineen: museovierailut, nähtävyydet. Keskeistä kulttuurivaihdossa on se, mitä pidetään tärkeänä, hienona ja niin mielenkiintoisena, että sitä voi näyttää toisille.

Symboleilla on Turnerin mukaan (1967: 50–52) on useita tulkinnan tasoja. Tässä luvussa tarkastelen objektiivisen tason (*operational level*) merkityksiä, jotka yleensä ovat staattisia, tutkijoiden määrittämiä selityksiä symboleille.

Kieli on tärkein kansan symboli

Kuten aiemmin kävi ilmi, kieltä pidetään kansan tai etnisen ryhmän tärkeimpänä symbolina. Ajatus on ”ei kansaa ilman kieltä”. Kieltä voidaan tarkastella kahdelta kannalta: oman kielen symbolista merkitystä identiteettiä luovana kulttuuriobjektina ja kielen välineellistä merkitystä kommunikaatiossa.

- 6.1 Kieltä pidetään yleisesti tärkeänä ominaisuutena kulttuurisen identiteetin kannalta. Johann Gottfried von Herderin mukaan kieliyhteisö luo ihmisen olemassaololle merkityksellisen sisällön ja on siten enemmän kuin kommunikaation väline. Von Herderin mukaan kieli luo kansalle oman ajattelutapansa. Ajatus herätti myös kritiikkiä, ja esimerkiksi Suomessa Zachris Topelius¹³ esitti, että kansakunta voi koostua useammista kieliyhteisöistä. (Pakkasvirta & Saukkonen 2005: 16.)

Yhteisöt ja tutkijat ovat tällä hetkellä hyvin huolissaan suomalais–ugrialaisten vähemmistökielten nykytilanteesta (Riho Grünthal 2012). Suomen sukukansaohjelmaa koordinoivan Neuvottelukunnan mietinnön mukaan kouluopetuksen järjestäminen äidinkielellä on ainoa keino edistää suomalais–ugrialaisten kielten säilymistä venäjällä. Venäläistetyn peruskoulujärjestelmän muuttaminen vähemmistökielille on kuitenkin suuri poliittinen ja taloudellinen kysymys. (Vento 1994: 136–138.) Komissa kulttuurikentän toimijat jakoivat Vennon näkemyksen. Komia opiskellaan kyllä vieraana kielenä, mutta kominkielistä perusopetusta ei ole. Se lakkautettiin 70-luvulla, eikä sitä ole aloitettu uudestaan. Suurin ongelma on rahoitus.

¹³ Zachris (Sakari) Topelius oli itse äidinkieleltään ruotsinkielinen, mutta tuki ajatusta suomen kielen kasvavasta merkityksestä osana suomalaista kulttuuria.

Kominkieliset lapset opettelevat komia vieraana kielenä. Se on meille vaikeaa. Siihen tarvitaan rahoitusta, mutta federaatio ei rahoita. Lain mukaan rahoitusta voi tulla vain federaation koululle jossa kansallisella kielellä opetusta. Ongelma on sama joka paikassa. (Virkamies (21–50) Komi.)

Kommunikaatiokielenä käytettiin englantia ja venäjää. Kielten taitotaso on kuitenkin yleensä heikko vähintään toisella osapuolella. Kielimuurista huolimatta uteliaisuus ja halu tutustua voittivat esteet, ja esimerkiksi koululaiset tutustuivat ja ystävystyivät nopeasti. He ottivat nopeasti käyttöön myös kommunikaatioteknologian: sähköiset kääntäjät ja sanakirjat, sekä sosiaalisen median vuorovaikutuksen välineiksi. Joskus taas elekieli riitti. Tutustumisen kautta syntyi myös mahdollisuuksia harjoitella kieltä ja joillakin yhteydenpito jatkui tapaamisten jälkeen viestien ja kuvien lähettelyllä. Yhteistyössä pisimpään mukana olleet toimijat näyttivät ymmärtävän toisiaan sanattomasti. Ensitapaamisessa kulttuurifoorumissa tutustuin elekielen muotoon, joka myöhemmin osoittautui kaikkien tuntemaksi.

Valeri, Birgit ja Marja–Leena ymmärtävät toisiaan yllättävän hyvin siihen nähden, että naiset osaavat vain muutaman sanan venäjää. Kymmenen vuoden aikana on kai ehtinyt kehittyä hyvä yhteisymmärrys. Erityisesti suukkoa imitoiva ele yhdistettynä ”mmm”-ääneen oli suosittu. Merkitys on positiivinen, se ilmaisee iloa ja rakkautta toista kohtaan. (Kenttätyöpäiväkirja 3.10.2012: Kulttuurifoorumi 2012.)

Moni haastatelluista mainitsi harmin, kun ei pystynyt ymmärtämään kaikkea tai kommunikoimaan haluamallaan tavalla. Haasteet kommunikaatiossa nostivat motivaatioita kielenopiskeluun. Yhteistyön alkuvuosina Pudasjärvelle perustettiin venäjän kielen opintoryhmä kansanopistoon. Osa opettajista ja virkamiehistä toivoi venäjän kielen opetusta alakoululuokille asti. Kielitaidon arvo ymmärrettiin konkreettisen tarpeen kautta.

Ja tietenkin venäjänkielenopiskelu pitäisi saattaa tänne kouluihin. Alakouluihin asti, koska ne helposti oppii. Ei tapahdu yhteistyötä, jos ei ole venäjänkielentaitoa. (Virkamies (51–80) Suomi.)

Komilaisten osallistujien englannin kielen osaaminen osoittautui yleensä heikoksi, vaikka englannin kieli kuuluu perusopetukseen. Paljon apua

kulttuurivaihdon hankkeiden järjestämisessä olikin suomen kielen osaajista, joita vielä aikaisempina vuosina koulutettiin Syktyvkarin yliopistossa. Suomen kielen osaajat olivatkin tiiviisti mukana yhteistyössä, ja he päätyivät toimimaan tulkkeina, etenkin virallisissa tilaisuuksissa tai välittämään viestejä yhteistyösapuolten välillä. Samalla he saattoivat saada itselleen mielenkiintoisia kokemuksia. Marina Ankudinovna toimi Pihlajan Helmetryhmän tulkkina ja ajoittain myös minun kieliavustajani kenttätöissä Komissa.

Olen kertonut usein kiitokset minun ensimmäiselle suomenkielen opettajalle. Kun olen alkanut oppia suomea, minulle alkoi uusi elämä, joka on paljon mielenkiintoisempi ja kauniimpi kuin ilman suomea. Minä olen hyvin tyytyväinen, että tämmöinen minun harrastus – en ole ammattitulkki. — Minä opiskelen ja tutustun uusiin ihmisiin. — Se kehittää minua ja on mielenkiintoista minulle itselleni. (Marina Ankudinova, suunnittelija.)

Suomalais-venäläisen kulttuurifoorumin piirissä solmittuja hankkeita on kieliongelma vaivannut yleisesti. Foorumitoiminnassa mukana on opiskelijatulkkeja, mutta taso ei ole aina riittävä. Yleisesti kulttuurivaihdon piiriin onkin alkanut hakeutua yhä enemmän englantia tai venäjää puhuvia ihmisiä. (Opetusministeriö 2005a: 13, 22.)

Pudasjärvi–Komi kulttuurivaihdossa suomalaisten osallistujien äidinkieli on suomi, komilaisten äidinkielinä ovat komi ja venäjä. Sukukielet suomi ja komi muodostivat eräänlaisen symbolisen linkin osallistujien välille. Kielet kuitenkin eroavat toisistaan niin paljon, ettei niillä ollut varsinaista välineellistä merkitystä keskustelussa. Tyypillinen tapa hakea vuorovaikutusta kielen kautta oli yhteisten tuttujen sanojen etsiminen suomen ja komin kielistä. Sanojen samankaltaisuus näyttäytyi yhdistävänä tekijänä, todisteena sukulaisuudesta.

Illanvietossa lauloimme neuvostoajan klassisia rockkappaleita. Oli mielenkiintoista, kun erään venäjänkielisen kappaleen jälkeen Ksenja alkoi laulaa sen kertosaettä komiksi. Kaikkien muidenkin mielestä se oli mielenkiintoista. Moni osaa laskea numeroita komiksi. Tai tunnistaa muutamia muita sanoja. Olga tiesi, että suomen sana ”lumi” ja komin ”lum” ovat toisiaan lähellä. Tänään yksi tytöistä kertoi olevansa komi. Ei siis venäläinen vaan komi. Hän osaa puhua komia, hänen vanhempansa puhuvat komia ja hän itse puhuu

komia muiden kominuorten kanssa. Muut sanovat, että se on harvinaista. (Kenttätöypäiväkirja 13.6.2013: Pihlajan Helmet Pudasjärvellä.)

Eri kielten symbolimerkitys on luonnollisesti erilainen. Englanti on globaalin maailman kansainvälinen kieli, jonka osaaminen symboloi kansainvälistymistä. Venäjän osaaminen avaa ovet itään. Suomi ja komi sukukielinä luovat menneisyyden kautta linkin sukukieliä puhuvien kansojen välille. Suomen kieltä taas kuulee usein pidettävän esikuvana vähemmistökielten kehitykselle. Se symboloi kielellistä ja kulttuurista hyvinvointia. Komin kieli taas on komeille ja komin tasavallan asukkaille identiteetin rakennuspalikka.

Esineet linkkinä menneeseen

6.2 Perinne konkretisoituu selkeästi materiaalistien objektien kautta. Tyypillisiä objekteja ovat lelut, käsityöesineet, rakennukset, museoesineet, patsaat, taideteokset ja kansanpuvut. Museo on paikka mihin nuo esineet kerätään. Perinteen säilyttäminen on myös esineiden säilyttämistä, esittelemistä ja luomista. Esineet puhuvat sanatonta kieltä: niiden avulla ymmärrämme mitkä esineet ovat perinteellemme tyypillisiä ja mitkä niistä nostamme korkeaan arvoon. Esineiden yhteneväisyys kansojen materiaalistien perinteen välillä on silmin havaittavaa ja käsin kosketeltavaa. Esineisiin siis kannattaa kiinnittää tutkimuksessakin erityistä huomiota.

Museossa vierailu on tyypillinen osa kulttuurivaihdon ohjelmaa Komissa ja Pudasjärvellä. Myös Vylgortin käsityökeskus Zaraniin on koottu kansankulttuuristen esineiden kokoelma, jossa saattoi tutkia komilaisia ja suomalaisia esineitä rinnakkain. Suomalaisiin teki Komin museoissa yleensä vaikutuksen esineiden samankaltaisuus, jota pidettiin todisteena jonkinlaisesta kulttuurisesta yhteydestä. Samankaltaisuus toistuu näkyvimmin maanviljelykulttuurin käyttöesineissä, mutta jonkin verran myös korujen ja tekstiilien koristeaiheissa.

Tuntui niin kuin olis ollut Pudasjärven kotiseutumuseossa, mutta oli semmoisia, tyyliin vanhojen suomifilmien kuvia, kuin ois ollut kotona. Oli pyykkilautoja, puukapustoja ja kattiloita. (Oppilas (5–20) Suomi.)

Tietoisuus siitä, että on yhteiset juuret... Syktyvkarin museossa näimme muinaiskoruja. Ne ovat hirveän samanlaisia kuin suomalaiset muinaispukujen korut on. Siinä vahvistui oma uskoni, että kyllä tämän on pakko olla totta. (Suunnittelija (51–80) Suomi.)

Kuten informantit edellä viittaavat, esineiden tuttuus kantautuu hyvinkin kauas historiaan. Kansanperinneaiheiden ja jumalmyyttien lisäksi visuaalista kuvastoa hallitsevat Permin aluepiiristä löytyneet, *permiläiseksi eläintylyiksi* kutsutut arkeologiset löydöt. Ne ovat vanhinta suomalais-ugrilaisen kansojen materiaalista perintöä. Permiläisellä muinaistaiteella viitataan komien, udmurttien ja muiden obinugrien varhaisiin pronssivaluaiheisiin. Ne ajoittuvat aikaan ennen kristinuskon tuloa 1300-luvulla. Permiläisiä kuva-aiheita on tutkittu Suomessa vuodesta 1975 lähtien ja niiden kuva-aiheita on verrattu muun muassa kalliopiirroksiin. Permiläisen eläintylyn erikoisuuksia ovat antropomorfiset aiheet eli ihmisen ja eläimen piirteitä yhdistävät hahmot. Toistuvia teemoja ovat ihmiskasvoinen lintu, jumalattaret sekä monipäiset hahmot. Pronssikorut esittävät ihmisiä ja eläimiä, esimerkiksi karhuja, hirviä, hevosia ja vesilintuja. Vesilintuaihe on erityisen suosittu koko suomalais-ugrilaisella alueella ja räpylä on koruissa yleinen koristeosa. Huomionarvoista on se, kuinka laajalle korut tai niiden symboliikka on kulkeutunut: Samoja kuva-aiheita on löydetty hautalöytöinä Karjalasta ja Suomesta saakka. (Autio 2000: 7.) Koruissa esiintyvät hahmot ovat kuitenkin niin kaukaista historiaa, että niiden tarinat ovat jääneet unohduksiin. Naisten korujen vesilintuaiheet viittaavat epäilemättä muinaisiin maailmansyntymyytteihin ja niiden uskotaan olevan hedelmällisyyttä lisääviä amuletteja (Autio 2000:81 < Golubeva 1979).

Kävin itsekin katsomassa noita esineitä Syktyvkarin Yliopiston arkeologisessa museossa. Esinelöytöjen joukossa oli myös meripihkaa Baltiasta, intialaisia ja persialaisia symboleita sekä runsaasti kristittyjä ristejä. Nämä kertovat kulttuurisuhteista etelään ja länteen. Arkeologisten korulöytöjen kopioita on Syktyvkarissa mahdollista ostaa museoista ja paikallisista sepiltä (Kuva 5). Korulöytöjen teemat näkyivät toistuvan myös katukuvassa: logoissa, vaakunoissa ja koriste-ornamenteissa. Näkyvin esimerkki on Komin tasavallan vaakuna (Kuva 6), jonka naiskasvoinen lintuhahmo edustaa permiläisen

muinaistaiteen tyyliä¹⁴. Vaakunan viesti on selvä: Komin kansan juuret ovat myyttisessä muinaisuudessa. Vaakuna, joka on otettu käyttöön vuonna 1993 on osa komien etnopolitiittisen liikkeen ”symbolien sotaa”, jonka yhteydessä monia kansallisia tunnuksia korvattiin uusilla. Myöhemmin sama tyyli toistui myös muissa Komin vaakunoissa, esimerkiksi Syktyvdinskin alueella, jossa aiheena on pöllö (Kuva 7).

Kuva 5. Muinaiskorujen kopioita Zavalinka-festivaalin markkinatorilla.

Kuva 6. Komin tasavallan vaakunassa on muinaispermiläinen aihe.

Kuva 7. Syktyvdinskin, Pudasjärven yhteistyöalueen vaakuna.

Kansanpuku on erityisen hyvä esimerkki esineiden symboliarvosta. Suomalais-ugrilaisille kansoille se on konkreettinen, historiallinen mutta elävä tradition ja etnisen identiteetin symboli. Äidiltä tai isoäidiltä peritty puku on ylpeyden aihe, sukuaarre, suora linkki juuriin. Monet pukua kantavat osaavat myös kertoa sen yksityiskohdista, merkityksestä ja siihen liittyvästä symboliikasta. Uusia pukuja ommellaan moderneista kankaista. Tyypillistä on kansanomaisuus ja alueellisten piirteiden ja värien toistaminen. Suomalainen kansallispukeperinne on jäykempi.

Komien perinteinen puku muistuttaa muiden pohjois-venäläisten kansojen asuja. Naisen puku koostuu paidasta, päähineestä ja sarafanista (*šušun*) eli päällymekosta. Asuun yhdistetään joskus lyhyt edestä avonainen takki ja

¹⁴ Vaakunassa on kultainen petolintu rinnassaan naisen kasvot. Rintahöyhenet muodostuvat kuudesta hirven päästä. Naisen kasvot viittaavat modernisoituun myyttiin kultanisesta, Zarni An, joka on auringonjumalatar, äiti maa. Mytologiassa kullan ja punaisen yhdistelmä viittaa syntymään, ehkä Komin kansan uudelleensyntymiseen. (Komin tasavallan web-sivu.)

koristeltu esiliina. Miesten pukuun kuuluu housut, paita ja lahkeenpeittävät villasukat, jotka sidotaan säären ympäri nauhoilla. Talvisin käytössä voi olla lisäksi pitkä kaftaanipaita tai turkistakki sekä turkishattu. Juhlapuvut olivat värikkäitä ja tehty hienoista kankaista, arkipuvut olivat vaatimattomampia. (Konakov & Napolskih 2003: 21.) Moni halusi esitellä minulle pukuaan, ja Izhman museossa pääsin pukua koettamaankin. Nykyään pukuja käytetään vain juhlatilaisuuksia ja arkipuku on hävinnyt käytöstä. Komilaisten informanttien mukaan puvut ovat olleet arkikäytössä joissakin syrjäisemmissä kylissä vielä vain muutaman kymmentä vuotta sitten. Pukukulttuurin muutoksesta kirjoittaa myös Oleg Uljaševilla (2011: 236–237) tutkimuksessaan koskien Komin Vychegdan lauluyhtyettä. Uljaševin mukaan esiintymispukumuoti on häivyttänyt puvuista alueelliset erityispiirteet. Kansanpuku oli folkloreryhmillä esiintymisasuna jo neuvostoaikana, mutta silloin käytössä oli yhtenäistettyjen esiintymisasujen sijaan äidin tai isoäidin perinnepuvut tai omien taitojen mukaan itsetehdyt versiot. Nyt esiintymisasuja ompelevat ammattilaiset keskuskaupungeissa yhtenäisten mallien mukaan (Kuva 8).

Kuva 8. Komilainen lauluryhmä esiintymisasuissaan Zavalinka-festivaaleilla.

Zavalinka-festivaaleilla minulla oli ylläni suomalainen Kirkkonummen kansallispuku. Puku tarjoaa matalan kynnyksen lähestymistavan, rikkoo jään: ”Kaunis puku, mistä olet kotoisin?”, oli tyypillinen keskustelunavaus. Toistemme pukuja ihastellessamme tutustuimme myös toisiimme – ja venäläiseen tapaan otimme yhteisen valokuvan muistoksi tapaamisesta.

Kansantaide pohjaa myytteihin

Komien kansantaiteeseen kuuluu koristeellisuus ja runsas symbolien käyttö. Tyypillisiä käsityötaiteen muotoja ovat puuveistokset, luukoristeet, pohjoisilla komisyryjäneillä myös turkismosaiikit. Käyttöesineet kuten keramiikka ja tuohiesineet ovat perinteisesti myös koristeltuja. (Konakov & Napolskih 2003: 22.) Kansantaiteen opetus on arvostettua venäjällä. Useimmissa kaupungeissa ja kylissäkin on jonkinlainen käsityökoulu, jossa opetetaan perinteisiä ja moderneja käsityötaitoja lapsille. Vylgortin lasten käsityökeskus Zaranissa toimii monta erilaista taideopetuksen linjaa. Näitä ovat muun muassa tekstiilityö, puu- ja tuohityöt, kuvataide sekä myös mediataide.

Zaran-keskuksen erikoisuus on savityöpaja. Saviesineiden valmistusta on Vylgortissa tehty pitkään, sillä kylässä on suuri saviesiintymä. Neuvostoaikana kylässä toimi saviesineiden tehdas. Kansantaiteilija Valeri Toropovin tarina kietoutuu yhteen Vylgortin lasten käsityökeskus Zaranin kanssa. Muuttaessaan Komiin muualta hän kiinnostui komien legendoista ja perinteestä. Lopulta kävi niin, että hän auttoi myös komeja löytämään uudelleen perinteisiä taitoja ja oppimaan kulttuuristaan. Toropovin perustama savenvalutyöpaja otti käyttöön kylässä tutut saventyöstötekniikat ja ammensi aiheensa komien mytologiasta. Hänellä on ollut merkittävä rooli Zaran-keskuksen synnyssä ja kehittämisessä. Hän kuvaa kehitystä näin:

- *Otin käyttöön tietämyksen komeista, heidän tarinoistaan, siitä mitä oli ennen. Ennen ei ollut Vylgortilaisia nukkeja, mutta nyt on. Teemme perinteisten aiheiden mukaan.*

Lelu on yksi tärkeä perinne-esineen muoto. Puhellessani Pudasjärven alakoululaisten kanssa komilaisten järjestämissä perinnelelutyöpajoissa, moni muisti suomalaiset vanhan ajan lelut: puiset autot ja junat, käpylehmät, molla-majjat ja olkinuket. Lasten käsityökeskus Zaranissa monet valmistettavat perinne-esineet ovat nimenomaan leluja: savipillejä- ja figuureja, rättinukkeja sekä puisia perinneleluja.

Neuvostoliitossa perinneleluja valmistivat leikkikalumestarien suvut. Leluissa käytetyt ornamentit ja aiheet olivat paikoin hyvin vanhoja, mutta leikkikaluperinne oli elävää. Kansansadut ja Pushkinin sadut tulivat yleisiksi lelujen aiheiksi 1930–1950-luvuilla. Valtio tuki perinneleikkikalun kehitystä ja toisinaan se tarkoitti myös

katkenneen paikallisperinteen elvytystä. (Ivanova 2005: 37–49) Vylgortilaisen savilelun historia edustaa samaa perinteenelvytyksen jatkumoa. Ne toistavat mytologiasta ja arkeologisista löydöistä kumpuavia motiiveja sekä perinteisenä pidettyä muotokieltä ja ornamenttiikkaa. Komin kansanperinneelut ovat siis esineitä, jotka on luotu säilyttämään kulttuurisia merkityksiä estetiikan keinoin.

Kuvat 9 & 10. Lasten Pudasjärven työpajoissa valmistamia perinneleluja.

Kulttuurivaihdon työpajoissa vuonna 2013 valmistettiin kangasnukkeja ja savipillejä (Kuvat 9 & 10). Kangasnuket ovat hyvin tyypillinen perinnekäsityön muoto venäjällä. Nuket ovat olleet edullinen lelu, ja ne on ollut mahdollista tehdä itse. Jokaisella alueella on omat tyypilliset nukkensa. Niitä tehdään kankaan lisäksi myös oljista ja täyteenä saatetaan käyttää myös esimerkiksi riisiä tai ohraa. Nykyään niitä myydään matkamuistoina kuten muitakin perinnekäsitöitä. ”Ennen näitä leluja tehtiin itse. Jo nukeista nähtiin, onko taitoa käsityöissä. Käsityötaidot olivat tärkeitä tulevaisuuden naimisiinmenon kannalta”, kertoi taideopettaja Tatjana Judina Pudasjärven alakoululaisille pitämässään työpajassa. (Kenttätyöpäiväkirja 20.3.2013)

Komissa suosittu etnofuturistinen taidesuuntaus yhdistää myytit ja modernit taidetekniikat. Komissa on monia arvostettuja etnofuturisteja, mutta en päässyt näkemään heidän teoksiaan, sillä taidemuseo oli suljettu remontin takia. Tyyli-suunnan vaikutus on nähtävissä myös käsityökeskus Zaranin lasten kuvataiteessa (Kuva 11). Kuvataide voi toimia välineenä myyttisen perinnön opettamiseen. Lasten töissä näkyvät jumalsankarit, myyttiset olennot ja perinteiset miljööt. Legendojen välittyminen lasten taiteeseen ei ole suinkaan vain komilaisten lasten ilo. Taidetyöpajojen aikaan Kurenalan koulun käytäviä

koristi alakoululaisten piirroksia, jonka aiheena oli revontulien synty, ”kun kettu huiskaisee hänällään lunta taivaalle”.

Kuva 11. Vylgortin käsityökoulu Zaranin lasten töistä välittyvät myyttiset aiheet.

Mitä myytit oikeastaan ovat? Anna-Leena Siikalan mukaan suomalaisessa tutkimuksessa myyttiä on lähestytty maailman ja sen synnyn selityksenä. (Siikala 2012: 51–52.) Anna-Leena Siikalan mukaan myytit osoittavat yhteyden menneisyyden merkittäviin tapahtumiin ja siten luovat sosiaalisen ryhmän joita yhdistää yhteinen alkuperä. Myyteillä on paljon valtaa ja siksi niitä käytetään myös poliittisiin tarkoituksiin. Myytti nivoutuu kulttuurisiin ja eksistentialisiin kysymyksiin. Myyttien tutkimusta voi käyttää historian hahmottamisen ja kansallisten ja etnisten identiteettien muovaamiseen. (Siikala 2002: 15–16.) Lauri Hongon mukaan myytti on uskonnolliseen maailmankäsitykseen kuuluva kertomus suuren alkuaian tapahtumista ja jumalten esikuvallisista teoista. Niiden myötä on syntynyt tuntemamme maailmanjärjestys. Siikala lisää, että myyttien sankarit voivat olla heeroiksi sijaan myös ihmisiä, hirviöitä, eläimiä tai luonnonilmiöitä, eivätkä myytit aina kiinnity uskontoon. (Siikala 2012: 52–53.)

Suomalais-ugrialaisten kansojen mytologioissa on runsaasti yhteneviä teemoja. Yhteisiä elementtejä karjalais-suomalaisella ja komimytologialla ovat esimerkiksi luomiskertomus, jossa maailma syntyy linnun munasta¹⁵, myytti maailmanpuusta, myyttiset eläimet kuten karhu sekä jumalsankarit. Komien ja itämerensuomalaisten *maailman muna* - myytille yhteisiä piirteitä ovat alkumeri, josta vesilintu etsii pesäpaikkaa, munien hautominen, munien vieriminen mereen, auringon ja kuun synty munien osista. Luojaheerokset ovat puolestaan ihmishahmoisia. Jo alussa kosmos järjestyy vastakohtien ympärille: meri–maa, päivä–yö, elämä–kuolema, hyvä–paha & totuus–valhe. (Siikala 2012: 152–153). Nykyään tunnettuja elementtejä komisyrjäänien ja permin komien mytologiassa ovat omat jumalsankari Pera, Auringontytär Zaran, maagiset sukset omistava metsästäjänsankari Jirkap, Permin jumalsankari Kudym–Osh sekä Chud, komeja edeltänyt myyttinen kansa. (Kts. Konakov & Napolskih 2003). Yleinen on myös kultaneito Zarni An, mutta sen Konakov & Napolskih väittävät olevan moderni luomus.

Objatshevon kylässä, Etelä-Komissa näin mielenkiintoisen patsaan. Patsas oli uusi ja ilmeisesti osa kylän kulttuurimatkailuhanketta. Oppaani kertoi patsaan tarinan Perasta ja auringon tytär Zaranista¹⁶. Pera ja Zaran ovat selvästi suosituimmat jumalahahmot komisyrjäänien parissa. He ovat yleisiä aiheita esimerkiksi kuva- ja käsityötaiteessa, matkamuistoissa ja muussa visuaalisessa kulttuurissa. Kansantaiteen keskus Zaranissa Vylgortissa (joka on itsekin nimetty Zaranin mukaan) tunnistin heidät monista esineistä. Myyttisten jumalsankareiden nostaminen kansallisiksi sankareiksi voidaan nähdä Hobsbawmin & Rangerin kuvailemana etnisenä nationalismiprozessina. Kun Neuvostoliiton romahdettua tuli tarvetta uusille sankareille ja niitä edustaville

¹⁵ Maailmanpuu, alkumeri ja kosmoksen syntyminen munan osista ovat laajalti tunnettuja kulttuuritraditiota, alkumyytejä jotka tunnetaan ugrien lisäksi mm. intialaisessa perinteessä ja koko mantereella välimereltä tyynelle merelle. (Siikala 2012: 152, 200.)

¹⁶ Pera on äiti maan synnyttämä jumalsankari, ensimmäinen ihminen. Yrittäessään varastaa auringolta tulta maan päälle, hän törmää Zaranin ja nämä rakastuvat. Zaran karkasi Peran mukana maahan ja yhdessä nämä saivat 7 poikaa ja 7 tyttäriä. Aurinko kostoksi Zaranin karkaamisesta hylkäsi heidät ja koitti pitkä ja pimeä yö. Palatessaan aurinko uhkasi polttaa kaiken poroksi, ja Zaranin oli myönnettävä ja palattava auringon luokse. Tästä syntyi vuodenvaihtaus ja Peran ja Zaranin lapsista ensimmäiset ihmiset, komisyrjäänit ja Permin komit. (Konakov & Napolskih 2003: 304.)

patsaille, oli yksi vaihto etsiä niitä myyttisestä historiasta. Nyt Pera ja Zaran ovat kaikkialla.

Musiikki ja tanssi perinteen esittämisenä

6.4 Musiikki ja sen ohella tanssi on yksi tärkeimmistä kulttuurin esittämisen muodoista. Musiikissa elää myös kieli. Musiikki tuo ihmisiä yhteen esityksissä ja festivaaleilla sekä toimii väylänä luoda kulttuurille moderneja muotoja. Kansanmusiikin yhteistyö alkoi Pudasjärven kansanopiston ja Syktyvkarin kulttuuriopiston välillä vuonna 2006. Ensimmäinen Pihlajan Helmet -opiskelijaryhmän tanssi- ja musiikkiesiintyminen järjestettiin Pudasjärvellä vuonna 2007 ja seuraava 2013. Opiskelijoista koostuva Pihlajan Helmet esittää suomalais-ugrilaiseen perinteeseen pohjautuvia lauluja ja tansseja eli komien ja muiden kansojen perinnettä.

Kansanmusiikkia pidetään tärkeänä siteenä menneisyyteen. Moderneja kansanlauluja tehdään aktiivisesti esimerkiksi runouden pohjalta ja stilisoituja versioita muokataan vanhoista. Oleg Uljaševin mukaan (2011: 244–247) perinteiset laulut ovat usein surullisia, joten uudet laulut viehättävät iloisuudellaan etenkin nuoria. ”Vanhan tyylin” lauluja pidetään vaikeampina ja vanhan polven ja nuorten laulu- ja esityksiperinne poikkeavat toisistaan merkittävästi. Isänmaalliset ja poliittiset neuvostoajan laulut olivat tärkeä ja ilmeisen pakollinen osa ohjelmistoa neuvostoaikana. Kenttähavaintojeni perusteella ne ovat pääosin kadonneet esityksiperinteestä¹⁷, mutta ajan kevyemmät kansanlaulut ja ”venäläiset romanssit” ovat jossain määrin säilyneet ohjelmistoissa. Haastatteleman Syktyvkarin Kulttuuriopiston opettajat korostivat, kuinka tärkeää on perehtyä vanhemman sukupolven musiikkiperinteeseen. Myös neuvostoajan lauluja pidettiin tärkeä osana komienkin historiaa.

Tärkeää että esitämme niitä [kappaleita] mitä meidän vanhempammekin lauloivat. Sitä mitä kansa rakastaa. Siksi esitämme myös venäläisiä, ne ovat neuvostoliittolaisten säveltäjien tekemiä, se on meidän historiaa. Mielenkiintoista toisille on se meidän omamme, ja meille vielä parempi, kun

¹⁷ Näitäkin lauluja näin esitettävän, mutta silloin kyseessä oli Syktyvkarin kulttuuriopiston harjoitus Kansallisen Turvallisuuspalvelun FSB:n hallinnon 95-vuotisjuhlakonserttia varten.

mutkin ovat siitä kiinnostuneita. Se auttaa arvostamaan omaa perintöä.
(Opettaja (51–80) Komi.)

Musiikkia käytetään toki perinteen opetuksessa myös Suomen peruskoulussakin. Haastattelemiemi opettajien mukaan kansanmusiikki kuuluu opetussuunnitelmaan, mutta opetusta toteuttaa jokainen opettaja omalla tavallaan. Liikunnan, esimerkiksi perinneleikkien tai kansantanssin ja kansanmusiikin yhdistäminen nähtiin hyvänä tapana opettaa perinnetietoa alakouluikäisille. Tärkeänä nähtiin myös muiden kansojen musiikin ymmärtäminen.

Puhuttiin [opetuksessa] työlauluista, kun vaikka miehet olivat puuta kaatamassa tai peltotöissä, ja rytmitettiin työntekoa. Sama juttu löytyy afrikkalaisesta kulttuurista. (Opettaja (51–80) Suomi.)

Festivaalit nykyajan rituaaleina

6.5 Hobsbawmia & Rangeria (1983) mukailten kulttuurifestivaali voidaan nähdä nykyajan rituaalina, jonka tarkoitus on vahvistaa etniskansallista identiteettiä. Kulttuurifestivaali voi näennäisesti pohjautua johonkin historialliseen tapaan tai traditioon. Turner määrittelee rituaalin rutiinista poikkeavaksi mystisluontoiseksi tilanteeksi. (Turner 1967: 19.) Kulttuurifestivaalissa ei sinänsä ole mitään mystistä tai pyhää. Modernissa kontekstissa rituaalia voidaan tarkastella arjesta poikkeavana järjestettynä, ainutkertaisena tai toistuvana tilanteena, missä symbolien kautta luodaan tai uusinnetaan kulttuurille tärkeitä merkityksiä. Rituaali on tila, jossa kulttuuriset merkitykset tiivistyvät symbolien ympärille. Tällainen rituaali voi olla esimerkiksi juhlapäivä jota vietetään tietyn menoin, kulttuuriesitys tai festivaali.

Kristin Kuutma on tutkinut virolaisia kulttuurifestivaaleja samasta näkökulmasta, Geertzin ja Turnerin symboliantropologisin käsittein. Kuutma viittaa Geertziin määrittäessään esityksen kollektiivisesti tuotetuksi ”tekstiksi”, tarinaksi jonka ihmiset itse kertovat itsestään. Kuutma näkee festivaalin kulttuurisena performanssina, rituaaliin verrattavana tapahtumana. Festivaali tarjoaa areenan kulttuurin esittävien muotojen julkiseen näyttämiseen, tradition ja keksimisen vuorovaikutukselle. Festivaalissa sosiaalisella vuorovaikutuksella on tärkeä arvo. Se tarjoaa ympäristön etnisyyden ilmentämiselle, luo ryhmälle yhteisiä

kokemuksia, tukee sosiaalista voimaantumista ja luo pohjaa kulttuuriselle yhtenäisyydelle. (Kuutma 1998.)

Folklorefestivaalien järjestäminen Neuvostoliitossa alkoi jo 1960–1970 -luvuilla. Paikallisten festivaalien lisäksi folkloreryhmät matkustivat kiertueille kaukasiinkin paikkoihin Neuvostoliitossa. 1980–1990 -lukujen lama kutisti suuret monikansalliset festivaalit paikallisiksi tapahtumiksi. 1990 -luvulla toiminta vilkastui jälleen ja Komissakin syntyi monia uusia folkloreyhtyeitä. Nykyään festivaaleilla esiintyy niin ammatti- kuin amatööriryhmiäkin. Myös Komin tasavallan musiikki- ja draamateatteri on ottanut ohjelmistonsa folklorehjelmistoa. (Siikala & Uljašev 2001: 222.)

Tärkeitä festivaaleja Komissa ovat kansanlaulufestivaali Zavalinka (Vylgortissa), laulujuhla Gorka (Ust-Zilmassa), Ljud -festivaali (Izhmassa) sekä Sondiban -festivaali (Syktyvkarissa). Myös muita pienempiä ja paikallisia juhlia vietetään. Festivaalipäivät vaihtelevat vuosittain, mutta kansallisen politiikan ministeriöstä kerrottiin, että suunnitteilla on niiden ajastaminen perätyksin. Syy on matkailullinen. Kesällä 2013 osa juhlista sattui samalle viikonlopulle, joka tuntui harmittavan monia. Festivaalien kerrottiin olevan erittäin suosittuja ja kiinnostavan myös nuoria. Myös kauempana kylissä vietettävät festivaalit houkuttelevat runsaasti yleisöä. Sain kuulla paljon Izhman festivaalista Ljudista, jonne olisin itsekin halunnut mennä, mutta kaikki matkaliput oli myyty loppuun.

Kylässä vietetään heinäkuun ensimmäinen viikonloppu kansanjuhlaa nimeltä Ljud. Kaikki tietävät sen juhlan myös Syktyvkarissa, siitä oli lehdissä. Ljudiin liittyy kulkue ja kokoontuminen joentöyräälle. Hevospelejä, tuttujen tapaamista, hauskanpitoa, laulua. Tänne matkustaa ihmisiä muualtakin, turisteja saapuu lentokoneella. Niitä majoitetaan sitten paikallisiin taloihin ja Izhman hotelliin. (Kenttätyöpäiväkirja 1.8.2913: Izhma.)

Pudasjärviset kutsutaan Komiin yleensä juuri Zavalinka -festivaalin aikaan. Tällöin on tarjolla hienoja elämyksiä, mutta syy on myös taloudellinen. Festivaali mahdollistaa vieraiden vastaanottamisen, sillä sen budjettiin on varattu majoitus- ja ruokailukuluja festivaalin osallistujille. Alueen budjetissa erillistä yhteistyörahoitusta ei ole. Festivaali jätti usein lähtemättömät muistot vierailijoiden mieliin. Haastateltavat mainitsivat muistoina upeat puvut, markkinakadun käsityökojut ja hyvän tunnelman. Mieleen jäi myös väentungos,

sillä festivaali on todella suosittu. Vierailin itse Zavalinka -festivaaleilla vuonna 2013.

Zavalinka on Syktyvdinskin alueen suurin kansanperinnefestivaali, joka järjestetään kesä-heinäkuun vaihteessa Vylgortissa. Esiintyjäryhmiä saapuu ympäri Venäjää. Zavalinkan oli aluksi määrä olla perinnetapahtuma, jossa eri alueiden ryhmät esittelevät oma perinteensä rituaaleja, kuten häitä tai perinnejuhlia. Tapahtuma kuitenkin pian kehittyi kansanlauluryhmien kilpailuksi. Ensimmäinen Zavalinka oli alueellinen, seuraava jo kansallinen ja kolmas kansainvälinen. Tällöin mukana olivat esiintyjäryhmät Suomesta (Pudasjärveltä) ja Puolasta. Tapahtumassa esiintyvät ryhmät ovat harrastajia. Lähes joka kylällä on oma kansanlaulukuojonsa. Aluksi osallistujat olivat mummojen ja vaarien kansankuoroja, mutta viime vuosina nuorten osuus on kasvanut. Festivaali on avoin kaikille folkloreryhmille, ei vain suomalais-ugrilaisille. Informanttien mukaan kansanmusiikki ja perinne ovat Komissa nuortenkin suosiossa. Zavalinka-festivaaleilla paikallislehden mukaan vieraili noin 600 ihmistä vuonna 2013, jolloin vietettiin festivaalin 10-vuotisjuhlaa. Syktyvdinskin päämies Oleg Lashanev lähetti kauttani juhlaterveiset pudasjärvisille ja kertoi festivaalin tarkoituksesta:

Festivaalimme on nyt 10 vuoden aikana kasvanut tunnetuksi Venäjällä. Meille ei tule vain suomalais-ugrilaisia esiintyjä, vaan esiintyjä kaikkialta Venäjältä. Meille on tärkeää tutustua toinen toisiimme, oppia toistemme kulttuurista. (Vainio 25.9.2013.)

Pudasjärvellä vastaavan kaltaisia suuria kansanfestivaaleja ei ole. Pienempi vuosittaisia perinnetapahtuma on Pudasjärven Kotiseutumuseolla järjestettävä kotiseutujuhla, jossa myös Pihlajan Helmet -ryhmä esiintyi vuonna 2007. Seuraavalla kerralla vuonna 2013 yksi Pihlajan Helmet -yhtyeen esiintymisistä Pudasjärvellä oli paikallisessa Koillis-Volokki -kansanmusiikkitapahtumassa.

Suosittu juhla koko suomalais-ugrilaisessa maailmassa on Ivana Kupala, juhannus, jota Venäjällä vietetään kaksi viikkoa myöhemmin kuin Suomessa. Osallistuin Zavalinka-festivaalin yhteydessä pidettyyn Ivana Kupala -juhlaan Komin Etnopark -keskuksessa vuonna 2013 (Kuva 12). Tyypillistä ohjelmaa juhlissa ovat kansanmusiikkikuorojen esitykset, kansanpukujen pitäminen, perinneruoka ja vanhoihin rituaaleihin pohjautuvat leikit, muuan muassa nauhojen solmiminen, mikä Komissa näytti olevan muutenkin varsin yleinen tapa.¹⁸

Kuva 12. Ivana Kupala -juhla Etnoparkissa. Nauhoja solmitaan heinäukkoon.

Moderni luontosuhde

6.6 Suhde luontoon ja sen tärkeys tulee usein esiin informanttien puheessa, ikään kuin sivulauseena. Luonto-olosuhteet ovat Suomessa Komissa hyvin samankaltaiset. Komi on taigametsää, ja noin kaksi kolmasosaa 415 900 neliökilometrin pinta-alasta on erämaiden peitossa (Konakov 1998). Komin aarniometsät ovat Unescon suojelemaa maailmaperintöä. Aluetta halkovat suuret joet. Pohjoinen Komi on poronhoitoaluetta. Pudasjärvi on pohjoista mäntymetsää ja paikkakunnalle tärkeitä elementtejä ovat Iijoki, vaarat, Syötteen kansallispuisto sekä poronhoito.

¹⁸ Nauhojen solmiminen pyhille paikoille on Venäjällä ja Keski-Aasiassa tyypillinen animistiseen uskoon pohjautuva melko arkinen tapa. Esimerkiksi puunoksaan tai rituaalisalkoon (Komissa "kedr") sidottava nauha toimii lahjana hengille, tuo hyvää onnea tai antaa tilaisuuden esittää toiveen. *Kedreja* näin tienvarsilla useitakin.

Nikolai Konakov (1998) on tutkinut komien luontosuhdetta. Hänen mukaansa pyyntielinkeinot ovat olleet taloudellisesti tärkeitä komeille vain viime vuosikymmeniä lukuun ottamatta. Maanviljelyksen lisääntyminen vähensi aikaa myöten pyyntielinkeinojen merkitystä, mutta metsästyksellä oli tärkeä asema pitkään. Komeilla oli omaleimainen pyyntikulttuuri, johon kuului tarkka pyyntialuejärjestelmä, metsästysmoraali ja pyyntikultin suhde muinaiseen kansanuskoon, etupäässä usko paikanhaltijoihin. Metsästys menetti lopullisesti merkityksensä, kun pikkukylien väki menetti metsästysalueensa kylien pakkosiirroissa. Metsä- kaivos- ja öljyteollisuuden myötä luonnon hyödyntäminen on muuttunut toisenlaiseksi. Nykyään se näkyy muun muassa valtavina avohakkuina jotka ovat vähentäneet Komin metsien pinta-alaa merkittävästi. Konakov korostaa luontosuhteen ja maaseutukulttuurin elvyttämistä tärkeänä osana kulttuurista revitalisaatiotyötä. Elinpiirin ja periteisen luonnon käytön huomioiminen vakauttaisi Konakovin mielestä koko etnistä tilannetta, koska se perustuu ajatukseen elinpiirin suojelemisesta yhteisöllisesti. Tavoitteena olisi käyttää luonnon resursseja monipuolisemmin ja minimoida ekologiset menetykset eli luonnon tuhoutuminen. (Konakov 1998.)

Poronhoito muodostaa hyvin tärkeä osan komilaisuutta, vaikka poronhoitajia ovat vain pohjoisen komit, Izhmalaiset. Heillä on oma elinkeinon perustuva kulttuurinsa ja erityinen murteensa. Modernisaatiopaineet, ympäristöolosuhteiden muutos, etnisen ja ekologisen ymmärryksen kehitys. (Minahan 2002; Fryer & Lehtinen 2013.) Kaupunkilaisten parissa tuntui elävän vahvana käsitys, että ”oikeat” komit elävät maaseudulla, mahdollisesti perinteistä poronhoitajan elämää. Perinteisen elämäntapojen koettiin liittyvän voimakkaasti etnisyyteen. Kun suhde perinteiseen elämäntapaan katkeaa, vaarassa on katketa myös suhde etniseen identiteettiin. Matkustin pitkän matkan päästäkseni Izhmaan, poronhoitajien kylään toteamaan itse, miltä näyttää ”perinteisenä” pidetty komien elämäntapa.

Izhmasta sanotaan kaikkiällä, että täältä voi löytää alkuperäistä komikulttuuria, säilyneitä perinteitä, kielenpuhujia ja toivoa. Porot ja poromiehet ovat kesäisin tundralla kaukana pohjoisessa, joten niitä en nähnyt. Porot viedään laiduntamaan aina jäämeren rantaan, Nenetsiaan saakka. Porojen sijaan kylä on täynnä hevosia, joka on yleisin kulkuväline ja kuormajuhta, sekä vapaana juoksentelevia lehmiiä ja koiria. — Tämä on kuin suuri ulkoilmamuseo. Nyt kaikki näyttävät tekevät heinää.

Ihmiset puhuvat keskenään komia. Tänään ja eilen kuulin, kun jossakin talossa lauletaan joukolla komin kielellä. — Kaikki kylät ovat joen varrella, joka on aina ollut tärkein kulkutie ja elämän lähde. Emäntäni Zinaidan kesävieraat, tyttären perheet, ovat jatkuvasti kalassa, olen nähnyt vain lapset. (Kenttätöpäiväkirja 1.8.2013: Izhma)

Nykypäivän luontosuhde konkretisoituu monella harrastusten, muun muassa kalastuksen, metsästyksen tai hiihdon kautta. Metsästys ja kalastus pohjoisen Euraasian kulttuureille vanhaa perinnettä, johon kietoutuu myös lukuisia myyttejä ja kulttuurisia merkityksiä jotka heijastelevat muinaisia ajatusmalleja. Metsästyksen ja kalastukseen liittyvissä termeissä on paljon yhtäläisyyksiä, sillä ne ovat vanhinta kielikerrostumaa. (Siikala 2002: 19.)

Pudasjärviset ja komilaiset jakavat edelleen muinaisen harrastuksen metsästystä ja kalastusta kohtaan. Vuonna 2010 ja 2011 pudasjärviset tekivät vapaamuotoisia kalastusmatkoja Komiin. Niistä kirjoitettiin Iijokiseutu–paikallislehdessä pitkää juttusarjaa nimeltä Uralin Juurelle. Matkalla oli mukana kulttuurivaihdon toimijoita, kalastuksen harrastajia ja pudasjärvisiä toimittajia. Komilaisten oppaiden kanssa he pääsivät kokeilemaan kaukaisia kala-apajia, joille harva komilainenkaan lähtee. Kalastusmatkat ovat toimittaja Juha Hagelbergin mukaan tarjonneet elämysten lisäksi myös oppimista, sillä komilaiset ja pudasjärviset kalastusmuodot poikkeavat toisistaan. (Haarahiltunen 2010; Hagelberg 2010.)

Vuonna 2013 Pihlajan Helmet -ryhmän matkassa saapui yksi kalamatkoilta tutuista eräoppaista, Jura Bochkov, vastavuoroiselle kalastusmatkalle Suomeen. Oppaana hänellä oli aiemmilta kalamatkoilta tuttuja Pudasjärven kalastusseuran jäseniä.

Hallinnon delegaatioiden vierailuissa luontomatkailuun ja -elinkeinoihin tutustuminen on ollut tärkeässä roolissa. Erityisesti Komin tasavallan väkeä ne ovat kiinnostaneet. Vierailun kohteina ovat olleet poronhoitotilat, Syötteen matkailukeskus ja hirsirakentamiseen keskittynyt yhtiö Kontio-tuote. Luonnon hyödyntäminen paikalliselinkeinoissa kestäväällä tavalla näyttää olevan uusi alue, jota Komissa halutaan kehittää.

7 Kokemukset vuorovaikutuksessa

Roy Wagner esittää, että kulttuuri ei ole kulttuurin luomisen päämäärä sinänsä, vaan kulttuuri on symboli jostakin muusta. Wagnerin näkemyksen mukaan kulttuuristen toimintojen päämääränä on nimenomaan ihmissuhteiden rakentaminen ja ylläpito. (Wagner 1981: 34.) Tässä kappaleessa käsitellään kulttuurivaihdon myötä syntyvää vuorovaikutusta toiminnan tasolla. Victor Turner kuvaa tätä tasoa termillä *exegetical level*. (Turner 1967: 50–52.) Se käsittää erilaisia subjektiivisia kokemuksia joita tarkastelen esimerkkeinä eri toimijaryhmien (suunnittelijat, virkamiehet, osallistajat -opettajat ja oppilaat) näkökulmista. Nämä toimijat ovat Turnerin näkökulmasta osallistujia ja rituaalispesialisteja, tutkimuksen näkökulmasta kulttuurivaihdon asiantuntijainformantteja. Wagnerin mukaan kulttuuri tulee näkyväksi vasta kulttuurishokin myötä. Kulttuuri siis keksitään toisen kulttuurin avulla ”*being invented out of each other and through the other*”. Tätä mekanismia Wagner kutsuu objektifikaatioksi. (Wagner 1981: 50.) Näkökulma toiseen kulttuuriin avaa siis myös oman kulttuurin merkityksiä ja auttaa ymmärtämään sen ominaispiirteitä. Kokemukset syntyvät vuorovaikutuksen kautta vierailuissa ja työpajoissa, nimenomaan kohtaamisen, yhdessä olemisen ja tekemisen kautta.

Tarkastelen Pudasjärvi–Komi vuorovaikutusta kolmella sektorilla jotka ovat *perinne, kasvatus* sekä *hallinto*. Eri sektoreilla toiminnan muodot, merkitykset ja toimijat eroavat toisistaan, mutta ne myös limittyvät tiiviisti toisiinsa. Näillä sektoreilla tapahtuvia kulttuurivaihdon toimintoja ja niihin liittyviä kohtaamisen, oppimisen, ystävystymisen, luottamuksen ja vaikutteiden omaksumisen kokemuksia avaan tässä luvussa.

Perinne näyteikkunana

7.1.1 Inspiroivaa kuvataideyhteistyötä

- 7.1 Taidenäyttelyvaihtoa on järjestetty Pudasjärven ja Komin välillä useita kertoja. Taidenäyttelyn etuna on järjestämisen helppous ja pienet kustannukset. Näyttelyissä on yleensä käsityökeskus Zaranin lasten piirustuksia tai keramiikkatoita. Pudasjärvellä on järjestetty 5 näyttelyä, joista yhden pystytimme käsityökeskus Zaranin opettajien ja oppilaiden vierailun aikana vaihtohankkeessa vuonna 2013. Seuraavana vuonna 2014 suunniteltiin yhteinen

kuvataidekilpailu ”Minulla on onnea”. Kilpailuun osallistuneiden komilaisten lasten työt lähetettiin suomeen ja suomalaisten lasten työt Komiin vuonna 2015.

Näyttelyvaihto antaa hyvän näyteikkunan kulttuuri- ja taidekasitykseen. Pudasjärvellä 2013 esillä olleen näyttelyn kuva-aiheet kuvasivat komilaista elämää: myyntejä jumalsankareineen, perinneasuihin pukeutuneita ihmisiä, paikallisia eläimiä sekä arkipäivän toimia, kuten hiihtoa, mökillä oloa ja ajan viettämistä ystävien ja perheen parissa. Opettajat ja taiteilijat ihailivat komilaisten lasten töissä erityisesti niiden iloisuutta. Tämä oli piirre, jonka puuttuminen suomalaisten lasten töistä oli erään informantin mukaan hälyttävä esimerkki yhteiskunnan ja taiteenopetuksen tilasta. Töiden korkea taitotaso ja estetiikka tekivät vaikutuksen oppilaisiin ja motivoi heitä kehittämään omaa työskentelyään.

- Kun aattelee niitä taideteoksia, ne oli ihan pienten tekemiä niin ne oli ihan tosi siistejä.

- Nekin nytkin Kurenalan koululla, ihan sen näköisiä, että olisivat ihan aikuisten tekemiä. Ne on aloittaneet ihan pikkuisina, siellä koululla oli ihan 4–5 vuotiaitakin. (Pudasjärven nuorten ryhmähaastattelu.)

Kansainvälisten työpajojen myötä perinteeseen ja kädentaitoihin saatiin konkreettinen näkökulma ja oppilaille piristävää vaihtelua. Oppilaat innostuivat uusista töistä ja tekniikoista sekä ottivat vaikutteita.

Pari vuotta sitten kun Valeri oli työpajalla, silloin tehtiin kukkopilliä ja muuta. Suomessahan meillä keramiikka ei ole niin koristeellista. Silloin huomasin, että meidänkin nuoret, kun alkoivat tekemään, huomasivat eron meidän ja heidän keramiikan välillä. Silloin huomasin, että piirteet ja koristeet siirtyivät meidän nuorten töihin. (Opettaja (21–50) Suomi.)

Myös komilaisia kiinnostaa suomalainen taide. Vuoden 2013 kulttuurivaihtovierailuilla taideryhmä vieraili Oulun taidemuseossa. Vierailu herätti kiinnostusta nimenomaan siksi, että siellä oli mahdollisuus nähdä jotain erilaista, mitä Komissa ei ole – modernia taidetta. Modernit taidemuodot tarjosivat hyvää tasapainoa perinteelle ja uuden näkökulman kulttuurin ja taiteen tekemiseen.

Taideryhmien vaihtoon kuuluu yleensä tapaaminen paikallisen taiteilijan kanssa. Vierailijoille se on kiinnostavaa ja voi antaa uusia virikkeitä. Se myös laajentaa yhteistyön piiriä ja luo suhteita ammattilaisten välille. Mukana on ollut useita Pudasjärvisiä kuvataiteilijoita. Vuonna 2013 Zaranin kuvataideryhmä pääsi vierailulle Kari ja Marja-Leena Tykkyläisen taidekotiin ja saivat tutustua heidän tuotantoonsa. Vierailuun kuului myös pieni työpaja, jossa Marja-Leena Tykkyläinen opetti nuoria opiskelijoita nahkakorun tekoon. Opiskelijat pitivät erityisesti siitä, että pääsivät itsekin oppimaan jotain uutta. Samalla kun lapset askartelivat, soi toisaalla kahden kansantaitelijan, Kari Tykkyläisen ja Valeri Toropovin kansansoitinduetto itsetehdyin soittimin.

Myös musiikillisiin vierailuihin on sisällytetty taiteilijatapaamisia. Pihlajan Helmet ryhmän muusikot ja opettajat tapasivat harmonikkataiteilija Timo Kinnusen Oulun konservatoriolla. He myös pääsivät tutustumaan Pudasjärven kirkon urkuihin ja kokeilemana niiden soittoa. Monet osallistujista kertoivat tällaisten tapaamisten olevan henkilökohtaisia kohokohtia.

7.1.2 Musiikki ja tanssi yhdistävät

Kuva 13. Pihlajan Helmet -ryhmä esiintymässä 2013.

Vuonna 2013 Syktyvkarin kulttuuriopiston Pihlajan Helmet – yhtye esiintyi Pudasjärven neljän konsertin lisäksi myös Oulussa kahdessa tapahtumassa sekä

Ranuan markkinoilla (Kuva 13). Ryhmä esiintyi Pudasjärven delegaatiolle myös Komissa Kulttuurifoorumin 2009 aikaan. Tanssiesitykset ovat olleet avoimia yleisölle ja siten tavalliselle kuntalaiselle näkyvin kulttuurivaihdon muoto. Ne olivat jääneet pudasjärvesten haastateltavien mieleen erittäin positiivisina kokemuksina.

Ja tietenkin musiikki ja tanssi, miten he pystyy panostamaan kun se kansa on kuitenkin köyhää! Miten he on pystyneet panostamaan niin? Se musiikki ja iloisuus niissä esityksissä... se lyö ällikällä... kun kävimme niissä kesäjuhlassa, onhan ne käsittämättömiä. (Virkamies (51–80) Suomi.)

Kulttuurivaihto perinteen ja taiteen kautta on positiivinen tapa tehdä Venäjää ja sen kansoja tutuiksi. Kävi ilmi, että etenkin vanhemman ikäluokan keskuudessa mielikuva Venäjästä ja sen ihmisistä on yleensä negatiivinen. Taidepainotteisen vaihdon kautta kuva naapurimaan asukkaista alkoi muuttua monipuolisemmaksi lasten ja aikuisten keskuudessa. Informantti kuvaa Pihlajan Helmet ryhmän vastaanottoa vuonna 2007 seuraavasti:

Olivat kotiseutujuhlassa, yleisönä satoja ihmisiä. Osa varmasti oli yllättynytkin. Tavallisilla pudasjärvisillä, meillähän on tietynlainen ajatus, jos puhutaan Venäjästä ja venäläisistä. Ehkä se juontuu sota-ajalta ja kun tuossa oli tiukka raja. Sitä monet ajatteli, että siellä on kaikki samannäköisiä, kaikki elää samanlaisessa poksissa ja laulaa samalla tavalla. Minä uskon, että se on ollut nämä komijoukkueet jotka on käyneet, ovat varmasti avanneet sitä näkemystä. — Ainakin ennakkoluuloja se on pystynyt poistamaan. Itellekin se teki sellaisen vaikutuksen. Minäkin olen sota-ajan sukupolven lapsi. (Virkamies (21–50) Suomi.)

Esiintyjille kulttuurivaihto on tärkeää ammattikokemusta, mutta myös tutustumista Suomeen ja sen ihmisiin. Heille oli tärkeää saada nähdä, että suomalaiset olivat kiinnostuneita heidän esityksistään ja kulttuuristaan. Toisen kulttuurin kohtaaminen ja sen positiivinen kiinnostus koettiin omaa kulttuuri-identiteettiä kasvattavana tekijänä.

Minusta se oli tärkeää, kun opiskelijat voivat mennä ulkomaille, ei matkustamaan, vaan näyttämään minkälainen ammatti heillä on ja mitä heille antaa tämä ammatti. Ei vain turistimatka, vaan kulttuurimatka, tämä on hyvin

tärkeää. Me emme vain mene katsomaan ulkomaalaista kulttuuria, vaan ulkomaalainen kulttuuri on kiinnostunut tutustumaan komilaiseen ja venäläiseen kulttuuriin. — kun menemme katsomaan toista kulttuuria, me ymmärrämme, mikä arvo on meidän omalla kulttuurillamme. (Suunnittelija (21–50) Komi.)

Musiikki- ja tanssiesitykset ovat myös Zavalinka–festivaalin keskeistä sisältöä. Kansanlaulufestivaali Zavalinka oli monelle Pudasjärven kulttuurivaihdon osallistujalle ensikosketus suomalais-ugrialaisten kansojen musiikki- ja tanssiperinteeseen. Useampi informanteista kertoi festivaalin iltajuhlan tehneen lähtemättömän vaikutuksen:

Niitä rupesi ympäri Komia tulemaan niitä esiintyjäryhmiä, kansallispuvut oli ja soitinvehkeet. — Siihen [majoitusalueelle] tuli kaksi poikaa jotka laittoi kovaääniset ja musan soimaan... — Hetken päästä siinä oli kansallispukuisia soittajia, pistivät juhlat pystyyn. Siinä oli lauluesityksiä ja tanssiesityksiä koko ajan. Semmoinen ei suomalaisilla onnistu. — Siellä soitettiin ja ihmiset tanssivat pihan ympärillä. Me seisottiin parvekkeella ja katottiin että huh huh, tällä ajalla saatiin juhla pystyyn. Mä en muuta pystynyt, kun kattomaan. Käytiinhän mekin siellä pyörimässä sitten. Meitä kävi sitten oppaamme vetämässä puoliväkisellä mukaan. Spontaani juttu. (Virkamies (51–80) Suomi.)

Pihlajan Helmien vierailuohjelmaan vuonna 2013 kuului myös illanviettoa ja makkaranpaistoa suomalaisten kanssa. Siellä soitettiin ja laulettiin yhdessä venäläisiä, suomalaisia ja komilaisia kappaleita. Komilaisia kiinnosti suomalaiset laulut ja ilahdutti myös venäläisten klassikoiden laulaminen suomeksi.

Kasvatus painottaa yhdessä tekemistä

7.2.1 Työpajat toiminnan muotona

- 7.2 Kasvatussektorilla kulttuurivaihdon muotoja ovat taideopetukseen liittyvät työpajat. Sektori linkittyykin tiiviisti perinnesektoriin. Tämän sektorin vaihto on kaikkein vuorovaikutteisinta, sillä lähtökohta on yhdessä tekemisessä. Päämääränä ei ole vain elämykset, vaan myös oppiminen. Vuonna 2013 työpajoja järjestettiin kahtena päivänä Pudasjärven alakoulujen kolmas- ja neljäsluokkalaisille sekä yhtenä iltana myös kansanopiston lasten ja nuorten

taideryhmälle. Työpajoissa valmistettiin savisia lintupillejä ja kankaisia perinnenukkeja. Pihlajan Helmet ryhmä puolestaan osallistui monikulttuuriseen *Kulttuurit Vaihtoon!* – työpajapäivään vierailullaan 2013. He opettivat työpajassaan komilaisia kansantansseja ja osallistuivat suomalaisten perinneleikkien, tilkkutöiden ja linnunpönttöjen tekemiseen.

Taidetyöpaja, venäläisittäin *“master klass”* (mestarikurssi, taitopaja) on Pudasjärvi–Komi kulttuurivaihdossa todettu hyväksi toiminnan tavaksi. Työpajoja on järjestetty vuodesta 2006 alkaen. Lasten ja nuorten kulttuurivaihdon osana on useimmiten ollut työpaja, jossa on suomalaisia ja komilaisia osallistujia. Taidetyöpajan merkitys tiivistyy kolmeen pääteemaan: kädentaitojen kehittäminen, perinteisten tekniikoiden oppiminen ja yhdessä tekeminen. Taidetyöpajoissa käytetyt tekniikat ovat Vylgortin lasten käsityökeskus Zaranissa opetettavaa käsityöperinnettä: savisia lintupillejä, perinnenukkeja ja tuohitöitä. Opetus tapahtuu kädestä pitäen näyttämällä, eikä kielimuuri osoittautunut ongelmaksi. Toisinaan mukana on ollut myös tulkki. Tilanteen erityislaatuisuus saattaa olla yksi tekijä mikä lisää opetustilanteen vaikuttavuutta.

[Lapset] seurasivat ja kuuntelivat hirveen intensiivisesti tätä opetusta. Työvalinta oli onnistunut, tuo savipilli, että sai oikean käyttöesineen, jolla on funktiota. — Oli hyvä tämä opettaja [Valeri Toropov], tuo vanhempi herra siinä. Hänellä oli sellaista positiivista auktoriteettia, hän keräsi kiinnostuksen oppilailta. (Opettaja (21–50) Suomi.) (Kuva 14.)

Kuva 14. Lapset seuraavat tarkkaan Valeri Toropovin opetusta.

Työpajoilla oli selvästi myös perinteeseen liittyvä opetuksellinen funktio. Itse tekeminen avasi uuden näkökulman perinteisiin esineisiin, talonpoikaiskulttuuriin ja aikaan, jolloin ”kaikkea ei ostettu valmiina kaupasta”.

Nämähän oli pojat revetä ilosta kun oli saanut sitä kukkopillia tehdä. Ne ei ollut ikinä edes kuullut, että sitä voi jopa puhaltaa ja lähtee ääni. Minun ikäiselle on itestään selevää. Nämäkin pojat oli aatellut että se on kirjahyllyssä joku koriste, jostakin ostettu. Se oli minusta hyvin kuvaavaa. Meidän lapsetkin ne hoksasivat sen, että tämä on tehty ite ja tämän voi tehdä ite. (Virkamies (21–50) Suomi.)

Työpaja saattoi yhtä aikaa tarjota näkökulmia oman kulttuurin historiaan ja toiseen kulttuuriin.

–Mitä luulette, miksi tuollaiset masterklassit ovat hyödyllisiä suomalaisille lapsille?

- *He voivat laajentaa tietämystään. Hyvä oppia jotain muistakin kulttuureista. Että on muitakin ihmisiä ja oppia mitä he tekevät. (Suunnittelija (51–80) Komi.)*

Pedagogisen sisällön lisäksi toiminnallisuutta ja yhdessä tekemistä pidettiin tärkeänä osana alakouluikäisten kulttuurivaihtoa. Yhdessä tekeminen luo konkreettisen siteen tuntemattomien välille. Opettajat pitivät lasten kanssa työskennellessä toiminnallisuutta erityisen tärkeänä menetelmänä.

Se että toiminnan ja tekemisen kautta kohdataan, silloin siinä ei edes ajatella mistä ollaan ja puhutaanko yhteistä kieltä. Pikku-oppilaat, ei niillä tahdo kiinnostaa kuunnella niitä esitelmiä. Ihan sen konkretian kautta se jää mieleen. Että ne saattaa sitten muistella pitemminkin sitä kukkopillia ja mistä ne olivat ne ihmiset. Ehkä joku jyvänen jää mieleen. Jää semmoinen positiivinen asia ja itsetehty esine. Siinä tulee kaikki, se käsillä tekeminen, kuuleminen, aistiminen, visuaalinen, auditiivinen, ne kaikki asiat ja se kulttuuri tulee kaikilla aisteilla ja kanavilla lapsen kohdattavaksi. (Opettaja (21–50) Suomi.)

7.2.2 Kohtaaminen ja ystäväystyminen

Oppilaat olivat yhtä mieltä siitä, että suonalaisten lasten ja nuorten tapaaminen oli vierailujen parhaita kokemuksia. Työpajoissa taideoppilaat opettivat kädestä

pitäen suomalaisia koululaisia. Yhdessäolo jatkui uusien ystävien kanssa vielä välitunnillakin. Komiin suuntautuneilla vierailuilla lasten- ja nuorten työpajoissa oli mukana myös paikallisia oppilaita. Jotkut mukana olleista nuorista olivat syventäneet kiinnostustaan jatkamalla kommunikaatiota tai venäjän kansoihin, kulttuuriin ja kieleen tutustumista. Tanssinopiskelijoilla mahdollisuuksia tavata suomalaisia nuoria oli vähemmän kuin taideopiskelijoilla ja niitä kaivattiinkin. Yhtenä iltana he osallistuivat Jyrkkäkosken huvialueella järjestettyyn diskoon. Itse hämmästyin siitä, kuinka avoimia pudasjärviset nuoret olivat kohtaamaan komilaisten nuorten kanssa. Yhteiseksi kieleksi riitti tanssi eikä ennakkoluuloja tai muukalaisvihamielisyyttä näkynyt missään. Samaan aikaan Komin musiikin- ja tanssinopettajat saivat johdatuksen suomalaiseen tanssilavakulttuuriin.

Myös opettajat mainitsivat yhdeksi kulttuurivaihdon tärkeimmistä teemoista henkilökohtaisen kohtaamisen oppilaiden välillä. Opettajien mukaan se lisää vaikuttavuutta ja oppiminen on syvempää. Tärkeää oli nimenomaan kokea, millainen on ulkomaalainen ihminen, suomalainen tai venäläinen.

Jos me vaan kirjasta luetaan joistakin maista ja ihmisistä, niin onhan se ulkokultaista. Sitten kun ollaan ihmisten kanssa henkilökohtaisesti tekemisissä ja niinhän sitä pitäisi olla, niin oppii arvostamaan ja oppii tuntemaan ja uskaltaa jopa puhua. Minusta on tärkeää se tapaaminen ja kohtaamistilanne. (Opettaja (21–50) Suomi.)

Oikein hyvä, että on henkilökohtainen tutustuminen. Kuin esimerkiksi sinun kanssa, sinä et ole virallinen henkilö, vaan heillä on mielenkiintoista puhua, kiinnostua, kuulla mikä kiinnostaa sinua, nähdä että olette hyvin samanlaisia tai vähän erilaisia. Se on oikein hyvä. (Suunnittelija (21–50) Suomi.)

Nuoriso tykkää matkustaa ja tutustua toisiin nuoriin. Oikein tärkeää meidän nuorille. Sillä oppivat ymmärtämään muita ihmisiä ja kulttuureja, ilman kontakteja he eivät sitä opi. Kunnioitus ihmisten välillä kasvaa. (Opettaja (51–80) Komi.)

Monille aikuisille osallistujille – suunnittelijoille ja virkamiehille – muodostui vuorovaikutuksen myötä kokemus samankaltaisesta *mentaliteetista*, eli mielenlaadusta suomalaisten ja komilaisten välillä. Se arveltiin johtuvan samankaltaisista elinolosuhteista, luonnosta tai yhteisistä suomalais-ugrilaisista juurista. Myös eroja havaittiin, nimenomaan venäläiseen mentaliteettiin

verrattuna suomalaiset näyttäytyivät rauhallisina, luonnonläheisinä ja hiljaisuutta rakastavina ihmisinä. Toisaalta samoja piirteitä pidettiin yhdistävinä suomalaisten ja komilaisten välillä. Samanlaisuutta pidettiin positiivisena ja yhteyttä lisäävänä ominaisuutena. Juuri siksi yhteistyö nimenomaan komilaisten kanssa näyttäytyi monelle mielekkäänä yhteistyön suuntana.

Suomessa elämä on hiljaisempi kuin Venäjällä. Te suomalaiset rakastatte luontoa, toivotaan että venäläiset oppivat tätä teiltä. (Opettaja (51–80) Komi.)

Suomalainen ja komilainen mentaliteetti lähellä toisiaan. Se rauhallisuus, hyväntuulisuus ja rakkaus omaa maata kohtaan ja yhteys luontoon. (Oppilas (5–20) Komi.)

Samanlaisuuden kokemukset tuntuivat kiinnittyvän *mentaliteettiin* ja arvoihin. Suomalais-ugrilaisuus näyttäytyi positiivisella tavalla yhdistävänä tekijänä ihmisten välillä.

Kyllä mulle ainakin oli rikkaus se, että jollakin tavallahan sen suomalais-ugrilaisuuden kokee osaksi itseä. — Ja aika pian tuli niiden komilaisten kanssa sellainen tunne, että ollaan niin kuin yhtä kansaa. [nauraa] On se aika paljon, kun ajattelee kansainvälistymistä. Ja hirveästi karisee ennakkoluuloja. Samoja ihmisiä ollaan. (Suunnittelija (51–80) Suomi.)

Delegaatiot

7.3.1 Tutustuminen, luottamus ja suhteiden ylläpitäminen

- 7.3 Hallinnon sektorin tapa tehdä kulttuurivaihtoa ovat delegaatiovierailut. Delegaatioiden jäsenet ovat yleensä kunnanjohtajia, virkamiehiä ja liike-elämän edustajia. Delegaatiovierailu on kulttuurimatka, jossa tutustutaan toisen osapuolen ihmisiin ja elinympäristöön, lujitetaan yhteistyösuhdetta, omaksutaan vaikutteita ja mietitään uusia yhteistyön muotoja. Delegaatiovierailut alkoivat opettajien ja suunnittelijoiden välisestä yhteistyöstä, mutta kulttuurisuhde laajeni jo hyvin varhaisessa vaiheessa hallinnon sektorille.

Viimeiseen asti oli pimennossa ketä siellä [ensimmäisessä] delegaatiossa oli. Oli taideohjaaja ja jotakin nuorisoa. Rajan yli kun tulivat, niin ilmoittivat, että

siellä on mukana myös kaupunginjohtajaa ja aluejohtajaa vastaava henkilö [Artur Rudolf]. Hän oli ihan yllätyksenä ujutautunut mukaan porukkaan. Siitä alkoi vipinä. Ei hän ollut vaatinut mitään erityisohjelmaa, tuli vaan kattomaan. Mutta se veti vastinkumppaniksi muutamissa tilaisuuksissa ja piti ruveta perään kattomaan että mitä ollaan esittämässä ja miten kollega viihtyy. Siitähän seurasi vastavierailukutsu ja siellä lähdettiin käymään. (Pauli Harju, Kunnanjohtaja vuonna 2006.)

Osallistujat painottivat, että ensimmäinen vaihe on tutustuminen. Siihen pitää varata aikaa ja kärsivällisyyttä. Vasta suhteiden luomisen ja kulttuuriin ja ihmisiin tutustumisen myötä voidaan suunnitella jotakin konkreettisia yhteistyön muotoja. Toimijat korostivat suhteiden luomisessa henkilökohtaisuutta ja halua aitoon vuorovaikutukseen.

Ja venäjäinen kysyy ensisijaisesti, että kuinka sinä voit? Tää on niin virallista. Jos et itse anna itsestäsi mitään, et mitään saakaan. Jos oot kylmän viiliä ettei kosketa, vaan keskittyy bisneksiin. Vaan pitäisi lähteä suhteiden luomisesta ja opetella tuntemaan ihmiset. Sillä tavalla pääsee paljon pitemmälle. Kyllä se metsä vastaa niin kuin sinne huudetaan, ja on se hirveen paljon persoonasta kiinni. (Suunnittelija (51–80) Suomi.)

Ensin lähdetään tutustumaan siihen kulttuuriin mikä siellä maassa on. Ja sitä kautta, kun me opitaan tuntemaan ne ihmiset, heidän historiansa ja heidät... kun kuitenkin on erilainen se ympäristö kuin meillä. Kyllä se sitten aikanaan tulee se, jos on elinkeinopoliittisia tarkoituksia. Se tulee seuraavassa vaiheessa se raaka bisnes siinä. En usko sellaiseen yhteistyöhön, että jos mennään vaan bisnes mielessä yhteistyösopimusta tarjoamaan. — Kun olen keskustellut paikallisten yrittäjien kanssa, kyllä ne näkee tämän saman järjestyksen ainuana oikiana. Ei sillain, että mennään valmiit sopimuspaperit salkussa sinne. (Virkamies (21–50) Suomi.)

Etenkin alkuvuosina delegaatiot ovat olleet monipuolisia siten että mukana on ollut taiteilijoita, opettajia, opiskelijoita, virkamiehiä, kunnanvaltuutettuja ja liike-elämän edustajia. Lasten roolia delegaatioissa eivät Pudasjärven toimijat aina ymmärtäneet, mutta yhteistyön myötä selvisi, kuinka lapset liittyvät oleellisesti juuri *arvoihin* joita Komissa pidettiin tärkeinä. Monipuoliset delegaatiot tekivät myös vierailuista joidenkin haastateltavien mukaan mielenkiintoisempia. Nykyään hallinnon delegaatiot näyttävät tekevän omat

vierailunsa, kulttuuritoimijat omansa. Eräs Pudasjärven virkamiehistä kuvaa lasten roolia vuorovaikutuksessa keventäjinä. Lasten ja nuorten mukanaolo vaikutti myös virkamiesten kokemukseen positiivisella tavalla:

- *Ei täältä oo käyty muissakaan maissa semmoisina delegaatioina, Toki virkamiehet on varmasti käyneet kunnanjohtajat tai elinkeinojohtajat, mutta niin että poliitikkoja mukana ja komissa oli mukana lapsiakin.*
- *K: Mikä merkitys niillä lapsilla?*
- *Ainakin mulle sillä oli iso merkitys.*
- *K: Miten?*
- *Oli mukavampi lähteä. Ois ollut paljon jäykempi, jos oisin yksin mennyt, Ois siinä saattanut muutama päivä mennä hukkaan. Ja kun ne lapset olivat niin innoissaan siitä. (Virkamies (21–50) Suomi.)*

Luottamus ja jatkuvuus olivat selkeästi keskeisiä arvoja, joita virkamiehet ja suunnittelijat painottivat. Pidettiin tärkeänä, että alkanutta kulttuurisuhdetta pidetään yllä. Kulttuurivaihtosuhteelta toivottiin kaikilla sektoreilla jatkuvuutta ja syvenemistä. Tämä tarkoittaa sitä, että yhteistyöhön halutaan sitoutua molemminpuolisesti ja toivottiin mahdollisuuksia suunnitella sitä pitkäjänteisesti. Tärkeimpänä pidettiin kuitenkin sitä, että yhteistyöllä on mahdollisuus jatkaa nykyisten kumppanien kanssa.

Nyt sitä halukkuutta meidän kanssa yhteistyöhön olisi muillakin. Mutta ei voi hajottaa liikaa, pitää keskittyä siihen mitä on lähtenyt rakentamaan. (Suunnittelija (51–80) Suomi.)

Tutustuminen, vuorovaikutus ja kulttuurivaihto näyttäytyivät jo sellaisenaan hyvänä päämääränä yhteistyölle. Monet pudasjärvisistä virkamiehistä painottivat päämääränä nimenomaan yhteistyön kehittämistä kaupalliselle puolelle, mutta kulttuurivaihdon ylläpitäminen jo sinänsä voi olla tärkeä päämäärä. Sykytydinskin aluejohtaja Oleg Lashanev painotti nimenomaan näitä näkökohtiaan tervehdyksessään pudasjärvisille:

Meille on tärkeää tavata, tutustua ja puhua kanssanne. Haluamme tehdä yhteistyötä koulutuksen ja kulttuurin saralla, miettiä yhteistyötä myös muilla elämän aloilla ja työskennellä nuorison kanssa. — Tärkeintä on ihmisten lähentyminen ja ymmärryksen syntyminen välillemme. (Vainio 25.9.2013.)

Henkilökohtaisten suhteiden solmimista pidetään yleisesti Venäjä-yhteistyön edellytyksenä. Kohtaaminen ja tutustuminen ovat johtaneet myös aitojen ystävyysuhteiden syntyyn. Sitä voidaan pitää voimavarana, joka kannattelee yhteistyötä ja motivoi yhteyden pitämiseen myös suvantoaikoina. Hallinnon toimijat pitävät suhteiden luomista ensiarvoisen tärkeänä nimenomaan hallinnon toimijoiden välille. Kuitenkin niin Pudasjärvellä kuin Komissa, ovat hallinnon johtohenkilöt vaihtuneet tiuhaan. Pudasjärvellä on yhteistyössä mukana jo kolmas kunnanjohtaja. Paikallis- ja aluejohtajien vaihtuessa tehdään uudet tutustumisvierailut. Tätä pidettiin turhauttavana hidasteena, mutta myös välttämättömyytenä. Yhteistyön keskittyminen henkilösuhteiden varaan sai hieman myös kritiikkiä. Ajateltiin että se voi aiheuttaa uhan jatkuvuudelle ihmisten eläköityessä, uupuesssa tai vaihtaessa virkaa. On vaarana, että yhteistyö loppuu kokonaan, jos vastuuta ja halua jatkaa ei ole onnistuttu siirtämään riittävästi eteenpäin. Siksi pidettiin tärkeänä, että yhteistyötä tekevät instituutiot, eivät niinkään henkilöt.

Siiitä helposti muodostuu sellainen henkilökohtainen harrastus joka ei silloin vie sitä yhteistä etua eteenpäin. Ja toisaalta kuin johtajat vaihtuvat, kun tulee tuo ikäkysymys. — Sillain että se luonnollisesti jatkuu, eikä henkilötasolla, vaan toimijoitten tasolla. (Virkamies (51–80) Suomi)

Rahoituksen ongelmat vaikuttivat olevan suurin riski jatkuvuudelle. Rahoituksen puute näyttäytyi esteenä tehdä suunnitelmia pitkällä aikajänteellä. Resurssien takaamisen katsottiin olevan hallinnon sektorin vastuulla. Konkreettisia määrärahoja tai selkeitä toimintasuunnitelmia kulttuurisuhteen ylläpitoon ei kuitenkaan ole kummallakaan osapuolella. Monet toimijoista tiedostivat ongelman, mutta konkreettisia tekoja sen korjaamiseksi ei ole tehty.

Kannattaisi varmaan miettiä se lähtökohta, että mitä kaiken kaikkiaan haetaan ja luoda joku, sen kaltainen, että löytyisi jatkumoa tulevaan. Ei hätäillä mutta luoda turvallinen jatkumo. Ettei se ois kysymyksenalainen, toimitaanko vai eikö toimita. (Virkamies (51–80) Suomi.)

Etenkin taiteen ja kasvatuksen sektorit kärsivät suuresti resurssien puutteesta. Sektorin toimijat esittivät kritiikkiä sitä kohtaan, että hallinnon delegaatiovierailuihin määrärahoja ”näyttää aina löytyvän”. Vuoden 2013 hankkeisiin rahoitusta ”piti raapia kokoon sieltä täältä” ja tämä kuormitti

suunnittelijoita raskaasti, sillä työtä tehtiin myös vapaa-ajalla. Vaikuttaa siltä, että resurssipula vaikuttaa konkreettisesti suunnittelijoiden motivaatioon työskennellä yhteistyön jatkuvuuden eteen.

Hallinnon sektoria ja delegaatioita pitivät hallinnon virkamiehet ja valtuutetut oleellisina yhteistyön olemassaolon kannalta, mutta kaikki olivat silti yhtä mieltä siitä, että käytännön työn on tapahduttava toiminnassa. Tärkeimmistä toiminnan sektoreista on kuitenkin erimielisyyttä: taide, opetus vai liike-elämä? Esitettiin myös, että hedelmällisintä olisi yhteistyö jossa kaikki sektorit olisivat yhdessä mukana. Liike-elämän yhteistyötä on lämmitelty vuosien ajan, mutta se ei ole kuitenkaan käynnistynyt toivotulla tavalla. Taidesektorilla toivottiin, että yhteistyön fokus voisi palautua tekemiseen taiteen ja nuorten parissa. Nyt suunnittelijoiden ryhmä kritisoi voimakkaasti sitä, että yhteistyö on ”karannut hallintoon”, ja kulttuurisuhde keskittyy pääosin hallinnollisten sektorin suhteiden ylläpitoon, ei konkreettiseen toimintaan.

Elikkä yks mikä on negatiivista on, että komiyhteistyö on jossain korkealla, ei kohtaa. Jos halutaan yhteistyötä niin se mennee... Viimeviikolla komista vieraili korkeatasoinen ryhmä jolle ei taatusti pitänyt rahoitusta hakea tällä tavalla. — —Kun tehtiin yhteistyösopimukset, ensimmäisellä kerralla oli kaupunginjohtajat ja muut — että mennään oppilasvaihtoon ja opettajavaihtoon, että se ois käytännön tekemisen tasolla. Aina kun tulee uusi valtuusto, pitää ne käyttää siellä ensin. Menee aina neljä vuotta, että päästään sinne ruohonjuuritasolle. Tuossakaan delegaatioissa ei ollut yhtään tekijätason ihmistä. Ei ollut täällä eikä siellä. Toivoisin että siinä ois jatkuvuutta. Se on sellaista poukkoilevaa. — Mikä tehdään se linjaus, se ei pidä kauaa. (Suunnittelija (51–80) Suomi.)

Ratkaisuksi sekavuuteen ja rahoituksen ongelmiin on Pudasjärven kunnanvaltuustossa ehdotettu yhteistyösuunnitelman laatimista kaupungin kansainvälisyysuunnitelmassa. Suunnitelma auttaisi tekemään yhteistyön ja jatkuvuuden konkreettiseksi ja se oletettavasti vähentäisi epävarmuutta ja stressiä toimijatasolla. Suunnitelman puolesta puhuivat vuonna 2013 haastatteluissa useimmat Pudasjärven hallinnon ja toimijataso avainhenkilöistä, mutta puhuttua suunnitelmaa ei kuitenkaan vielä ole tehty. Suunnitelman sisällöstä oli luonnollisesti erilaisia ajatuksia, mutta yhteinen näkemys oli, että oli se millainen tahansa, sen toteuttamiseen ja sen rahoittamiseen pitää sitoutua.

7.3.2 Vaikutteiden omaksuminen

Hallinnollisilla vierailuilla ohjelmaan kuulu yleensä tutustumista kunnan eri sektoreihin: kouluihin, terveydenhuoltoon, matkailuun ja yrityksiin. Myös kulttuuriohjelma ja vierailut kulttuurilaitoksiin ovat tärkeässä osassa. Tavoitteena on tutustua kumppanin tapaan hoitaa kunnan tehtäviä ja myös siihen todellisuuteen, missä eletään. Mahdollisuus on hakea vaikutteita tai ideoita omaan työhön ja tunnustella yhteistyön mahdollisuuksia eri sektoreilla.

Yhteistyö on johtanut myös konkreettiseen oppimiseen osapuolien välillä. Selvin esimerkki on Vylgortin lasten käsityökeskus Zaran. Yhteistyön alkutaipaleilla käsityökeskus toimi vanhan kerrostalon kellarissa. Suunnitelma käsityökoulun uudistamisesta tehtiin ottamalla malliksi Pudasjärven kansalaisopiston toiminta. Vylgortin kunnalle myönnettiin suuri presidentti Vladimir Putinin rahoitus käsityökeskuksen rakennusta varten. Koristeellinen hirsikoulu (Kuva 9.) valmistui vuonna 2008. Suomen ensimmäinen hirsikoulu puolestaan nousee Pudasjärvelle vuonna 2016 ja se on jo ennen valmistumistaan saanut runsaasti positiivista huomiota (mm. Mainio 19.1.2015).

Kuva 15. Vylgortin lasten käsityökeskus Zaran.

Etnomatkailu on Komissa iso kehittämisen alue. Etnopark-kulttuuripuisto on tämän hetken suurin hanke, johon ideoita on poimittu muun muassa Oulun Turkansaaren ulkomuseosta ja Pudasjärven matkailukeskus Syötteestä. Arvailujen varaan jää, tuliko koko idea matkailukeskuksen rakentamisesta keskelle syrjäseutua Pudasjärven esimerkin myötä. Monet virkamiehistä korostivat, että nimenomaan kansainvälinen ja suomalais-ugrilainen yhteistyö on edesauttanut rahoituksen saamista suurhankkeelle. Myös lukuisia pienempiä matkailuhankkeita kehitellään ympäri Komia.

Luulen että tämä on auttanut siihen suomalais-ugrilaisen keskuksen saamiseen. Semmoinen tuntuma mulla on. He hakevat siihen sitä matkailullista näkemystä, mutta kulttuuri on siinä se näkyvä pointti. Siitä tulee upea paikka, kun se on valmis. Artur sanoi, että se on 10 vuoden projekti, rahoitus tulee vähitellen Moskovasta. Heillä pitää olla vain näyttöä sitten. Tämä meidän yhteistyö on sitä näyttöä, jolla he on sen saaneet. (Suunnittelija (51–80) Suomi.)

7.3.3 Yhteistyön laajentuminen

Pudasjärviset toimijat huomasivat nopeasti yhteistyön laajetessa, että tarvitaan yhteistyötä ”samalla tasolla”. Tasolla viitattiin oppilaiden taitotason lisäksi toimijaorganisaatioiden samankaltaisuuteen. Kun uusia osallistujia ja yhteistyökumppaneita on tullut mukaan, on vastinpareja pitänyt etsiä Pudasjärveä laajemmalla alueella koko Pohjois-Pohjanmaalta, naapurikunnista ja Oulusta. Pudasjärven kansalaisopisto solmi yhteistyösopimuksen myös Syktyvkarin yliopiston kanssa, mutta yhteistyö ei ole konkretisoitunut, sillä yhteistä kosketuspintaa ei ole. Alueellistumaan on kannustanut – tai pakottanut myös rahoituksen hankkiminen taiteen vaihtohankkeille. Vuoden 2013 Pihlajan Helmet -ryhmän vierailua varten yhteistyökumppaneiksi ryhtyivät Pohjois-Pohjanmaan liitto, Pohjois-Pohjanmaan kansanmusiikkiyhdistys, Oulu-päivät, Maaseudun Sivistysliitto sekä lähikunnista Ranua. Tällainen yhteistyön leviäminen voi johtaa myös sirpaloitumiseen, siten, ettei se palvele enää alkuperäisiä päämääriä.

Ohjelman pitää sitten mennä ulkopuolisten rahoittajien ehdoilla. Viimeksi kun Pudasjärven kaupunki oli pääasiallinen rahoittaja, silloin ohjelma huomattavasti ystävyysuhteita luovampi. Pystyttiin viemään sinne meidän opiskelijoiden keskuuteen. (Suunnittelija (21–50) Suomi.)

Alueellistuminen nähtiin siis tärkeänä arvona, mutta ensisijaisesti toimijasektorit tavoittelivat yhteistyön syvenemistä jo olemassa olevien kumppanien kanssa. Taiteen ja opetuksen sektoreilla yhteistyön toivottiin laajentuvan siten, että suomalaiset toimijat saisivat kumppaneita Suomesta yhteistyön vahvistamiseen. Haluttiin jakaa yhteistyötä ja sen hedelmiä, mutta myös vastuuta ja kustannuksia. Tärkeänä pidettiin sitä, että komilaisen yhteistyökumppanin toiveisiin ja ”tasoon” voitaisiin vastata, eikä se ollut aina mahdollista omilla resursseilla. Esimerkiksi Pudasjärven kansanopiston harrastajien ja Komin kulttuuriopiston ammattiopiskelijoiden ei koettu olevan osaamistasoltaan toisiaan vastaavia vaihtokumppaneita. Ongelmaan etsittiin apua Oulun ammatillisista oppilaitoksista. Lasten kanssa yhteistyön ajateltiin olevan helpompaa, kun taitoerot eivät ole niin suuret. Yhteistyötä tehtiin myös kansalaisjärjestöjen kanssa. Taiteen alalla kumppaneita olivat Pudasjärven Suomi–Venäjä-Seura ja Pohjois-Pohjanmaan kansanmusiikkiyhdistys. Taiteellista yhteistyötä haluttiin kehittää taiteilijoiden välille koko Pohjois-Pohjanmaan alueella. Pidettiin tärkeänä myös sitä, että yhteistyö pysyy tiiviinä ja jatkuu tekijätasolla, eli nimenomaan taiteilijoiden, opettajien ja opiskelijoiden välillä. Toivottiin että yhteistyötä tehtäisiin usean eri taiteenlajin keinoin. Yhteistyön muotoihin oltiin pääosin tyytyväisiä ja jatkaminen samaan tapaan oli se, mitä tulevaisuuden yhteistyöltä ensisijaisesti toivottiin.

Etenkin Komilaiset virkamiehet ja suunnittelijat toivoivat kasvatusektorin yhteistyön laajenevan koulujen oppilasvaihtoon. Oppilasvaihtoa toivottiin myös musiikin alalle Pudasjärven kansanopistoon, ammattioppilaitoksiin ja urheilun saralle. Oppilas- ja opettajavaihdon katsottiin luovan opiskelijoille motivaatiota ja uudenlaisia mahdollisuuksia kehittymiseen harrastuksessa tai opintoalassa. Opiskelijavaihtoa ei ole kuitenkaan tehty. Ainoa tapaus oli komilaisen opiskelijan työharjoittelu Kontio-tuote-yhtiössä vuonna 2009. Komin Etnopark oli kiinnostunut yhteisen taidepainotteisen nuortenleirin järjestämisestä. Yhteistyö Etnoparkin kanssa kuitenkin kariutui tuntemattomista syistä. Syktyvdinskin alueen päämies Oleg Lashanev on ehdottanut yhteistyötä niiden ammattioppilaitosten välille, joissa on toisiaan vastaavia opetusaloja Pudasjärvellä ja Syktyvdinskin piirissä.

Toivon mahdollisuutta nuorten vaihtoon koulujen välillä. Meillä on molemmissa kunnissa tekniikan ja hevosalan koulutusta. Ehkä joku opettajista voisi

kiinnostua. Meitä se hyödyttäisi, olisi hyvää tapaamista ja oppimista. Näyttää millaista meillä ja teillä on opiskella.

Jotkut hallinnon toimijoista pitivät tärkeimpänä yhteistyön tavoitteena nimenomaan kaupallisen alan yhteistyön syntymistä. Yhtymäkohtia on haettu samankaltaisten yritysten kautta. Pudasjärvellä on suuri elintarviketehdas, samoin Vylgortissa kanatuotteita valmistava suurkanala. Matkailualalta haetaan kiinnekohtia ja hirsirakentaminen nähtiin potentiaalisena yhteistyön kohteena jo alusta saakka, sillä molemmissa kunnissa on hirsitalotehtaat. Vuonna 2012 yhteistyösopimus talotehtaiden välille saatiin viimein syntymään. Yhteisten intressien, ja yhteisen toiminnan tavan löytyminen voi siis viedä aikaa.

Sykyvdinskin aluejohtajan, Artur Rudolfin siirryttyä Komin kulttuuriministerin tehtäviin vuonna 2013, laajeni yhteistyö henkilösuhteiden mukana alueellisesta Komin Tasavallan yhteistyöksi. Maakunnallinen ulottuvuus on tärkeä kansainvälisten suhteiden kannalta. Alun perin Pudasjärven toimijoita Venäjä-yhteistyön pariin rohkaisi Oulun läänin maaherra Eino Siuruainen. Kymmenen vuoden päästä ympyrä sulkeutui, kun Pohjois-Pohjanmaan alueviraston ylijohdaja Terttu Savolainen ja Komin tasavallan päämies Vjatšeslav Gaizer solmivat yhteistyösuhteet alueiden välille (Turunen 17.4.2013; Venäjän kauppatie 4/2013).

Alueellistumista pidetään tavoiteltavana myös Opetusministeriössä. Maakuntien liittojen ja taidetoimikuntien mukanaolon kulttuurivaihdossa katsotaan olevan yhteistyötä vahvistavaa. Opetusministeriössä arvioidaan, että laajempi yhteistyö voisi auttaa hankkeita pääsemään mukaan maakuntaohjelmien ja EU-ohjelmien rahoituksen piiriin. (Opetusministeriö 2005a: 23.) Toistaiseksi tällaista vaikutusta ei vielä ole näkyvissä.

Yhteistyön alueellisesta laajenemisesta huolimatta Pudasjärveä pidetään edelleen yhteistyön ytimenä. Useampikin virkamies arveli että alueellinen yhteistyö ei jatkuisi, jos Pudasjärvi jostain syystä jättäytyisi pois.

Pudasjärvi voi vaikuttaa moottorina, että yhteistyö leviää lähialueelle. En usko, että se syntyy satunnaisena kanssakäymisenä, vaan Pudasjärvi välttämätön osa jatkuvuutta. Muut kontaktit loppuu saman tien, jos Pudasjärvi lopettaa. (Virkamies (51–80) Suomi.)

8 Ideologiat ja tavoitteet kulttuurivaihdossa

Turnerin symbolien monitasoisen tulkinnan mallin viimeinen (*positional level*) taso tutkii *Mitä symboleilla halutaan ilmaista ja miksi niitä käytetään?* Tässä luvussa käsittelen symbolien käytön laajempaa merkitystä, niisanottuja piileviä merkityksiä. Tällä tasolla symbolit saavat uusia merkityksiä ja niitä käytetään kulttuurin luomiseen uusilla tavoilla (Turner 1967: 50–52). Kulttuurivaihtoa itseäänkin voi käsitellä symbolina. Avainkysymys on: *Mitä merkityksiä ja mitä tavoitteita kulttuurivaihdolla on? Mitä arvoja näiden taustalla on?* Poliittinen asiantuntijapuhe kertoo arvoista. Luvussa 8.1 avataan perinne- ja kulttuurityön paikallisia merkityksiä. Luvussa 8.2 käsitellään paikallisen yhteistyön merkitystä osana laajempaa alueellista kehitystä. Luvussa 8.3 palataan siihen, mitä arvoa kansainvälisellä kulttuurivaihdolla haastateltavat kokevat olevan.

Etnokansallinen yhteiskunta ja identiteetti

Hobsbawm & Ranger (1983: 263) jakavat kansakunnan luomisen kahteen kategoriaan: Sosiaalisten ryhmien tarpeeseen turvata ja ilmaista identiteettiä, sekä niiden haluun rakentaa suhteita muuttuneissa tilanteissa ja ympäristöissä. Kansallisen identiteetin luominen liittyy siis valtarakenteisiin ja poliittisiin tavoitteisiin. Yhteiskuntaa rakennetaan pohjalle, jossa menneisyys on valtava merkitysten varasto mistä symboleja voi lainata. Kansan luomisen prosessissa tärkeinä näyttäytyvät konkreettiset kansan symbolit, kuten traditiot, lippu ja monumentit. (Hobsbawm & Ranger 1983: 2–7.) Niitä onkin Komissa luotu ahkerasti 1990-luvulla. Kulttuurivaihtoa voidaan tarkastella yhtenä tällaisena symbolina. Itsenäisellä kansalla voi olla itsenäisiä toimintoja ja itsenäisiä, keskusvallasta riippumattomia, kansainvälisiä suhdeverkostoja.

Paul Fryerin & Nichola Lynnin (1998) mukaan kansainvälinen kulttuurivaihto on yksi Komin (ja muiden Venäjän pohjoisten tasavaltojen) kehitysstrategioista. Tavoitteena on luoda suvereeni alueellinen yksikkö Venäjän federaation sisällä. Sen keinot ovat etnis-nationalistisia ja tähtäävät kansallisen identiteetin rakentamiseen alueellisen yksikön sisälle. Keinoina ovat: 1) etno-demografiset muutokset, joka näkyy Komissa esimerkiksi lisääntyneenä suosiona identifoida itsensä komiksi. 2) Perustuslailliset muutokset, johon liittyy kansallisten symbolien luominen ja erilaiset juhlallisuudet, joissa korostetaan Komin kansan erityisyyttä (tai erillisyyttä), mutta kuitenkin yhteyttä Venäjään. 3) Itsenäiset

taloudelliset suhteet keskusvaltaan, tavoitteena pitää mahdollisimman suuri osa alueen luonnonvarojen tuotoista alueen sisällä. 4) ”Kansallinen uudelleensyntymä” kielen ja kulttuurin kehitystä tukemalla. 5) Itsenäiset alueelliset ja kansainväliset yhteistyösuhteet. (Fryer & Nichola 1998: 562-584.)

Komien etniskansallista nousua voidaan pitää malliesimerkkinä Miroslav Hrochin kansallisten liikkeiden kolmen vaiheen kulttuurinationalistisesta teoriasta. Teorian vaiheessa A joukko aktivisteja aloittaa akateemisen tutkimuksen etnisen ryhmänsä kielellisistä, historiallisesta ja kulttuurillisista ominaisuuksista. Vaiheessa B uusi aktivistien sukupolvi levittää etniskulttuurista aatetta ja vaiheessa C kansallinen tietoisuus on jaettua omaisuutta. (Pakkasvirta & Saukkonen 2005: 34–35.) Komin Tasavallassa vaihe A alkoi jo ennen Neuvostoliiton romahtamista glasnostin vapaammassa ilmapiirissä. Vaihe B ajoittuu Neuvostoliiton romahtamiseen, itsenäisyysjulistukseen ja ”symbolien sotaan”. Nyt eletään vaihetta C, missä sivistyneistön etnonationalistinen into on vaihtunut laajemman yleisön vähemmän radikaaliksi, mutta laajasti hyväksytyksi kansalliseksi tietoisuudeksi. Komien kulttuuri ei ole vain etnisen vähemmistön hallussa, vaan siitä on tullut koko tasavallan kulttuuria ja perinnettä, Komin tasavallan asukkaita, nuoria ja vanhoja, komeja ja ei-komeja yhdistävää historiaa.

Komin tasavallan uudelleenrakennus alkoi etnonationalisesta heräämisestä 1990-luvulla Neuvostoliiton hajottua. Etnonationalistisen liikkeen tavoitteet olivat osin radikaalejakin. Sitten poliittiset tavoitteet ovat muuttuneet maltillisemmiksi. Eräs informanteista kuvaa tapahtumia tärkeänä erehdyksenä:

Tajuamme hyvin, että vapaus ei ole itsestäänselvyys. 90-luku, kysymys – kansallisesta Komista – se oli kaikki hyödyllistä, mutta luojan kiitos laivamme ohjattiin toisin. Se olisi ollut hullua. [nauraa]. (Virkamies (51–80) Komi.)

Fryerin ja Lynnin kuvaamaa ”kansallista uudelleensyntymää” on tuettu aloittamalla kulttuuri-identiteetin, ja samalla koko yhteiskunnan rakentaminen. Kulttuurisektorilla luotu muun muassa erilaisia festivaaleja. Komin etnokulttuurisen kentän toiminta on Komissa vilkasta. Komin Suomalais-ugrilaisen keskuksen johtajan, Elena Savtenkon mukaan Komissa toimii noin 50 paikallista kulttuurijärjestöä ja valtakunnallisiakin järjestöjä Komissa toimii useita. Kulttuurikeskuksia on rakennettu, esimerkkeinä Vylgortin lasten

käsityökeskus Zaran sekä Suomalais-ugrilainen Etnopark. Komin tasavallan kulttuuriministeri Artur Rudolf kuvaili, että tavoitteena on rakentaa ”demokraattista tasavaltaa” Suomen esimerkin innoittamana. Mallia otetaan Suomen yhteiskuntarakenteesta ja sen instituutioista: kansanopistoista, lastentarhoista, kouluista ja yliopistoista.

Yhteistyön myötä myös Pudasjärven kunnassa herättiin miettimään perinteen merkitystä. Aikuisella ikäluokalla oli käsitys, että lasten ja nuorten yhteys perinteeseen on heikko myös Suomessa. Tämä sekä taide- ja taitoaineiden vähenevä osuus opetuksessa herätti vakavaa huolta.

Opettajana ja ammattikasvattajana minua surettaa se, että suomalaiset ovat hyvin pitkälti unohtaneet oman perinteensä. Siellä oli hirveenä semmoisia asioita jotka meidän pitäisi nostaa, esimerkiksi kädentaidot ja tämmöiset. Alkaa olla peukalo keskellä kämmentä. Ja se peukalo alkaa olla niin iso, että sillä voi lähinnä ohjata jotain tietokonetta tai iPadia. — Totta kai nykyvirtaukset ovat hirveen tärkeitä. — Minkä takia nämä asiat ei löisi kättä toisillensa, kuin että se perinne olisi jotain vanhaa mikä meidän pitäisi unohtaa, vaikka siellä on hirveen paljon hyviä asioita. (Suunnittelija (51–80) Suomi.)

Pudasjärvellä lasten ja nuorten identiteetin ja taitojen rakentuminen taiteen ja kulttuurin kautta nähtiin tärkeänä päämääränä aivan kuten Komissakin. Perinnejä ja taidekasvatuksella pyrittiin nimenomaan yksilön hyvinvoinnin ja ”elämässä pärjäämiseen” kehittämiseen.

Joka vuosi meillä tulee täällä niitä nuoria jotka löytävät sen jutun. Ja siellä samoin. Näitä meitä pitää tämän yhteistyön kautta tukia. Koska se tiedonvälitys siellä lasten ja nuorten keskuudessa on kaikkein tehokkainta. Ja heitähän meidän pitäisi tämän yhteistyön kautta olla tukemassa. Jos joku lapsi, 10 vuotias poika löytää jonkun jutun käsien kautta, se on äkkiä niillä kavereilla myös tiedoissa ja lähtee sitten kertautumaan. (Virkamies (21–50) Suomi.)

Perinteen tuntemuksen katsottiin syventävän kotiseurakkautta ja kädentaitojen kehittävän lasten ja nuorten itsetuntoa ja henkistä hyvinvointia. Tämän käsityksen jakoivat opettajat, suunnittelijat ja virkamiehet yhdessä. Kunnanjohtaja Kaarina Daavittila muotoili sen tervehdyspuheessaan

Pudasjärven Suomi-Venäjä -seuran komilaissa illassa 2013 Pudasjärvellä seuraavasti:

Kun olemme saaneet tutustua komilaisiin ystäviin ja tapaan, jolla kulttuuria tuodaan esille nuorten keskuudessa, olemme ymmärtäneet, että kulttuurin kautta voidaan vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta ja kotiseudun arvostamista. Yhteenkuuluvuuden tunne on se, mikä meiltä puuttuu Suomessa. Emme leimaudu omaan kotipitäjäämme.

Mistä kulttuuri-identiteetti syntyy? Eric Hobsbawmin & Terence Rangerin (1983) mukaan kansat ja etniset identiteetit ovat valtaapitävien paikallisten eliittien keksimiä. Identiteetin rakentaminen olisi siis etnopolitiittinen päämäärä. Toisaalta identiteettiä voidaan käsitellä postmodernista näkökulmasta konstruoituna, eli rakennettuna yksilön sisimpänä, missä etnisyys on yksi rakennuspalikka muiden rinnalla. Jokainen sukupolvi keksii etnisyyden uudelleen. Etnisyyttä voi siis oppia ja tietoisesti rakentaa. Komissa etniskansallisen identiteetin rakentaminen näkyy esimerkiksi koululaitoksessa.

Kyllä ne haluaa lapset tällä toiminnalla juurruttaa siihen komilaiseen kulttuuriin ja ajatteluun ja mikä sen parempi. Voin ajatella, että jos Suomessa kävis joku ryssäys, että tämä yhteiskunta lamaantuis täysin, meillä olis sama reitti, meidän lapsilla. Samalla lailla meillä pitäis lapset juurruttaa. Kun on kasvanut tänä päivänä niin, ettei kaikki lapset tunne omaa sukuaan tai kotiseutuansa. Kyllä ne tietää, mutta eivät sitä historiaa ja semmoista, että se ois syvällä se tunne. (Virkamies (21–50) Suomi.)

Lapset siis halutaan kasvattaa etnis-kansalliseen kulttuuriin koululaitoksen ja taidekasvatuksen keinoin. Komin kieltä ja kulttuuria opetetaan kaikille, ja siitä on ilmeisesti tarkoitus tulla kaikkia ”komilaisia” yhdistävää Komin kansallista kulttuuria johon kaikki voivat identifioitua. Komilainen opiskelija kuvasi asiaa seuraavasti: *Minulla ei ole komilaisia juuria. Asun Komin tasavallassa, joten tiedän kulttuurin, kirjallisuuden ja komin kielen. Kouluissa ja oppilaitoksissa sitä opetetaan kaikille — Elämme, kommunikoimme, kehittämme meidän kulttuuriamme.*

Komissa, kuten vähemmistäkansojen parissa yleensä, kielellä on tärkeä identiteettipoliittinen merkitys. Lähes kaikki Komin tasavallassa haastatteleman

kulttuurihallinnon virkamiehet puhuivat *kielen ja kulttuurin* erottamattomasta yhteydestä ja niiden molempien suojelun ja säilyttämisen tärkeydestä: *Ilman kieltä kulttuurin säilyttäminen on hyvin vaikeaa.* (Virkamies (21–50) Komi.)

Komin kielen arvostus on aikaisempina vuosikymmeninä ollut informanttien mukaan huono. Asenne elää edelleen, vaikka positiivistakin kehitystä on tapahtunut.

Harva vielä uskoo, että kieli voi elää ja kehittyä. Monet komit eivät usko, tai pelkäävät sitä. Ovat vaikka kunnioitettuja opettajia, jotka luulevat, että lapsi ei voi oppia venäjää, jos opiskelee paljon komia, eivät pääse mihinkään eikä ole tulevaisuutta. Ajattelutavan muuttaminen, se on hidasta ja riippuu useista asioista. (Virkamies (21–50) Komi.)

Aika on erilainen kuin 20 vuotta sitten. Silloin kun olin koululainen, oli todella vaikeaa. Venäläiset suhtautuivat komeihin huonosti. Kun tulin Syktyvkariin opiskelemaan, en osannut venäjää kovin hyvin. — Oli tappeluita... Nyt olen normaali ihminen. Kyllä nyt venäläisetkin alkavat kaveriksi. (Virkamies (21–50) Komi.)

Komin kieltä pidetään yllä kominkielisessä teatterissa, painamalla kominkielisiä kirjoja ja lehtiä, ja niiden painamista tukee Komin kulttuuriministeriö.¹⁹ Syktyvkarin pääkirjastossa kirjastonhoitajat kertoivat kominkielisen aineiston lainaamisen oleva hyvin vilkasta. Komin kielellä julkaistaan muun muassa runoutta, myyttiseen perinteeseen pohjautuvia satuja, mutta myös nykykirjallisuutta. Aineistoa julkaistaan kirjoina ja äänikirjoina. Myös muiden suomalais-ugrialaisten kansojen kirjallisuutta käännetään komiksi. Osa kirjoista on monikielisiä. Esimerkiksi kansantaiteen mestari Valeri Toropovilla, Syktyvkarin sokeiden kirjastolla ja Helsingin sokeiden kirjastolla oli vuonna 2013 käynnissä hanke monikielisen satukirjan painamiseksi. Kielinä ovat komi, venäjä ja suomi. Kirja julkaistaan sokeiden pistekirjoituksella ja äänikirjana.

Kieli ei kuitenkaan luonnollisesti siirry vanhemmilta lapsille, sillä kielen jatkuvuus on paikoin katkennut, etenkin kaupunkiympäristöissä. Komissa on

¹⁹ mm. ”Komi mu”-kominmaa-sanomalehti ja Iölöga-nuortenlehti.

kokeiltu kielipesätoimintaa. Kielipesän avulla katoamassa oleva kieli voidaan siirtää varhaisoppimisvaiheessa oleville lapsille päivähoitomuotoisessa toiminnassa. (Riho Grünthal 2012.) Kielipesä tarjoaa ympäristön kielen oppimiselle ja lapsi oppii kielen samalla tapaa kuin äidinkieltä. Informanttien mukaan Komin Tasavallassa neljässä tai viidessä lastentarhassa käytettiin kielipesämenetelmää vuonna 2013. Toiminta on kuitenkin kärsinyt negatiivisesta julkisuudesta. Muun muassa Venäjän kulttuuriministeri Medinski otti kantaa kielipesiin julistamalla toiminnan ”*terveydelle vaaralliseksi*” (MTV.FI 28.11.2012). Samaa näkemystä on toistettu Venäjän mediassa. Erään informantin mukaan Komissa on alettu kehittää uutta konseptia kielipesätoimintaan negatiivisten mielikuvien välttämiseksi.

Brändi – Kulttuuri elinkeinopoliittisena välineenä

8.2 Kulttuurista on alettu Komissa etsiä elinvoimaa koko yhteiskuntaan ja on nähty kulttuurin mahdollisuudet elinkeinopoliittisena välineenä. Komissa suomalais-ugrilainen perintö on omaksuttu alueen *brändiksi*. Komin tasavalta on onnistunut luomaan vahvan aseman hyödyntää historiallista perintöä ja luoda imagoa koko suomalais-ugrilaisen maailman keskuksena, myyttisenä alkukotina, ”Uralin juurena”.

Kettusen (2016) mukaan globalisoituvan talouden kilpailumekanismit ruokkivat kansallisia perspektiivejä. Etninen identiteetti luo kulttuurista lisäarvoa. Tuo arvo määrittäytyy vuorovaikutuksessa ulkomaailmaan, samanlaisuuden ja erilaisuuden kautta. Toisin sanoen, samaistuminen ja eksotiikka luovat markkina-arvoa. Comaroff & Comaroff (2009) kuvaavat etnistä brändinrakentamista globaaliksi ilmiöksi, joka on uudenlainen, kulttuurin, kapitalismin ja identiteetin yhteenliittymä. Ilmiössä kulttuuri muuttuu kansalliseksi innovaatiojärjestelmäksi ja perinnettä hyödynnetään folklorismin keinoin.

Mistä brändinrakentaminen Komissa on alkanut, on jäänyt hämärän peittoon. Kuitenkin brändipuhe toistuu eri kulttuurin instituutioissa ja eri osallistujien puheessa. Eräs Zavalinka-festivaalin järjestäjistä kertoi, että kansanlaulufestivaalista tehtiin Artur Rudolfin aloitteesta Syktyvdinskin piirin brändi. Artur Rudolf on kulttuuriministerinä ajanut voimakkaasti etnokulttuurisia tavoitteita ainakin elinkeinosektorilla, mutta oletettavasti

etnokulttuurisella liikkeellä on muitakin voimakkaita johtohahmoja. Näkyvin Komin brändiprojekteista on Etnopark- hanke Ybin kylässä. Etnopark-puiston brändejä ovat varajohtaja Galina Sizykhin mukaan suomalais-ugrilaisuus, saamelainen jalkapallo ja Etnoparkissa järjestettävä Ybiza-festivaali. Suomalais-ugrilaisen brändin vaikutus ja kulttuurin arvostus näkyy informanttien mukaan myös liike-elämässä.

Siellä vaan tuli selvästi esiin, että niillä yrittäjillä on hyvin vahva side siihen kulttuuriin. — Elikkä nämä yritysjohtajat hakivat jotain evästä sieltä kulttuuripuolelta. (Virkamies (21–50) Suomi.)

Pudasjärvisille ajatus kulttuurista ja perinteestä koko aluetta eteenpäin vievänä voimavarana vaikutti olevan uusi ja yllättävä näkökulma. Suomessa ajatus ei kuitenkaan ole aivan uusi: Opetusministeriön kulttuuriviennin strategiat tavoittelevat samanlaista kehitystä. Kuitenkin Komilaisten ajatuksissa on hallitsevaa se, että kulttuuri ja taide luovat elinvoimaa paikallisille jo pelkästään olemassaolonsa myötä.

Määkin sitä aluejohtajaa viisaana miehenä pidin. Mutta tää että näkökulma tähän taiteeseen ja käsitöihin oli liiketaloudellinen näkökulma. Siis asioita joilla saa alueellista ja taloudellista kehitystä aikaiseksi, kaukana mistään markkinoista. Omalaatuisen kulttuurin edistämisellä, siihen liittyvillä perinnekäsitöillä tai muulla. Varmaan se on lyhytnäköistä ajattelua, että käykö ne kaupasta. Se voi olla aika hullua, mutta varmaan siinä voi olla paljon voimakkaampaa, se identiteetin luominen. Kun ei itse asu monikansallisessa valtiossa, sitä ei niin ymmärrä. (Virkamies (51–80) Suomi.)

Matkailu, ja nimenomaan etnomatkailu on yksi aloista, johon Komissa panostetaan voimakkaasti. Sen puolesta on puhunut muun muassa Komin tasavallan päämies Vjatšeslav Gaizer. Tavoitteena on matkailupalvelujen ja turismin kehittäminen koko Komin alueella, myös kaukaisilla seuduilla. (Hagelberg 30.8.2010). Poro- ja hiihtomatkailun kehittäminen ovat olleet aktiivisesti mukana etnomatkailun kehittämisprojekteissa. Perinteisen elinkeinon kautta etsittiin matkailullista vetovoimaa pohjoisille ja syrjäisillekin alueille.

Izhmassa varsinainen turistien sesonki on talvi. Lumiturismi, porot, hiihto, mäenlasku. Emäntäni Zinaida on kehittänyt bisnestään ahkerasti. Kaikki tulot

menevät nyt hotellin rakennustöihin ja remonttiin. Hän kertoi käyneensä Suomessakin, Rovaniemellä jollakin kurssilla oppimassa suomalaisesta turismista. Hän sanoi, että siellä monet asiat tehdään eri tavalla kuin täällä. Joka vuosi Zinaida matkustaa Moskovan matkailumessuille. Hän näytti minulle valokuvan, missä hän on kansallispuvussa Komin osastoa edustamassa. (Kenttätöpäiväkirja 1.8.2013: Izhma.)

Potentiaalia siis on. Komin suojellut aarniometsät ja kalaisat joet tarjoavat mahdollisuuksia luontomatkailun kehittämiseen. Toisaalta hankkeesta tekee haastavan sama seikka, joka Komin metsissä on niin arvokasta: infrastruktuurin puute. Joukko pudasjärvisiä kävi tutustumassa Komin matkailu- ja kalastusmahdollisuuksiin vuonna 2010. ”Jälkeenpäin Komista on kantautunut viestejä, että mahdollista olisi uudestaan päästä Uralin juurelle – vaikkapa karhunpyyntiin.”, kirjoitti Juha Hagelberg, joka julkaisi kalastusmatkasta moniosaisen juttusarjan Iijokiseutu-lehdessä. (Hagelberg 2010.)

Opetusministeriön asettamien tavoitteiden mukaan yksi kulttuurivaihdon tavoitteista on Suomi-kuvan kiillottaminen ja Suomen brändin vahvistaminen. Janne Saarikiven (2015) mukaan sitä on hankittu Venäjän suomalais-ugrilaisilla alueilla nimenomaan kulttuurivaihdon keinoin: opiskelijavaihdon, kirjojen kustannustoiminnan ja tutkimuksen keinoin. Ne ovat toimia, jotka ovat myös edullinen tapa rakentaa hyviä suhteita. Siinä on Komissa onnistuttu ilmeisen hyvin. Suomalaisilla on hyvä maine Komissa, mutta yhteistyö lisäsi kiinnostusta suomalaisia kohtaan entisestään. Pudasjärvisten vierailut, sopimukset ja tekemiset uutisoitiin laajasti Komin aluemediassa. Televisiokamerat kuvasivat delegaatioita ja paikalliset sanomalehdet haastattelivat suomalaisia vieraita.

Jos oltiin 4 päivää, niin 2 päivää oli komin televisio perässä. niin... no... se vaan tietyllä tavalla kertoi siitä, miten suomalaista kulttuuria arvostettiin. (Virkamies (51–80) Suomi.)

Hyvästä Suomi-brändistä osasivat hyötyä ainakin komilaiset. Kansainvälinen yhteistyö nimenomaan suomalaisten kanssa koettiin arvokkaana omalle toiminnalle myös mielikuvasyistä. Komilainen virkamies kuvasi yhteistyön etuja näin: *Suomi on aina ollut hyvin ahkera. Ihan eri tavalla meille päin katsotaan ja otetaan vastaan, kun on suomalainen mukana. Se korottaa meidän statusta myös.*

Pudasjärvellä alettiin niin ikään miettiä, kuinka Komista voisi ottaa oppia perinteen hyödyntämisessä paikalliseksi voimavaraksi. Kulttuurin arvon saattoi nähdä joko elinkeinojen pirstusruiskeena tai laajemmin kunnan elinvoiman lisääjänä. Eräs virkamies muistutti, että esimerkiksi paikallisen tarinaperinteen keräämisellä voivan olla odottamattomiakin vaikutuksia alueen identiteetin ja tulevien elinkeinolähteiden kannalta. Hallinnon sektorilla kulttuurisuhteen arvo ja tavoitteet nähtiin esimerkiksi yritysyhteistyön syntymisenä. Matkailuinnovaatioiden kehittäminen näyttäytyi myös yhtenä houkuttelevana vaihtoehtona. Tavoitteena erään pudasjärvisen virkamieshaastattelun mukaan on ”suomalais-ugrilaisen kulttuurin tuominen takaisin arkeen ja elinkeinoihin.”

Siitä voi saada meidän matkailuelinkeinoon, vaikka mitä. Kaiken. Kun vaan yrittäjät sen hoksaa. Ohjelmatuotantoon, ohjelmapalveluihin ja oheistuotteisiin. Mitä ihmiset oikeasti haluaa matkoilta, ei ne halua kiinalaista krääsää, kun ne ostaa matkamuistoja. Niistä voitaisiin kehittää siitä perinteestä modernit versiot matkamuistoiksi, yksikertaisiksi asioiksi. — Meidän tehtävänä on nostaa se kulttuuriperintö tämän päivän tasolle. (Virkamies (51–80) Suomi.)

Kansainvälisyyden yksilöllinen ja paikallinen arvo

Mulla tullut sellainen käsitys Komin alueesta kaikkienensa, että se on hyvin eteenpäin katsova. Se hakee näitä suhteita, joissa hekin voisivat parantaa sitä omaa elinvoimaansa. He ovat ymmärtäneet sen, että ei voi olla sulkeutunut vaan
8.3 *siihen omaan, vaan pitää maailmalta hakea niitä asioita — varmasti tämmöistä pontta omalle alueelle, elinvoimasuutta. (Suunnittelija (51–80) Suomi.)*

Kansainvälisyyden arvo kulttuurivaihdossa näyttäytyy hyvin erilaisena, kun sitä tarkastellaan yksilöllisestä, alueellisesta tai valtiollisesta näkökulmasta.

Opiskelijoille kulttuurivaihto tarjosi ainutlaatuisen mahdollisuuden kansainvälistymiseen. Monelle komilaiselle se oli ensimmäinen ulkomaanmatka, ja suomalaisille lapsille ensimmäinen matka Venäjälle. Ulkomaanmatka oli lapsille ja nuorille jo sellaisenaan kiinnostava asia. Ajatus kulttuurimatkasta teki sen vielä arvokkaammaksi. *Heille tämä on maailmaan tutustuminen*, kertoi yksi komilaisista suunnittelijoista. Kulttuurivaihto näyttäytyi kiinnostavana

mahdollisuutena päästä tutustumaan toisen kansan ja maan elämään. Suomi ja Komi nähtiin hyvinä kohteina juuri ”yhteisten juurten” takia. Suomalaiset ja komilaiset opettajat korostivat ulkomaan esiintymismatkan merkitystä oppimismotivaatiolle ja ammatilliselle identiteetille.

Jos ilmoitetaan että on tulossa tällöinen retki, se nostaa jopa vuodessa heti tasoa ja motivaatiohan täytyy olla. Se ulkomailla esiintyminen on yksi parhaimpia motivaatioita. (Opettaja (21–50) Suomi.)

Opettajat ja suunnittelijat uskoivat kansainvälisten kontaktien olevan hyväksi nuorille. Niiden katsottiin laajentavan näkökulmia ja lisäävän ymmärrystä toisia kulttuureja kohtaan. Tämän arvon jakoivat myös opiskelijat.

K: –Miksi luulet, että näitä kulttuurivaihtoja tehdään?

Jotta ymmärtää eri paikkojen historiaa, tottumuksia ja arvoja. Semmoinen, siis just tällöinen että osaa katsoa asioita vähän muidenkin näkökulmasta. Että ymmärtää jos jollakin on tietyt asenteet. Että se voi olla kulttuurista, että mitä mieltä, vaikka jostain on. Ja elekielen jutut, että tajuaa, miksi jossakin on näin. (Oppilas (5–20) Suomi.)

Paikallisella tasolla monikulttuurisuus osoittautui ehkä hieman yllättäen, suomalaisia ja komilaisia yhdistäväksi arvoksi. Monikulttuurisuuden arvot myös jaettiin kaikilla toiminnan sektoreilla, sekä Suomessa että Komissa.

Suomalaisille haasteena on venäläisvihamielisyyden vähentäminen. Aikuisetkin kertoivat haastatteluissa omien ennakkoluulojensa vähentyneen kohtaamisten myötä. Kansainvälisten kontaktien luomisella nähtiin olevan suora yhteys myös paikallisen rasismien ja ennakkoluulojen vähentämiseen Suomessa ja Komissa. Kansainvälisen kulttuurikasvatuksen koettiin palvelevan myös maahanmuuttajien sopeutumista.

Tämä on sellaisia kaupunkeja, joissa on vähiten vaihtunut väki. Tänne on tullut hyvin vähän muualta ihmisiä, lukuun ottamatta viimeistä 5 vuotta. Pudasjärvellä ollaan oltu hyvin paljon omilla oloissaan. Että tulee sitä näkyä ja ajatusta siitä, että meitä on muuallakin meitä ihmisiä, samalaista ja erilaista kulttuuria. Se avartaa paikkakunnan henkistä ilmapiiriä, että saadaan monenlaista erilaista tapahtumaa. Se on yks asia mikä tässä on hyvin tärkeä, nimenomaan tänne päin, tänne meille. (Suunnittelija (21–50) Suomi.)

Ja se on hyvä, kun meillekin on tullut paljon maahanmuutto–oppilaita tullut tänne... on hyvä, että sitä tulee sitten monipuolisesti, että ympäri maailmaa saadaan näitä vieraita. — Että maailmassa on muitakin kuin me. — Tämä mielestäni auttaa säilyttämään ja kehittämään sitä. Että ollaan avoimia. Kun ite kohdataan näitä ihmisiä ne ennakkoluulot vähenee. (Opettaja (21–50) Suomi.)

Komin tasavallan vierailijoita ihmetyttivät tummaihoiset pudasjärviset, joita he näkivät esiintymistapahtumissa ja kaduilla. Pudasjärvellä maahanmuuttajien määrä on lisääntynyt vuonna 2008 perustetun turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskuksen myötä. Pudasjärvellä Koillis-Volokki 2013 -musiikkitahtumassa esiintyi Pihlajan Helmien lisäksi Pudasjärven kongolainen musiikkiryhmä. Eri kulttuurien edustajiin komilaiset pääsivät konkreettisesti tutustumaan *Kulttuurit vaihtoon!* -työpajoissa, joissa oli mukana laaja kirjo Pudasjärven etnisiä ryhmiä. Monikulttuurinen työpaja oli täysin uusi kokemus Komin ryhmälle ja se sai vuolaita kehuja komilaisilta osallistujilta.

Hyvin harvoin tapahtuu elämässä, tällainen oikein kaunis ja mielenkiintoinen työpaja, ja hyvin korkea, että se on kansainvälinen. — He voivat hyötyä siitä. Se on tosi hieno juttu. (Suunnittelija (21–50) Komi.)

Venäjäällä ei turvapaikanhakijoita ole, mutta monikansallisen yhteiskunnan rakentaminen on yhtä lailla haaste. Venäjä on perustaltaan monikansallinen valtio, ja sen näkyy myös Komissa. Komissa informantit arvioivat asuvan noin 120 kansan edustajia. Etenkin haasteena kerrottiin olevan islaminuskkoisen väestön sopeutumisen. Muukalaisvihan torjuminen ja monikansallisten arvojen tukeminen olivat keskiössä.

Tavoite muukalaisvihaa vastaan, kaikki eivät samanlaisia, mutta kulttuurin ymmärtäminen. — Se on meidän globaalein tavoitteemme. Pienempiä tavoitteita ovat kulttuurin säilyttäminen ja kulttuureihin tutustuminen. Joka tapauksessa kaikki tapahtuu kulttuurin kautta. (Virkamies (21–50) Komi.)

Kansainvälisen yhteistyön arvoa alueellisesti on Komissa pidetty suurena. Haastatteleman Komin tasavallan kulttuuriministeri Artur Rudolfin mukaan Pudasjärvi oli ensimmäinen taho, johon kahdenväliset suhteet saatiin virallisesti luotua. Tavoitteena on kuitenkin kehittää kokonainen kulttuurisuhteiden verkko ja näin kehittää kulttuurisia päämääriä koko alueella. Erilaiset kulttuurin

hankkeet ja kansainvälinen yhteistyö ovat nostaneet Komin tasavallan profilia Rudolfin mukaan positiivisella tavalla. Samanlaisia ajatuksia oli muilla virkamiehillä ja suunnittelijoilla.

K: –Miten kansainvälinen yhteistyö on hyödyllistä?

Joka tapauksessa hyödyllistä, en puhu materiaalisesta tai finanssista, tärkeintä on kansojen ja kulttuurien integraatio. (Virkamies (21–50) Komi.)

Kansainvälinen yhteistyö nähtiin siis ensisijaisesti itseisarvona sen itsensä takia, vasta sen jälkeen siitä tulevat hyödyt. Samaan hengenvetoon edellinen informantti kuitenkin lisäsi kulttuurivaihdon luovan ympäristöä bisneksen tekoon ja poliittisten suhteiden solmimiselle.

Pudasjärviyhteistyön lisäksi Komin tasavallassa oli vuonna 2013 käynnissä lukuisia muitakin projekteja Suomen kanssa. Näitä olivat muun muassa Suomi–Venäjä -Seuran ja Komi Voityr -kansalaisjärjestön ”Suomalais-ugrialaisten kansojen kansalaisjärjestöjen koulutusprojekti”, matkailuelinkeinon koulutushanke, kesäyliopisto M. A. Castrenin säätiön kanssa, Syktyvkarin Braelin kirjaston yhteistyö Helsingin sokeiden kirjaston kanssa, Helsingin ja Syktyvkarin yliopistoyhteistyö suomen ja komin kielen saralla, sekä poronhoitoon liittyvät hankkeet Suomen saamelaisten kanssa. Monikansallisia projekteja Venäjän ugrien kanssa oli käynnissä useita, erityisesti poronhoidon ja kulttuurimatkailun saralla.

Janne Saaarikiven (2015) mukaan yleisesti Venäjän suomalais-ugrilaisilla alueilla on vähän kansainvälisiä kontakteja. Kielisukulaisuus suomalaisten kanssa on kuitenkin yleisesti tunnettua, joten kulttuurivaihto nimenomaan suomalaisten kanssa on luonnollinen suunta. Samalla kulttuurivaihto tarjoaa väylän kansallisen identiteetin rakentamiseen. Suomessa suomalais-ugrilainen liike on pienten piirien kulttuuritoimintaa, kun taas Venäjällä suomalais-ugrialaisten eliittien keskuudessa se on valtavirtaa. Monella on henkilökohtaisia suhteita Suomeen, esimerkiksi opiskelijavaihdon tai tutkimuksen kautta.

Suomalais-ugriaisen kulttuurivaihdon edellytykset

Paikallisella tasolla tehtävä kulttuurivaihto on tärkeä osa valtiodenvälisiä 8.4 suhteita. Suomen opetusministeriö on määritellyt kulttuurivaihdon tavoitteeksi

edistää myönteistä kehitystä Suomen ja Venäjän välisissä suhteissa. Teema toistuu vuosittaisissa kulttuurifoorumien juhlapuheissa, joita pitävät kunkin maan johtavat virkamiehet ja poliitikot, presidenttejä ja kulttuuriministerejä myöten. Juhlapuheissa kansainvälistä yhteistyötä siis arvostetaan.

Kuitenkin Venäjän suhtautuminen suomalais-ugrialaisten kansojen kansainvälisiin suhteisiin on ristiriitainen. Vuonna 2012 Venäjän kulttuuriministeri Medinski Suomalais-ugrialaisten kansojen maailmankongressin puheessaan viittasi tähän yhteistyöhön venäläisvastaisena liikehdintänä. Myös Suomen kulttuurirahaston tukema kielipesätoiminta joutui kritiikin kohteeksi. (MTV.FI 28.11.2012.) Riho Grünthalin mukaan (2012) viestiä voi tulkita monella tavalla. Venäjällä muistellaan edelleen Neuvostoliiton hajoamista. Medinski näyttää uskovan vähemmistökielen kehityksen johtavan separatismiin porttiteorian tavoin. Ajatus, jonka tyrmäävät kaikki tutkijat. Enkä tutkimuskentällä Komissakaan löytänyt mitään viitteitä sellaisista ajatuksista. Vain muutama kuukausi myöhemmin itse kuulin Medinkin puheen suomalais-venäjäläisessä kulttuurifoorumissa, missä hän korosti että, meidän on jouduttava kulttuurin kautta kansojemme henkistä yhtenäisyyttä (Kenttätöpäiväkirja 4.10.2012: Kulttuurifoorumi 2012).

Suomessa on Venäjän kanssa toimittu välillä kieli keskellä suuta, myös kulttuurivaihdossa. Alueellisessa hallinnossa kansainvälisiin suhteisiin Venäjän kanssa päätettiin ottaa varovainen linja.

Se oli näin hienovarasta ohjailua, kun toissavuoden vierailuohjelmia tehtiin, että niissä ei korostettu kovin voimakkaasti sitä suomalais-ugrilaisuuden merkitystä. Enemmän lyötiin vähä pliiisumpia otsikoita, kun ois tarkoitettu. Kun silloin oli aika pinnalla nää toimijat mitkä yrittivät tämmöistä tekstiä käyttää. — Ehkä jos tää on se lisäarvo, ettei ärsytetä toista osapuolta, niin olkoon. (Virkamies (51–80) Suomi.)

Eräs suomalaisista hallinnon virkamiehistä piti varmana, että hankkeita pidetään silmällä ja hän arveli, että ote on kiristymässä. Samoin eräs komilaisista virkamiehistä pyysi olemaan varovainen aiheen kanssa: Ole varovainen, kun puhut näistä asioista. Kuuntelevat... voi olla että... huomenna olen lomalla, mutta loman jälkeen joku tulee kyselemään sinusta. Hän viittasi samalla suomalaiseen toimittajaan, joka oli julkaisemansa artikkelin myötä saattanut itsensä ja

haastateltavansa pulaan.²⁰ Tästä ymmärsin, että informantit ovat saattaneet jättää kärkevimmat poliittiset mielipiteensä ilmaisematta. Venäläinen politiikka voi olla joskus arvaamatonta. Olen tehnyt parhaani, että en toisi informantteja tai tutkimaani toimintaa negatiiviseen valoon. Samalla olen yrittänyt olla uskollinen tutkimusintressille ja tutkimani ilmiön todellisuudelle.

Vuonna 2013 haastattelussa suomalaiset informantit arvioivat poliittisen tilanteen Komin ja Moskovan välillä olevan hyvä, ja siksi kansainvälisen yhteistyön olevan mahdollista. Komissa presidentti Putinia kiiteltiin monen etnokulttuurisen hankkeen rahoituksesta ja toteutumisesta. Esimerkiksi Kansallisen käsityökeskus Zaranin toimintaan ja Etnoparkin rakentamiseen on saatu huomattavia summia valtiollista rahaa. Komin etnokulttuuriset hankkeet vaikuttavat olevan hyvässä suojeluksessa.

Olen kerännyt aineiston vuonna 2013 ja tilanne on jo ehtinyt muuttua tästä. Venäjän valtiollinen politiikka on alkanut rajata kansainvälisiä yhteyksiä muun muassa niin kutsutun ”agenttilain” myötä. Lain mukaan järjestöjen, jotka tekevät yhteistyötä ulkomaisten toimijoiden kanssa ja vastaanottavat ulkomaista rahaa, on rekisteröidyttävä ”agenttirekisteriin” ja näin ollen joutuvat turvallisuuspalvelun tarkkailuun. Tämä on vaikeuttanut joidenkin järjestöjen kansainvälistä yhteistyötä. Järjestöt ovat varuillaan, osa on katkaissut yhteistyön, järjestöjä on lakkautettu sekä perustettu uudella nimellä ja osa odottelee tilanteen tasaantumista. Valtion virkamiehille on asetettu matkustusrajoituksia. Kuitenkaan Komista ei ole toistaiseksi kuulunut, että yhteistyöhön olisi ilmaantunut suurempia ongelmia. Enemminkin varovaisuutta aiheuttavat ulkopoliittiset muutokset. Kuitenkaan kuntien ja paikallisviranomaisten yhteistyöhön ei Venäjän politiikan muutoksen Ukrainan kriisistä jälkeen raportoida toistaiseksi vaikuttaneen (Ruusunen 2015).

Komissa epävarmuutta on aiheuttanut hallinnon johtajien vaihtuminen. Kulttuuriministeri Artur Rudolf jäi eläkkeelle kuulemani mukaan sydänvaivan myötä. Etnoparkissa henkilöstö on vaihtunut tiuhaan, ja tämä on oletettavasti syynä yhteistyön kariutumiseen. Syksyllä 2015 hyllytettiin yllättäen Komin päämies Vjatšeslav Gaizer sekä 18 muuta Komin johtavaa virkamiestä epäiltynä

²⁰ Kts. Konttinen Jussi (2007): 123–125.

korrumpiosta ja valtion omaisuuden kavaltamisesta. (Yle 19.9.2015; Pekka Kauppala 21.9.2015.) Janne Saarikiven mukaan Komin tasavallan johtajat olivat ajaneet lävitse lain, jonka mukaan komin kielen opiskelu tulee pakolliseksi koko tasavallan väestölle. Lain kohtalo on vallanvaihdoksen jälkeen jäänyt epäselväksi. (Saarikivi 2015.) Epävakaassa tilanteessa epäselvää on moni muukin asia. Esimerkiksi suurempia toimia kulttuurivaihdossa on vaikea suunnitella ennen kuin poliittinen tilanne tasaantuu.

Suurin hidaste komien etnokulttuuriselle kehitykselle, ja sen piirissä tehtävälle kansainväliselle vaihdolle todennäköisesti on Venäjän keskusjohtoisuuden lisääntyminen ja sen vaikutukset paikallisiin toimintaedellytyksiin. Riho Grünthalin mukaan (2005: 38–39) muutos edetessään johtaa tasavaltojen poliittisen itsehallinnon yhä huonompaan toteutumiseen ja sitä kautta paikallisen hallinnon rakenteeseen, resursseihin ja niihin toimintaedellytyksiin, mitä ne alueellisesti luovat. Hallinnollinen kulttuuri voi joko edistää ja tukea, tai peräti vaikeuttaa ja estää kielen ja kulttuurin vapaata kehittämistä. (Grünthal 2005: 38–39.) Saarikivi (2015) on samaa mieltä poliittisen vapauden rajoituksista. Hänen mukaansa tällä hetkellä vähemmistökielten asemaa voi tukea lähinnä kulttuurihankkeiden avulla, sillä kieleen liittyviä poliittisia muutoksia on hyvin vaikea saada toteutettua.

9 Kulttuurivaihdon merkitykset ja haasteet

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli analysoida Pudasjärven ja Komin kulttuurivaihdon *sisältöä* ja *tavoitteita* tavoittaakseni *merkityksiä* ja *ideologioita*, joita kulttuurivaihtoon liittyy. Tätä olen lähestynyt kahden antropologisen tutkimusotteen kautta: symbolisen ja poliittisen.

Analyysimallina olen käyttänyt Viktor Turnerin (1967) muotoilemaa rituaalien tulkinnan kolmitasoista mallia. Sen mukaan olen eritellyt kulttuurivaihdon vuorovaikutuksessa ilmeneville symboleille ja niiden käytölle objektiivisia, subjektiivisia ja yhteiskunnallisia merkityksiä.

Tutkin kulttuurivaihdon herättämiä ajatuksia eri toimijaryhmissä. Toimijaryhmät ovat hallintovirkamiehet, suunnittelijat sekä osallistujat (mukana olevat opettajat ja oppilaat). Itse toiminta puolestaan jakaantuu yhteistyön eri sektoreille jotka ovat *perinne*, *kasvatus* sekä *hallinto*. Kullakin sektorilla kuvaan kulttuurivaihdon toimintoja ja niissä syntyvää vuorovaikutusta.

Jaettuina merkityksiä ja subjektiivisia kokemuksia olen tutkinut kulttuurivaihdossa syntyvän vuorovaikutuksen ja sen symboliikan kautta. Symbolit toimivat kulttuurivaihdossa vuorovaikutuksen välineinä. Symbolisen antropologian tarkastelunäkökulma avaa seuraavia kysymyksiä:

Mikä on suomalais-ugrilaisen kulttuuriperinnön merkitys vaihdossa?

Millaisia arvoja ja merkityksiä kulttuurivaihdolle annetaan?

Kulttuurivaihtoa voidaan tarkastella myös itsessään symbolin tavoin. Tätä käsittelen poliittisen antropologian näkökulmasta. Avaan kulttuurivaihdon taustalla olevia poliittisia ja yhteiskunnallisia ideologioita. Näkökulma kertoo kulttuurivaihdon tavoitteista: *Minkälaista yksilöllistä, paikallista ja alueellista hyötyä kulttuurivaihdolla tavoitellaan tai ajatellaan olevan?*

Tässä luvussa tarkastelen myös sitä, miten eri paikallisten toimijaryhmien, sekä Pudasjärven ja Komin näkökulmat kohtaavat. Mitä yhtäläisyyksiä ja eroja näillä ideologioilla on? Käsittelen lyhyesti myös vaihdon keskeisiä haasteita.

Kulttuurivaihdon symbolinen ulottuvuus

Mitä symboleja vaihtoon liittyy ja mitä merkityksiä ja kokemuksia niiden käyttö luo kulttuurivaihdon toiminnoissa?

Geertzin mukaan kulttuuri on kommunikaatiojärjestelmä, jossa merkitykset tiivistyvät symboleihin. Symbolit ovat siis ilmaisuvälineitä, joita tarkastelemalla voidaan tutkia kulttuurin syvempiä rakenteita ja merkityksiä. Pudasjärvi–Komi 9.1 kulttuurivaihdossa syntyvät merkitykset kiteytyvät symboleihin, joita ovat kieli, materiaaliset objektit (kuten museoesineet ja kansanpuvut), kansantaide, musiikki ja tanssi, festivaalit sekä luontosuhde. Turnerin näkökulma painottaa kulttuurin tutkimisessa erityisesti näiden symbolien merkitystä sosiaalisen prosessin tekijöinä. Sosiaalinen prosessi on tässä tutkimustapauksessa kulttuurivaihto ja sen toiminnot. Turnerilaisen näkökulman mukaan kulttuuria ei vain esitetä, vaan myös luodaan uudelleen tässä prosessissa.

Vaihdossa käytetyt symbolit tiivistävät ajatuksen suomalais-ugrilaisesta perinteestä, joka nähdään ”yhteisenä perintönä”, teemana, joka yhdistää Komin tasavallan ja Suomen asukkaita. Yhteyden tunne pohjaa historiallis-kulttuurisiin elementteihin, jotka on elvytetty, nostettu jalustalle ja annettu niille uudenlaisia merkityksiä. Suomalais-ugrilainen tausta tarjoaa samaistumisen kohteen, väylän keskittyä yhtäläisyyksiin erojen sijaan. Samalla näkyviin tulee myös ryhmien erilaisuus. Perinteen symbolien esittely ja estetisoiminen ovat konkreettisia työkaluja arvojen välittämiseen vaihtokumppaneiden välillä ja uusien arvojen keksimiseen.

Perinteen sektorilla materiaallinen kulttuuri ja taide, esimerkiksi museoesineet ja esittävä taide, luovat konkreettisen linkin menneeseen. Perinteisten ja historiallisten objektien samankaltaisuus herättää kokijoissa mielle yhtymiä linkittyneestä, tai ainakin samankaltaisesta historiallisesta perinnöstä. Kuva- ja käsityötaidetta käytetään ilmaisemaan tärkeitä kulttuurisia myyttejä ja esittämään perinteisiä tekniikoita. Taiteesta nauttiminen näyttelyssä tai kulttuuriesityksessä inspiroi katsojia kehittämään omaa taiteellista ilmaisuaan tai pohtimaan omaa suhdettaan perinteeseen. Esiintyjille tilaisuus päästä näyttämään osaamistaan ja kulttuuriaan on ammatillisen ja etnisen identiteetin kannalta tärkeää. Kulttuurista nauttiminen esitysten kautta toimii positiivisena näyteikkunana toiseen kulttuuriin, loi elämyksiä katsojille sekä esiintyjille.

Tämä loi positiivisia mielikuvia toisesta kansasta ja häivytti ennakkoluuloja. Oman perinteen ja kulttuurin esittäminen toisille selvästi vahvisti suhdetta omaan kulttuuriin.

Kasvatuksen sektorilla painotetaan yhdessä tekemistä. Työpajat ovat käytetyin toiminnan muoto. Niissä opettajat ja oppilaat korostivat kohtaamisen merkitystä. Molemmille tärkeää oli myös tekninen uuden oppiminen, mutta tutustuminen yhdessä tekemisen kautta korostui tärkeimpänä teemana. Kohtaamisen myötä syntyi käsitys toisen kulttuurin edustajista. Yhdessä tekeminen herätti kiinnostuksen toisen kulttuurin ihmisiä kohtaan. Joidenkin oppilaiden kohdalla ystävystyminen jatkui myöhempänä yhteydenpitona. Yhdessä olemisen, tekemisen ja kohtaamisen myötä syntyi tunne samankaltaisuudesta.

Hallinnon virkamiesten näkökulmasta tärkeitä arvoja ovat luottamus ja jatkuvuus kulttuurisuhteissa. Tärkeänä pidettiin kulttuurin arvoista lähtevää vuoropuhelua sekä vastavuoroisuutta. Vaihdoilta etsittiin kehittymiseen tähtääviä vaikutteita ja oppimista. Hallinnon sektorin kulttuurivaihto konkretisoitui delegaativierailuna, ja näillä matkoilla yleensä tutustuttiin kumppanin sosioekonomiseen toimintaympäristöön. Symbolisesti tärkeä merkitys jatkuvuuden varmistamisessa on erilaisten sopimusten allekirjoittamisella ja virallisten ja epävirallisten tervehdysten lähettämällä.

Ruohonjuuritasolta lähtenyt yhteistyö on laajentunut nopeasti hallinnollisten organisaatioiden piiriin. Siitä näkökulmasta se vastaa hyvin Opetusministeriön maalailemaan kuvaa kulttuurivaihdon tavoitteista. Taiteen ja kulttuurin yhteistyöstä on päästy luomaan alueiden välisiä suhteita ja vahvistamaan maiden välistä positiivista suhdetoimintaa. Jopa kaupallisia avauksia on tehty, kuten virallisissa organisaatioissa on toivottu. Kuitenkaan nämä institutionaaliset päämäärät eivät ole kulttuurivaihdon ydintä. Ydin on nimenomaan ruohonjuuritasolla, toimijoiden kokemuksissa ja niissä toiminnoissa, joita kumppanin kanssa tehdään. Ilman konkreettista sisältöä, jää kulttuurivaihto vain retoriikaksi ja tyhjiksi sopimuksiksi.

Kulttuurivaihdon poliittinen ulottuvuus

Mitkä ovat kulttuurivaihdon tavoitteisiin ja käytäntöihin vaikuttavia ideologioita?

Etnisen identiteetin rakentaminen ja kulttuurisen perinnön suojeleminen ovat osa Komin tasavallan etnoliittisiä tavoitteita. Etnisellä kulttuuri- ja identiteettityöllä on Komissa suuri merkitys. Vaikka kieli ei olekaan Pudasjärven ja Komin välisessä yhteistyössä tärkeä elementti, liittyy se Komin näkökulmasta kulttuurivaihdon tavoitteisiin. Etnisen identiteetin vahvistuminen vahvistaa myös suhdetta omaan kansalliseen kieleen. Kaupallisesta näkökulmasta tavoitteena näyttää olevan kulttuurisen omaleimaisuuden kehittäminen ja hyödyntäminen. Tausta-ajatus, että kulttuurinen omaleimaisuus luo yhteiskunnallista hyvinvointia ja aineksia elinkeinopolittiselle kehitykselle, on hallitseva. Tämä ajatus teki Pudasjärven hallinnon tason toimijoihin voimakkaan vaikutuksen. Kulttuurivaihdon myötä perinteen nostaminen voimavaraksi osana aluekehitystä välittyi Pudasjärven toimijoiden ajatusmaailmaan.

Yhteistyön arvot pohjautuvat Komin tasavallan toimijoiden määrätietoiseen arvupeeseen. Yhteistyössä on näkyvää, että komilaiset osapuolet ovat luoneet linjat, johon Pudasjärvellä yritetään vastata. Komilaiset ja suomalaiset haastateltavat kertoivat tärkeitä arvoja nimenomaan komilaisille olevan lasten, perinteen ja kulttuurin merkitys. Kulttuurista ja perinteestä muotoiltiin Komin *brändiä*.

Lähtiessäni tutkimaan aihetta, en tiennyt, että päätyisin käsittelemään nationalismiteorioita, puhumattakaan etnokulttuurin brändäämisestä. Lukuisat muut tutkijat ovat myös päätyneet näihin tulkintoihin eri puolilla suomalais-ugrilaista maailmaa, mutta myös muiden kansojen ja valtioiden parissa. Uskallan väittää, että kyse on pienessä mittakaavassa toki Komin Tasavallan erityispiirteestä, mutta taustalla on maailmanlaajuinen tämänhetkinen trendi. Brändääminen liittyy globaaleihin kansallisuusilmiöihin ja turismin ja kansainvälisen kaupan kehitykseen.

Komin tutkimuskentällä saamani kuva vastaa Fryerin ja Lynnin (1998) johtopäätöstä Komin kehitysstrategioista hyvin. Kulttuurivaihdolla Komissa on siis jo itsessään paljon merkitystä, ilman että sille tarvitsee asettaa erityisiä tavoitteita. Sen merkitys on symbolinen ja poliittinen, alleviivaa kansallista suvereniteettia luoda itse suhteita ulkomaailmaan ja toimia tasaveroisena kumppanina kansallisvaltiossa elävän kansan kanssa. Samalla sen ruohonjuuritason toiminta on osa ”kansallisen uudelleensyntymisen” strategiaa,

jossa tuetaan kulttuurisen identiteetin kehitystä. Suomessa poliittiset strategiat liittyvät aluetasolla taloudellisten ja kulttuurisuhteiden luomiseen ja valtiollisella tasolla hyvien poliittisten suhteiden ylläpitoon. Ruohonjuuritason yhteistyön merkitystä ei ole poliittisissa tavoitteissa paljoakaan avattu, ja sen merkitykset tuntuvatkin usein unohtuvan poliittisessa keskustelussa.

Kulttuurivaihdon arvot ja toimintasektorien erot

Eri toimijaryhmät jakavat erilaisia kokemuksia kulttuurivaihdoissa ja täten asettavat sille myös erilaisia merkityksiä. Samanmielisimpiä keskenään olivat suunnittelijat ja opettajat, jotka painottivat kasvatuksellisia näkökulmia. Osallistujista opettajat ja oppilaat jakoivat myös samanlaisen ajatusmaailman kulttuurisen kohtaamisen ja uuden oppimisen merkityksestä. Poliitikkojen ja virkamiesten kesken näkemuserot olivat suurimpia. Tällä sektorilla kulttuurivaihto käsitetään joko itseisarvona, kansainvälisten suhteiden luomisena, elinkeinoelämän yhteistyön veturina, innovaatiopankkina tai lasten ja nuorten kulttuurista identiteettiä ja hyvinvointia tukevana toimintana.

Toiminnan tärkeimpien tavoitteiden suhteen näkemuserot ryhmien välillä korostuvat. Pudasjärvellä toimijaryhmien erimielisyys näyttäytyi selkeänä. Näyttää siltä, että yhteistä näkemystä kulttuurivaihdon tavoitteista ja merkityksistä ei ole. Kulttuuri- ja opetussektorilla luonnollisesti nähtiin tärkeimpänä taideopetuksen ja lasten parissa tehtävä vaihto. Suuri osa valtuutetuista ja virkamiehistä näkivät tärkeimpänä päämääränä pyrkimisen liike-elämän yhteistyön synnyttämiseen. Siihen vaihdossa onkin viime vuosina voimakkaasti keskitytty.

Myös Komin hallintovirkamiehet toivoivat yhteistyön laajenemista liike-elämään, mutta se ei ollut heille tärkein fokus. Tärkeämpää oli kulttuuriyhteys ylipäätään, ja siinä etusijalla oli lasten ja nuorten parissa tapahtuva vaihto. Komissa pidetään kulttuuria ja opetusta hyvin suuressa arvossa. Taiteilla koettiin olevan yhteys hyvinvointiin ja identiteettiin ja niihin panostettiin paljon. Erityisasemassa olivat lapset kulttuurin ja tulevaisuutta rakentavien taitojen oppijoina. Yhteistyön kehittymistä toivottiinkin erityisesti koulutuksen sektorille. Kuitenkin jo kulttuurisuhteita sellaisenaan pidettiin tärkeinä, ja niiden jatkuminen alkuperäisellä tavalla, taiteen ja nuorisotyön keinoin, nähtiin kaikilla toiminnan tasoilla suurimpana tavoitteena. Komissa ymmärrettiin myös

positiivisen Suomibrändin arvo. Yhteistyön suomalaisten toimijoiden kanssa ajateltiin lisäävän heidän omaa statustaan.

Kansainvälisyyden arvon ajateltiin yksilötasolla olevan merkityksellisestä erityisesti lapsille ja nuorille. Opettajat ja suunnittelijat arvioivat kansainvälisten kokemusten olevan positiivisella tavalla kasvattavia ja identiteetin sekä laajan maailmankuvan kehittymistä tukevia. Lapset ja nuoret suhtautuivat ulkomaanmatkaan tai ulkomaalaisten vieraiden tapaamiseen positiivisella kiinnostuksella. Paikallisesti kansainvälistymisen arvioitiin tukevan monikulttuuristen arvojen kehittymistä. Opettajille ja taiteilijoille kansainvälistyminen tarjosi ammatillisen kehittymisen mahdollisuuksia ja uusia näkökulmia. Alueellisesti kansainväliset suhteet toivat positiivista imagoa ja sen arvioitiin parantavan liike-elämän kehittymisen mahdollisuuksia. Kansainvälisyys on myös osa valtioiden välistä positiivisten suhteiden ylläpitoa. Siihen arvioitiin sisältyvän kuitenkin myös riskejä: pidettiin tärkeänä, että kansainväliset alueelliset suhteet hoidetaan siten, että emämaa Venäjä ei koe sitä negatiivisena.

Suomalaisten toimijoiden keskuudessa, niin taiteen, kasvatuksen kuin hallinnon tasoilla oli yhteinen näkemys siitä, että Komi yhteistyö on kasvanut sellaisiin mittasuhteisiin, että sen on tärkeää laajentua alueellisesti. Taiteen saralla yhteistyökumppaneita etsittiin rahoituksellisista syistä. Koulutussektorilla yhteistyökumppaneita tarvitaan samanlaisen taitotason tarjoamiseen ja yhteistyömuotojen laajentamiseen. Kulttuurivaihdosta puhutaan usein suomalaisessa julkisessa retoriikassa talouden veturina. Ajatuksen mukaan kulttuuri menee edellä ja bisnes seuraa perässä. Myös talouden sektorilla suhteita on yritetty luoda, mutta toistaiseksi kovin konkreettista yhteistyötä ei ole syntynyt. Hallinnon sektorilla kulttuurisuhde laajentunut maakunnalliseksi suhteeksi: Pudasjärven kunnan ja Syktyvdinskin alueen yhteistyö on laajentunut Komin Tasavallan ja Pohjois-Pohjanmaan alueyhteistyöksi. Nyt Komin ministeritaso luo suhteita Suomen presidenttiin. Varsinaisen kulttuurivaihdon ruohonjuuriryöön painopiste on kuitenkin edelleen Pudasjärvellä.

Yleisesti voin kuitenkin todeta, että toimijoiden vuorovaikutuksessa syntyneet ja poliittisen tason merkitykset vastaavat toisiaan huomattavan hyvin. Poliittiset tavoitteet määrittävät kansalaistasolla tapahtuvan kulttuurivaihdon raameja,

vaikka henkilökohtaiset kokemukset muodostuvatkin poliittisista ideologioista riippumatta.

Tulokset esittävät tietenkin vain muutamien virkamiesten, opettajien, oppilaiden, taiteilijoiden ja poliittisten päättäjien näkemyksiä, mutta uskon, että ne heijastelevat edustavasti siitä laajempaa kulttuurista keskustelua, mitä Suomessa ja Komissa käydään kulttuurivaihdon merkityksistä. Kyse ei ole pelkästään henkilökohtaisista mielipiteistä, vaan arvoista, jota informantit oman viiteryhmänsä edustajina välittävät. Samoin kun symbolien esittäminen kulttuurivaihdon piirissä tapahtuvassa vuorovaikutuksessa välittää perinteeseen ja kulttuuriin liitettäviä merkityksiä, välittää asiantuntijapuhe tietoa yhteiskuntiemme tärkeistä arvoista.

Haasteet ja tulevaisuus

Pudasjärvi–Komi kulttuurivaihdon keskeiset haasteet liittyvät rahoitukseen ja suhteen jatkumisen poliittisiin edellytyksiin. Yhteisen toimintalinjan puute on myös yksi merkittävä tekijä. Kulttuurivaihdon hankerahoituksen ongelmat tunnustetaan laajalti. Suomalais-venäläisen kulttuurifoorumin 9.4 arviointiraportissa todetaan partneritoiminnan rahoituksen olevan yksi suurimmista ongelmista. Pudasjärven kulttuurivaihdon on selviä rahoituksellisia ongelmia, sillä yhteistyö ei nykyisellään istu minkään olemassaolevan rahoitusohjelman piiriin. Näin ollen Pudasjärvi–Komi - yhteistyö näyttää olevan kaiken tuen ulkopuolella.

Vaikka rahoitus ei kuulu tutkimusaiheisiini, siitä keskusteltiin haastatteluissa paljon. Kävi ilmi, että rahoituksen epävarmuus ja sirpaleisuus aiheutti paljon räsäystä kulttuurivaihdon suunnittelijoille. Tämä laski motivaatiota jatkaa työtä. Ongelma vaikeuttaa sitoutumista ja toiminnan kehittämistä. Samaan lopputulokseen päätyi suomalaista kulttuuriperintötyötä Pro gradu - tutkielmassaan tutkinut Metti Lampinen (2010). Yhteistyö toimii yllättävän hyvin osapuolten välillä siihen nähden, että rahoitus ja toiminnan raamit yleisesti puuttuvatkin. Osapuolten motivaatiosta kertoo se, että joillain keinoin vierailut on aina onnistuttu järjestämään. Rahoituksen sirpaleisuus ja uusien rahoituskumppanien vaateet kuitenkin vaikuttavat hankkeiden sisältöön, muun muassa viemällä painopistettä pois sen keskiöstä, ihmisten vuorovaikutuksesta.

Toimintaedellytysten luomiseen pitäisikin kiinnittää huomioita paikallisella, alueellisella ja valtakunnallisella tasolla. Pudasjärven ja Komin yhteistyölle on nähtävissä hyvät edellytykset kehittyä, jos vain hallinnollisella tasolla tilaisuuteen osataan tarttua. Haaste yhteistyön syventämisen ja laajentamisen välillä piilee siinä, miten voidaan taata yhteistyön jatkuminen alkuperäisissä muodoissa. Joka tapauksessa kulttuurivaihtoa ryhdyttäisi selkeä kunnallispoliittinen linja hankkeiden rahoituksesta. Tähän asti politiikka on ollut hapuilevaa.

Toinen merkittävä ongelma vaihtosuhteen jatkuvuudelle ovat poliittiset haasteet. Toimijoiden vaihtuminen esimerkiksi eläköitymisen myötä on niistä yksi, sillä yhteistyö toimii pitkälti henkilösuhteiden varassa. Keskeisenä kysymyksenä jotkut informanteista pitävät Venäjän federaation suhtautumista yhteistyöhön, sillä sen katsotaan olevan lopulta se taho, joka päättää yhteistyön edellytyksistä.

Pudasjärvi–Komi kulttuurivaihtosuhteen kehittyminen vaatii paikallisen tahdon lisäksi alueellista tukea. Kun yhteistyö on kasvanut maakunnalliselle tasolle ja sen hedelmiä poimivat muutkin, olisi kohtuullista, että jakajia myös kustannuksille voisi löytyä laajemmalta. Vaikka suoraa rahoitusta ei voitaisikaan kohdistaa, maakunnalliset kulttuurin instituutiot ja Pohjois-Pohjanmaan liitto ovat avainasemassa rahoituslähteiden rakentamisessa. On tärkeää, että hyvin syntynyt suhde saadaan kantamaan tulevaisuuteen ja olisi sääli, jos se jää kiinni resurssien puutteesta. Komiyhteistyössä on aineksia laajempaan maakunnalliseen yhteistyöhön esimerkiksi koulutustoimen saralla, mutta asia vaatii Pudasjärven kulttuuritoimea suurempia suunnittelijoita ja myös kokonaiskuvan hahmottavaa koordinoitua. Jatkuvuus vaatii institutionaalista huolenpitoa, eli virallisten tahojen asallistumista, organisoitua ja resursoitua. On pidettävä huoli, että yhteistyön edellytykset kuitenkin säilyvät niillä toimijoilla, jotka yhteistyötä ovat tähän mennessä tehneet. Etenkin taidepainotteiseen vaihtoon resursseja tuntuu löytyvän niukasti. Myös käytännön työ lepää vain muutamien henkilöiden harteilla. Paikallisella tasolla yhteistyölle ja kunnalliselle rahoitukselle olisi hyvä asettaa selkeät suuntaviivat. Pudasjärvellä onkin suunniteltu kansainvälisyysohjelman laatimista, mutta asia ei ole toistaiseksi edennyt aikeita pidemmälle. Yhteinen linja auttaisi toiminnan suunnittelussa ja vähentäisi ristiriitoja toimijoiden välillä.

Tutkimuksen tulokset syventävät käsitystä suomalais-venäläisestä kulttuurivaihdosta ja suomalais-ugrilaisesta teemasta sen sisällä. Kansainvälistymisen, monikulttuurisuuden, identiteettityön teemat osoittautuivat odotuksiani mukaillen keskeisiksi. Kaikki tutkimuskysymykset saivat vastauksensa. Jää nähtäväksi, miten Venäjän yhä sisäänpäin kääntyneempi arvopoliittikka vaikuttaa yhteistyöhön lähivuosina. Venäjän ja Suomen poliittisista suhteista, mutta yhtä lailla paikallisesta tahdosta ja toiminnan arvostuksesta riippuu, mitkä mahdollisuudet yhteistyöhankkeilla on jatkua.

Tulevaisuus on avoin ja moni uusi kysymys herää sen myötä: Onko kulttuurin popularisointi vain ohimenevä ilmiö, vai voiko sen pohjalle rakentaa vakaata yhteiskuntaa? Voiko Komin etnokulttuurinen hanke ja sen myötä kansainvälinen yhteistyö edetä menestyksellisesti, vaikka poliittiset päättäjät vaihtuvat? Entä saako Pudasjärven perinnekulttuuri-innostus muita muotoja kulttuurivaihdon lisäksi? Millaiseksi muodostuu Pudasjärven brändi? Ja tietenkin, miten Pudasjärvi–Komi kulttuurivaihtosuhde jatkuu tästä eteenpäin? Tutkimusta kannattaa jatkaa kansainvälisen vuorovaikutuksen näkökulmasta: yhtä lailla Venäjän suomalais-ugrialaisten kansojen keskinäinen vuorovaikutus sekä suomalaisten kuntien ja järjestöjen kansainvälinen yhteistyö tarjoavat hedelmällisiä tutkimusnäkökohtia.

Keväällä 2016 Pudasjärven kulttuuriohjaaja Birgit Tolonen kertoi, että jatkosuunnitelma on jo tehty, eli kulttuurivaihtosuhde elää ja mieliala jatkosuhteen on positiivinen. Pudasjärven Pohjantähti -taloon suunnitellaan suomalais-ugrialaista taideresidenssiä. Alueellisen laajenemisen myötä vaihtohankkeen symbolinen arvo on noussut. On myös nähtävissä että yhteistyö on alkanut elää jo omaa elämäänsä taiteilijoiden, liike-elämän ja yksittäisten ihmisten kontakteina ja itseohjautuvana vuorovaikutuksena.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Haastattelut

Nimi (Ikäryhmä) Asema. Haastattelun ajankohta. Haastateltavan työskentelypaikka. Suluissa haastattelupaikka, jos se poikkeaa työskentelypaikasta.

I Virkamiehet

Artur Rudolf (51–80) Komin tasavallan kulttuuriministeri, Syktyvdinskin piirin entinen johtaja. 10.7.2013 Syktyvkar/Komi.

Elena Savtenko (21–50) Komin tasavallan suomalais-ugrilaisen keskuksen johtaja. 19.7.2013 Syktyvkar/Komi.

Galina Sizykh (21–50) Etnopark-puiston varajohtaja. 22.7.2013 Syktyvkar/Komi.

Kaarina Daavittila (51–80) Pudasjärven kunnanjohtaja. 18.4.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Oleg Lashanev (21–50) Syktyvdinskin piirin aluejohtaja. 24.7.2013 Vylgort/Komi.

Paavo Tihinen (51–80) Pudasjärven kunnanvaltuutettu. 18.4.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Pauli Harju (51–80) Pohjois-Pohjanmaan liiton maakuntajohtaja, ent. Pudasjärven kunnanjohtaja. 24.4.2013 Oulu/Suomi.

Sergei Gabov (21–50) Komi Voityr -kansalaisjärjestön puheenjohtaja, Komin tasavallan päämiehen neuvonantaja. 11.7.2013 Syktyvkar/Komi.

Tatjana Barahova (51–80) Venäjän federaation suomalais-ugrilaisen keskuksen johtaja. 8.7.2013 Syktyvkar/Komi.

Tuure Holopainen (51–80) Pohjois-Pohjanmaan liiton kulttuurisihteeri, eläkkeellä. 23.4.2013 Oulu/Suomi.

Vesa Riekkö (21–50) Pudasjärven kunnanvaltuuston puheenjohtaja. 18.4.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Zhanna Cvipjava (21–50) Komin tasavallan suomalais-ugrilainen keskus. 19.7.2013 Syktyvkar/Komi.

II Suunnittelijat

Birgit Tolonen (51–80) Pudasjärven kulttuurirohjaaja. 17.4.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Keijo Piirainen (21–50) Kanttori. 15.6.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Marina Ankudinovna (21–50) Syktyvkarin kulttuuriopiston varajohtaja. 8.7.2013, 22.7.2013 Syktyvkar/Komi.

Marja-Leena Törrö (51–80) Peruskoulun rehtori, Pudasjärven Suomi–Venäjä-Seuran puheenjohtaja. 18.4.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Olga Fedorovna (21–50) Zavalinka-festivaalin järjestäjä. 24.7.2013 Vylgort/Komi.

Reijo Kossi (51–80) Kansanopiston musiikinopettaja. 17.4.2013, 16.6.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Valeri Toropov (51–80) Vylgortin lasten käsityökeskus Zaranin rehtori. Ryhmähaastattelu 21.3.2013 (Pudasjärvi), haastattelu 23.3.2013 (Pudasjärvi), 17.7.2013, 24.7.2013 Vylgort/Komi.

III Osallistujat

Ella Viljamaa (21–50) Luokanopettaja 20.3.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Ilya Krivoshein (21–50) Taideopettaja. Ryhmähaastattelu 21.3.2013 Vylgort/Komi.

Jaakko Isomursu (21–50) Luokanopettaja. 18.4.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Janne Moilanen (21–50) Luokanopettaja. 18.4.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Jenna Partala (5–20) Oppilas. Ryhmähaastattelu 18.4.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Kari Tykkyläinen (51–80) Taiteilija/taideopettaja. Ryhmähaastattelu 17.4.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Liisa Pöllänen (21–50) Taideopettaja. 20.3.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Ljubov Glazyrina (51–80) Musiikinopettaja. Ryhmähaastattelu 16.6.2013 (Pudasjärvi) Syktyvkar/Komi.

Marja-Leena Tykkyläinen (51–80) Taiteilija/taideopettaja. Ryhmähaastattelu 17.4.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Minna Nevanperä-Jokikokko (21–50) Luokanopettaja. 18.4.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Matti Ojala (5–20) Oppilas. Ryhmähaastattelu 18.4.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Olga Prosyshikh (51–80) Musiikinopettaja. Ryhmähaastattelu 16.6.2013 (Pudasjärvi) Syktyvkar/Komi.

Pekka Kemppainen (21–50) Luokanopettaja. 20.3.2013
Pudasjärvi/Suomi.
Risto Poropudas (21–50) Luokanopettaja. 20.3.2013 Pudasjärvi/Suomi.
Raimo Heikkilä (21–50) Luokanopettaja. 18.4.2013 Pudasjärvi/Suomi.
Sakari Jokikokko (5–20) Oppilas. Ryhmähaastattelu 18.4.2013
Pudasjärvi/Suomi.
Santeri Matero (5–20) Oppilas. 26.4.2013 (Oulu) Pudasjärvi/Suomi.
Tatjana Judina (21–50) Taideopettaja. Ryhmähaastattelu 21.3.2013
Vylgort/Komi.
Tatjana Pupysheva (21–50) Musiikinopettaja. Ryhmähaastattelu
16.6.2013 (Pudasjärvi) Syktyvkar/Komi.
Vuokko Nyman (21–50) Taideopettaja. 22.3.2013 Pudasjärvi/Suomi.

Sanomalehtiartikkelit

Anttonen Aila (2010) Yhteisillä juurilla. Iijokiseutu 22.7.2010.
Anttonen Aila (2008) Kulttuuria vaihtamaan. Iijokiseutu 12.6.2008.
Haarahiltunen Pasi (2010) Jokiveneellä erämaahan. Iijokiseutu 15.7.2010.
Haarahiltunen Pasi (2010) Taidepajoista suomalais-ugrilaisuutta. Iijokiseutu
5.7.2010.
Haarahiltunen Pasi (2010) Komi–yhteistyötä halutaan kiinteyttää. Iijokiseutu
15.2.2010.
Haarahiltunen Pasi (2009) Ylitsevuotavaista ystävällisyyttä pudasjärvisille.
Iijokiseutu 29.10.2009.
Haarahiltunen Pasi (2009) Komissa suuri kiinnostus Pudasjärvi-yhteistyöhön.
Iijokiseutu 26.10.2009.
Haarahiltunen Pasi (2006) Käsiyöt kiinnostavat komilaisia. Iijokiseutu
27.3.2006.
Hagelberg Juha (2013) Pihlajan Helmet tulee kesällä. Iijokiseutu 22.3.2013.
Hagelberg Juha (2010) Hirvet navetassa. Iijokiseutu 10.1.2011.
Hagelberg Juha (2010) Harrivesillä. Iijokiseutu 18.11.2010.
Hagelberg Juha (2010) Unja–joen kultturelli erämies. Iijokiseutu 8.11.2010.
Hagelberg Juha (2010) Unjalaisvene liikkuu keveästi. Iijokiseutu 30.9.2010.
Hagelberg Juha (2010) Metsävenäjän lyhyt oppimäärä. Iijokiseutu 13.9.2010.
Hagelberg Juha (2010) Turisti nähty Troistsko-Petshorskissa! Iijokiseutu
30.8.2010.
Hagelberg Juha (2010) Kauas on pitkä matka. Iijokiseutu 19.8.2010.
Hagelberg Juha (2010) Kansainvälisiä lehdistösuhteita. Iijokiseutu 12.8.2010.

Hagelberg Juha (2010) Kuin piispat pappilassa. Iijokiseutu 29.7.2010.

Hagelberg Juha (2010) Ensikäden kulttuurivaikutteita. Iijokiseutu 26.7.2010.

Iijokiseutu (2009) Kulttuurifoorumista se kaikki lähti. Iijokiseutu 29.10.2009.

Iijokiseutu (2009) Pudasjärven ja Syktyvdienskin ystävyyssoyppimus allekirjoitetaan tänään. Iijokiseutu 22.10.2009.

Iijokiseutu (2010) Wallin suojelee Pudasjärven suomalais-ugri-laista taideviikkoa. Iijokiseutu 24.6.2010.

Iijokiseutu (2010) Pudasjärveltä Komin lohta pyytämään. Iijokiseutu 15.2.2010.

Iijokiseutu (2009) Kaupungin valtuuskunta Uralille. Iijokiseutu 30.8.2009.

Iijokiseutu (2008) Kominretkeläiset kokoontuivat. Iijokiseutu 15.9.2008.

Ketola Heikki (2010) Taide kumpuaa perinteestä. Kaleva 18.7.2010.

Mainio, Tapio (2015) Maailman suurin hirsikoulu nousee Pudasjärvelle – ja voi ratkaista homeongelmat. Helsingin Sanomat 19.1.2015. Viitattu 2.3.2016. URI: <http://www.hs.fi/kotimaa/a1421556867993>

MTV.FI (2012) Venäjän kulttuuriministeri: "Suomi erottamaton osa venäläistä maailmaa". 28.11.2012, Päivitetty 19.06.2013. Viitattu 8.3.2016. URI: <http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/venajan-kulttuuriministeri-suomi-erottamaton-osa-venalaista-maailmaa-/1875414>

Mäkinen Päivi (2007) Komilaisnuorten taidetta kirjastossa. Iijokiseutu 12.3.2007.

Natunen Hanna (2010) Vuokko oppi itsekin uusia asioita savitöistä. Iijokiseutu 20.9.2010.

Oulu-lehti (2015) Oululaiselle Tuure Holopaiselle valtakunnallinen tunnustus kotiseututyöstään. Oululehti 4.8.2015.

Parkkisenniemi Hilka ja Tolonen Birgit (2008) Matkaraportti Komin maasta. Iijokiseutu 24.7.2008.

Piirainen Keijo (2013) Ystävyyden puu – komilainen nuorten taideryhmä vierailulla. Pudasjärvillehti 20.3.2013.

Ruusunen Aimo (2015) Venäläisturistien katoa liioiteltu. Venäjän aika 2/2015.

Rieikki Vesa (2009) Matkakertomus Komin matkalta. Pudasjärvillehti 4.11.2009.

Seppänen Tanja (2007) Komilaisia taidonnäytteitä. Iijokiseutu 23.7.2007.

Teeriaho Maiju (2013) Kurenalalla taiteiltiin komilaisesti. Iijokiseutu 22.3.2013.

Tirola Ulla-Maija (2010) Pillit soivat Karhupajalla. Iijokiseutu 19.7.2010.

Tolonen Birgit ja Piirainen Keijo (2013) Ystävyyden puu nousi suomalais-ugrilaisella taideviikolla. Ijokiseutu 26.3.2013.

Turunen Heimo (2013) Komin tasavallan päämies vieraili Pudasjärvellä. Pudasjärvilehti 17.4.2013.

Turunen Heimo (2012) Suomalais-ugrilaisen kulttuurin kehittäminen edistyi. Pudasjärvilehti 21.3.2012.

Turunen Heimo (2012) Korkea–arvoisia vieraita Komin tasavallasta. Pudasjärvilehti 14.3.2012.

Vainio Kaisa (2013) Terveisiä Pudasjärven ystävilä Komin tasavallasta. Pudasjärvilehti 25.9.2013.

Vainio Kaisa (2013) Kansantanssi- ja lauluryhmä Pihlajan Helmet vieraili Pudasjärvellä. Pudasjärvilehti 19.6.2013.

Vainio Kaisa (2013) Komilainen taideviikko tiivistä yhteistyötä paikkakuntien välillä. Pudasjärvilehti 27.3.2013.

Venäjäin kauppatie (2013) Sotrudnichestvo Finljandii s respublikoj Komi. (Сотрудничество Финляндии с республикой Коми.) 4/2013.

Muut

Pudasjärven kaupunginhallituksen pöytäkirja 19.03.2013.

Suomalais-venäläinen kulttuurifoorumi. Suomalaisen partnerin yhteistyöehdotus. Hankenumero: 60/2012.

Pudasjärven kaupunginhallituksen pöytäkirja 17.11.2009.

Pudasjärven kaupunginhallituksen pöytäkirja 06.10.2009.

Kyselyt

Kysely (liite 1) on lähetetty Pihlajan Helmet folkloreryhmän opiskelijoille.

Vastauksia tuli 7/20. Vastaajia ei identifioida.

Valokuvaus

Kuva 1. Työpajassa tulkkina ja tutkijana. Vasemmalla työpajan vetäjät, oppilaat Masha, Anna ja Masha Vylgortin lasten käsityökeskus Zaranista. Oikealla tulkki ja tutkija eli allekirjoittanut. Pudasjärvi. Kuva: Ilya Krivoshein 2013.

Kuva 2. Uralilaiset kielet. Keskellä komit. Kuva: Helsingin Yliopisto, fennoungriistikan laitos. URI:

http://www.helsinki.fi/~sugl_smi/kuvat/Kartat/Kielet/Fenno-Ugrian_languages.jpg.

Kuva 3. Kommunitsseskaja-kadun katukyltit. Syktyvkar. Kuva: Kaisa Vainio 2013.

Kuva 4. Ö-kirjaimen patsas Syktyvkarissa. Syktyvkar. Kuva: Kaisa Vainio 2013.

Kuva 5. Muinaiskorujen kopioita Zavalinka-festivaalin markkinatorilla. Vylgort. Kuva: Kaisa Vainio 2013.

Kuva 6. Komin tasavallan vaakunassa on muinaispermiläinen aihe. URI: http://rkomi.ru/en/left/info/gos_simv/gerb/

Kuva 7. Syktyvdinskin, Pudasjärven yhteistyöalueen vaakuna. URI: <http://www.heraldicum.ru/russia/index.htm>

Kuva 8. Komilainen lauluryhmä esiintymisasuissaan Zavalinka-festivaaleilla. Vylgort. Kuva: Kaisa Vainio 2013.

Kuvat 9 & 10. Lasten Pudasjärven työpajoissa valmistamia perinnelelujä. Pudasjärvi. Kuva: Kaisa Vainio 2013.

Kuva 11. Vylgortin käsityökoulu Zaranin lasten töistä välittyvät myyttiset aiheet. Pudasjärvi. Kuva: Kaisa Vainio 2013.

Kuva 12. Ivana Kupala -juhla Etnoparkissa. Nauhoja solmitaan heinäukkoon. Yb. Kuva: Valeri Toropov 2013.

Kuva 13. Pihlajan Helmet -ryhmä esiintymässä 2013. Ranua. Kuva: Kaisa Vainio 2013.

Kuva 14. Lapset seuraavat tarkkaan Valeri Toropovin opetusta. Pudasjärvi. Kuva: Ilya Krivoshein 2013.

Kuva 15. Vylgortin lasten käsityökeskus Zaran. Vylgort. Kuva: Kaisa Vainio 2013.

Tutkimuskirjallisuus

Painamattomat lähteet

Arctic Network for the Support of the Indigenous Peoples of the Russian Arctic – ANSIPRA. Viitattu 18.2.2011. URI: <http://npolar.no/ansipra/>.

Diatchkova Galina (2001) Indigenous peoples of Russia and political history. *The Canadian Journal of Native Studies* XXI, 2(2001): 217–233. Viitattu 17.2.2011. URI: http://www2.brandonu.ca/library/cjns/21.2/cjnsv21no2_pg217-233.pdf.

Comaroff Jean & Comaroff John L. (2009) *ETHNICITY, INC.: on indigeneity and its interpellations*. University of Chicago. Viitattu 8.7.2016. URI: <https://www.researchgate.net/publication/37690927>.

Hudson Scott, Smith Carl, Loughlin Michael & Hammerstedt Scott (2009) *Symbolic and Interpretive Anthropologies. Anthropological theories, a guide*. The University of Alabama. Viitattu 11.3.2016. URI: <http://anthropology.ua.edu/cultures/cultures.php?culture=Symbolic%20and%20Interpretive%20Anthropologies>.

Hämeenaho Pilvi (2008) *Folklorismi: sovellettu menneisyys osana nykypäivän suomalaisuutta*. Viitattu 3.8.2016. URI: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-200805081446>.

Kauksi Ülle, Heinapuu Andres, Kivisildnik Sven, Päril-Lõhmus Maarja (1994) *Etnofuturismi: ajatustapa ja tulevaisuuden mahdollisuus*. Viitattu 18.2.2011. URI: <http://www.suri.ee/etnofutu/ef!suo.html>.

Kauppala Pekka (2015) *Teräsnyrkki Bjarmian yllä*. Blogi 21.9.2015. Viitattu 8.3.2016. URI: <http://pkaka.puheenvuoro.uusisuomi.fi/203083-terasnyrkki-bjarmian-ylla>.

Komin Tasavallan web-sivu. Komin tasavallan vaakuna. Viitattu 6.8.2016. URI: http://rkomi.ru/en/left/info/gos_simv/gerb/.

Kuutma Kristin (1998) Festival as communicative performance and celebration of ethnicity. *Folklore*, vol 7, 1998. *Electronical Journal of Folklore*. Institute of Estonian Language, Estonian Folklore archives. Viitattu 28.7.2016. URI: <http://folklore.ee/folklore/vol7/pdf/festiva.pdf>.

Lampinen Metti (2010) Kulttuurin laajakaistalla – matkalla elämyksistä sivistykseen: kulttuurikasvatushankkeen arviointitutkimus. Pro gradu - tutkielma. Jyväskylän Yliopisto. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, Taidekasvatus. Viitattu 3.8.2016. URI: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/24573#>.

Loode Oliver (2016) Udmurts and the erosion of national dignity. Blogi 15.2.2016. *Uralistica*. Viitattu 12.7.2016. URI: <http://uralistica.com/profiles/blogs/udmurts-and-the-erosion-of-national-dignity>.

Opetusministeriön web-sivu. Opetusministeriö. Viitattu 10.3.2016. URI: http://www.minedu.fi/OPM/Kansainvaliset_asiat/ohjelmat_ja_aloitteet/venaaja.

Perkkiö Hanna (2000) Näkökulmia kulttuurivaihtoon: Kansallinen kulttuuri-instituutti ja sen yleisöt. Tutkimus Suomen Benelux-instituutin toimintakentästä ja yhteistyösuhteista. Kansainvälinen kulttuurivaihto nykypäivän ilmiönä. Pro-Gradu. Jyväskylän Yliopisto, Viestintätieteiden laitos 2000.

Sallamaa Kari (1999) Etnofuturismin filosofia suomalais-ugrialaisten kansojen säilymisen perustana. Viitattu 18.2.2011. URI: <http://www.suri.ee/etnofutu/3/doc/salla-sm.html>.

Shabaev J. P. & Charina A. M. (2010) Finno-ugorskii natsionalizm i grazhdanskaja konsolidatsija v Rossii, etnopoliticheskii analiz. (Финно-угорский национализм и гражданская консолидация в России, этнополитический анализ) Pietari, Pietarin palveluiden ja talouden valtionyliopisto; Venäjän tiedeakatemia, etnologian ja antropologian osasto.

Suomalais-venäläisen kulttuuriforumin web-sivu. Suomi–Venäjä -Seura ry.
Viitattu 9.3.2016. URI: <http://www.kultforum.org/>.

Venäjän federaation tilastovirasto (2012) (Venäjäksi) Federalnaja služba gosudarstvennoi statistiki (Федеральная служба государственной статистики) Koko Venäjän kattava väestönlaskenta 2010. Moskova: ИИЦ «Статистика России». Viitattu 9.3.2016 URI: www.gks.ru.

Osa 1. Väestön lukumäärä ja jakauma. Taulukko 7 / 2012.

Osa 4. Julkaisu 4. Väestön kansallisuus ja venäjän kielen taito Venäjän federaation subjekteissa. Taulukko 4/2012.

Osa 4. Julkaisu 7. Suurimpien väestöryhmien kielitaito Venäjän federaation subjekteissa. Tilasto 7/2012.

Vähäkuopus Hanne (2015) Pohjantähdessä avattiin komilaisten lasten kuvataidenäyttely ”Minulla on onnea”. Viitattu 2.1.2016. URI: <http://www.pudasjarvi.fi/tiedotteetjauutiset/180-uutiset/uutiset/870-pohjantahdessaavattiinkomilaistenlastenkuvataidenayttelyminullaonnea>.

Painetut lähteet

Alastalo Marja & Åkerman Maria (2010) Asiantuntijahaastattelun analyysi: Faktojen jäljillä. Teoksessa: Ruusuvoori Johanna & Nikander Pirjo & Hyvärinen Matti(toim.) Haastattelun analyysi. Tampere, Vastapaino: 372–394.

Anttonen Marjut (1999) Etnopolitiikkaa Ruijassa: Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Autio Eero (2000) Kotkat, hirvet, karhut: permiläistä pronssitaidetta. Jyväskylä, Atena.

Bernard Russell H. & Gravlee Clarence C. (toim.) (2015) Handbook of methods in cultural anthropology. Lanham, Md: Rowman & Littlefield.

Deflem Mathieu (1991) Ritual, Anti-Structure, and Religion: A Discussion of Victor Turner's Processual Symbolic Analysis. Journal for the Scientific Study of Religion 30 (1): 1–25. Saatavissa myös elektronisena.

Fryer Paul & Lehtinen Ari (2013) Izvatas and the diaspora space of humans and non-humans in the Russian North. *Acta Borealia: A Nordic Journal of Circumpolar Societies* 30:1: 21–38. Saatavissa myös elektronisena.

Fryer Paul & Nichola Lynn J. (1998) National– territorial change in the republics of the Russian North. *Political Geography*, vol. 17 no.5.: 567–588. Saatavissa myös elektronisena.

Geertz Clifford (1973) *The Interpretation of Cultures*. New York, Basic Books.

Gothóni René (1997) Eläytyminen ja etäännyminen kenttätutkimuksessa. Teoksessa: Viljanen Anna Maria & Lahti Minna (toim.) *Kaukaa haettua: Kirjoituksia antropologisesta kenttätutkimuksesta*. Vammala, Suomen antropologinen seura: 136–148.

Grünthal Riho (2012) Suomalais-ugrialaisten vaiettu suuri kriisi. *Elo* 5/2012. Saatavissa myös elektronisena.

Grünthal Riho (2005) *Selvitys Suomen sukukansaohjelmasta*. Helsinki, Opetusministeriö, Kansainvälisten asiain sihteeristö, Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005: 23.

Hobsbawm Eric & Ranger Terence (toim.) (1983) *The Invention of Tradition*. Cambridge, Cambridge University Press.

Huttunen Laura (2010) Tiheä kontekstointi: Haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa: Ruusuvoori Johanna & Nikander Pirjo & Hyvärinen Matti (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere, Vastapaino: 64–89.

Ivanova Julia (2005) Neuvostoaikakauden kansanperinneleikkikalut. Teoksessa: Heinimaa Miia (toim.) *Sankarilliset lelut – neuvostoleikkikalun lyhyt historia*. Jyväskylä, Atena Kustannus Oy: 37–51.

Janhunen Juha (1999) Euraasian alkukodit. Teoksessa: Fogelberg Paul (toim.) *Pohjan poluilla: Suomalaisen juuret nykytutkimuksen mukaan*. Helsinki, Suomen tiedeseura: 27–36.

Jutila Matti (2011) Nationalism circumscribed: transnational governance of minority rights in post-cold war Europe. Helsinki, University of Helsinki.

Jolanki Outi & Karhunen Sanna (2010) Renki vai isäntä? Analyysiohjelmat laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa: Ruusuvuori Johanna & Nikander Pirjo & Hyvärinen Matti(toim.) Haastattelun analyysi. Tampere, Vastapaino: 395–410.

Kainulainen Kimmo (2012) Luovat alat ja Venäjä-yhteistyö – näköaloja Itä-Suomesta. Mikkelin Ammattikorkeakoulu Oy, Luovan Suomen julkaisuja 6. Saatavissa myös elektronisena.

Kettunen Pauli (1998) Kansallinen "me" ja historia globaalistuvassa maailmassa. Tieteessä tapahtuu 1998/5. Saatavissa myös elektronisena.

Kirschenblatt-Gimblett Barbara (1995) Theorizing Heritage. *Etnomusicology* vol. 39 no. 3. New York University; 367–380.

Koivunen Hannele (2004) Onko kulttuurilla vientiä? Opetusministeriön, ulkoasiainministeriön ja kauppa- ja teollisuusministeriön Kulttuurivienti- hanke. Selvitysmiehen raportti. Opetusministeriön julkaisuja 2004: 22.

Konttinen Jussi (2007) Sankarimatkailijan Komi. Helsinki, Like.

Konakov Nikolai & Napolskih Vladimir (2003) (Toim.) Komi mythology. Budapest, Akademiai kiado.

Konakov Nikolai (1998) Komin kansan perinteinen luonnon hyödyntäminen ja maailmankatsomus. Teoksessa: Hakamies Pekka (toim.) Ison karhun jälkeläiset. Helsinki, Suomalaisen kirjallisuuden seura: 62–82.

Laaksonen Pekka (1974) Folklorismi, sovellettua perinnettä. Teoksessa: Launonen H. & Mäkinen K. (toim.) Folklore tänään. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: 158–166.

Lacy Julie A. & Douglass William A. (2002) *Beyond authenticity. The meanings and uses of cultural tourism*. London, Thousand Oaks; New Delhi: Sage Publications.

Laitila Teuvo (1997) *Kenen joukoissa seisot – piirteitä neuvosto–etnografiasta*. Teoksessa: Viljanen Anna Maria & Lahti Minna (toim.) *Kaukaa haettua: Kirjoituksia antropologisesta kenttätöystä*. Vammala, Suomen antropologinen seura: 237–246.

Lehtinen Ildikó (2002) *Siperian kansat kulttuurien museossa*. Teoksessa: Lehtinen Ildikó (toim.) *Siperia – Taigan ja tundran kansoja*. Jyväskylä, Museovirasto: 23–46.

Luomanen Jari (2010) *Straussilainen grounded theory –menetelmä*. Teoksessa: Ruusuvuori Johanna & Nikander Pirjo & Hyvärinen Matti (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere, Vastapaino: 351–371.

Maximova Ljubov A. & Semenov Victor A. (2007) Teoksessa: Elenius Lars & Karlsson Christer (Toim.) *Cross–Cultural Communication and Ethnic Identities*. Luleå, Luleå University of Technology: 47–54.

Minahan James (2002) *Encyclopaedia of the Stateless Nations: Ethnic and National Groups Around the World Volume II D–K*. Greenwood. Saatavissa myös elektronisena.

Nisula Tapio (1997) *Etnografia, ekshibitionismi ja uuseksotismi*. Teoksessa: Viljanen Anna Maria & Lahti Minna (toim.) *Kaukaa haettua: Kirjoituksia antropologisesta kenttätöystä*. Vammala, Suomen antropologinen seura: 166–178.

Ojutkangas Krista, Larjavaara Meri, Miestamo Matti & Ylikoski Jussi (2009). *Johdatus kielitieteeseen*. Helsinki: WSOY.

Opetusministeriö (2007) *Onko Kulttuurilla vientiä? ON! Esitys Suomen kulttuuriviennin kehittämissohjelmaksi 2007–2011, Opetusministeriön julkaisuja 2007: 9*.

Opetusministeriö (2005a) Suomalais-venäläisen kulttuurifoorumin arviointi, Itsearviointin analyysi 23.9.2004. Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 2005. Helsinki, Opetusministeriön julkaisuja 2005:5.

Opetusministeriö (2005b) Taiteen ja kulttuurin Venäjä–Ohjelma. Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto 2005. Helsinki, Opetusministeriön julkaisuja 2005: 29.

Pakkasvirta Juha & Saukkonen Pasi (2005) Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena. Teoksessa: Pakkasvirta Juha & Saukkonen Pasi (Toim.) Nationalismit. Helsinki, WSOY: 14–45.

Pietilä Ilkka (2010) Vieraskielisten haastattelun analyysi ja raportointi. Teoksessa: Ruusuvuori Johanna & Nikander Pirjo & Hyvärinen Matti (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere, Vastapaino: 411–423.

Ruohonen Ilkka (1988) Totuuden tulkintaa, Geertziläisiä näköaloja kulttuurien tulkintaan. Suomen antropologi 4/1988. Saatavissa myös elektronisena.

Saarikivi Janne (2015) Suomensukuiset hupenevat. Ulkopoliittikka 4/2015. Viitattu 2.8.2016. Saatavissa myös elektronisena.

Salminen Esa-Jussi (2003) Yhteisurallilaiset foorumit – Osa kansainvälistä uralilaista liikettä. Alkukoti, Helsingin Yliopiston ylioppilaskunnan sukukansavaliokunnan lehti 5/2003: 6–7. Saatavissa myös elektronisena.

Schindler Debra (1994) Competing for Resources: First Nation Rights and economic development in the Russian Far East. Teoksessa: Johnston Barbara Rose (toim.) Who Pays the Price? The Sociocultural Context of Environmental Crisis, Island Press. Saatavissa myös elektronisena.

Siikala Anna-Leena (2012) Itämerensuomalaisten mytologia. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Siikala Anna-Leena (2002) What Myths Tell about Past Finno–Ugric Modes of Thinking. Teoksessa: Siikala Anna-Leena (toim.) Myth and mentality: studies in folklore and popular thought. Helsinki, Finnish Literature Society: 15–33.

Siikala Anna-Leena & Uljašev Oleg (2011) Hidden Rituals and Public Performances: Traditions and Belonging among the Post-Soviet Khanty, Komi and Udmurts. Helsinki, Finnish Literature Society.

Siikala Anna-Leena & Uljašev Oleg (2002) Henkien maisema. Pohjoishantien pyhät paikat ja niiden rituaalit. Teoksessa: Ildikó Lehtinen (toim.) Siperia – Taigan ja tundran kansoja. Jyväskylä, Museovirasto: 155–185.

Siikala Anna-Leena (1997) Toisiinsa virtaavat maailmat. Teoksessa: Viljanen A. M. & Lahti M (toim.) Kaukaa haettua – Kirjoituksia antropologisesta kenttätöystä. Vammala, Suomen antropologinen seura: 46–68.

Siikala Jukka (1997) Kulttuurin käsite ja etnografinen ongelma. Teoksessa: Viljanen Anna Maria & Lahti Minna (toim.) Kaukaa haettua: Kirjoituksia antropologisesta kenttätöystä. Vammala, Suomen antropologinen seura: 20–34.

Siuruainen Eino (1994) Alueellinen näkökulma lähialueyhteistyöhön. Veijalainen Leelia & Salminen Esko (toim.) Teoksessa: Kulttuuriyhteistyö ja lähialueet. Helsinki, Opetusministeriö: 7–13.

Suhonen Seppo (1999) Uralilainen alkukoti. Teoksessa: Fogelberg Paul (Toim.) Pohjan poluilla: Suomalaisen juuret nykytutkimuksen mukaan. Helsinki, Suomen tiedeseura: 245–248.

Suominen Karina (2002) ”Meillä ei ole kulttuuria” Kulttuuriantropologina nenetsikylässä. Teoksessa: Lehtinen Ildikó (toim.) Siperia – Taigan ja tundran kansoja. Jyväskylä, Museovirasto: 249–255.

Tapaninen Anna–Maria (1997) Paljaat totuudet ja etnografiset illuusiot. Teoksessa: Viljanen Anna Maria & Lahti Minna (toim.) Kaukaa haettua: Kirjoituksia antropologisesta kenttätöystä. Vammala, Suomen antropologinen seura: 116–134.

Tenhunen Sirpa (1997) Paljastavia kohtaamisia Kalkutassa. Teoksessa: Viljanen Anna Maria & Lahti Minna (toim.) Kaukaa haettua: Kirjoituksia antropologisesta kenttätöystä. Vammala, Suomen antropologinen seura: 87–94.

Tuisku Tuula (2002) Poropaimentoilaisuus. Teoksessa: Ildikó Lehtinen (toim.) Siperia – Taigan ja tundran kansoja. Jyväskylä, Museovirasto: 100–107.

Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Vantaa, Tammi.

Turner Victor (1974) *Dramas, Fields and Metaphors, Symbolic action in human society*. Ithaca, Cornell University Press.

Turner Victor (1967) *The forest of symbols: aspects of Ndembu ritual*. Ithaca, Cornell University Press.

Vanhanen Riikka (2010) *Examining the discourses on cross-border cooperation: construction of space and interaction at the Finnish–Russian border*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän Yliopisto. Saatavissa myös elektronisena.

Vento Urpo (1994) *M.A. Castrenin seura sukukansaohjelmaa toteuttamassa*. Teoksessa: Veijalainen Leelia & Salminen Esko (toim.) *Kulttuuriyhteistyö ja lähialueet*. Helsinki, Opetusministeriö: 136–138.

Wagner Roy (1975) *The Invention of Culture*. The University of Chicago Press, Chicago.

Liite 1. Haastattelukysymykset

Kysely opiskelijoille

Pihlajan Helmet-esiintyjäryhmän opiskelijoille kyselyn matkan vaikutelmista. Lähetin kyselyn 20 opiskelijoille ja sain 7 vastausta. Kyselyn vasytauksia olen käyttänyt samoin kuin muuta haastatteluaineistoa.

- Millaisia toiveita sinulla oli tälle suomenmatkalle? Toteutuivatko ne?
- Mikä ohjelmassa, tai ylipäänsä Suomessa oli mielenkiintoista?
- Mitä vielä haluaisit nähdä tai tehdä jos voisit tulla uudestaan?
- Suomalaiset ja komit ovat sukukansoja. Voiko sen havaita, miten?
- Tunnetko komin kieltä, kulttuuria tai onko sinulla komilaiset juuret?

Teemahaastattelukysymykset suomalaisille ja komilaisille

Rooli kulttuurivaihtohankkeissa

- Nimi, asema, ikä.
- Millä tavoin ja kuinka kauan olet ollut mukana Pudasjärvi–Komi yhteistyössä?
- Miten päädyit mukaan ja miksi olet halunnut olla mukana yhteistyössä?
- Oma tausta ja kiinnostus näihin teemoihin?
- Oletteko mukana muissa vastaavissa hankkeissa?

Tavoitteet ja päämäärät

- Miksi tällöistä yhteistyötä mielestäsi tehdään? Tärkeää/ei-tärkeää?
- Mitkä ovat Pudasjärven tekemän yhteistyön tavoitteet ja päämäärät?
- Miten tällöisiin päämääriin mielestäsi päästään?
- Miten tähän mennessä tehty työ vastaa päämääriä?
- Minkälaisia odotuksia/ toiveita /pelkoja on yhteistyön mahdolliselle jatkolle?

Merkitykset

- Mikä merkitys Pudasjärven kunnalle ja sen asukkaille yhteistyöllä on?
- Entä laajemmin, esim. ympäröivälle alueelle?
- Onko yhteistyöllä ollut jonkinlaisia vaikutuksia Pudasjärvellä?
- Minkä merkityksen uskotte Komilaisille osapuolille yhteistyöllä olevan?
- Onko yhteistyöllä teille henkilökohtaisia tai ammatillisia merkityksiä?
- Miksi yhteistyötä kannattaa tehdä Komin toimijoiden kanssa?
- Komi on suomalais-ugrilaista aluetta. Onko sillä jotain vaikutusta tai merkitystä yhteistyöhön?

Liite 2. Pudasjärvi–Komi -vaihdon aikajana

- 2002 syyskuu – Ensimmäinen tapaaminen suomalais-venäläisessä kulttuurifoorumissa Lappeenrannassa. Mukana Vylgortin lasten käsityökeskus Zaranin rehtori Valeri Toropov, Pudasjärven kulttuurihoaja Birgit Tolonen ja Pudasjärven kansalaisopiston opettaja Vuokko Nyman.
- 2006 – Valeri Toropov ja 4 taideopiskelijaa pitävät työpajoja Pudasjärvellä. Mukana 2 opiskelijaa käsityökeskus Zaranista ja 2 Syktyvkarin kulttuuriopistosta. Mukana Syktyvdinskin alueen johtaja Artur Rudolf ja tulkki Marina Ankudinova.
- 2006 – Käsityökeskus Zaranin opiskelijoiden taidenäyttely, Valeri Toropovin keramiikkaa Pudasjärvellä.
- 2006 – Pudasjärven hallinnon delegaatio Komissa Zavalinka-festivaaleilla.
- 2007 – Syktyvkarin kulttuuriopiston opiskelijoiden näyttely Pudasjärvellä.
- 2007 – kesällä Syktyvkarin Kulttuuriopiston opiskelijoiden tanssiryhmä Pihlajan Helmet (Pihlajanmarjat) esiintyi Pudasjärvellä, mm. kotiseutujuhlassa Pudasjärven kotiseutumuseolla. Kansantaitelija Valeri Toropov piti taidepajoja Pudasjärvellä ja Yli-Iin Kierikkikeskuksessa.
- 2008 – Vylgortin Käsityökeskus ja Lasten käsityökoulu Zaran avataan uudessa rakennuksessa.
- 2008 – Pudasjärven delegaatio Komissa Zavalinka-festivaaleilla. Festivaaleilla esiintyi pudasjärvinen kansanmusiikkiryhmä. 4 nuorta kuvataideharastajaa osallistuvat käsityökoulu Zaranin kädentaitokursseille komilaisten nuorten kanssa. Pudasjärven hallinto tutustui paikalliseen elinkeinoelämään.
- 2009 – Suomalais-venäläinen kulttuurifoorumi Komissa. Pudasjärven delegaatio osallistuu arvovieraina. Pudasjärvi solmi ystävyys- ja yhteistyösopimukset Syktyvdinskin piirin hallinnon sekä Syktyvkarin yliopiston kanssa. Ohjelmaan kuului myös yritysvierailuja.
- 2009 – Komilainen opiskelija Anastasia Karakchieva (mukana 2006 vierailulla) harjoittelussa Pudasjärvellä Kontiotuote -yhtiössä.
- 2010 – Suomalais-ugrilainen taideviikko Pudasjärvellä. Vylgortin käsityökeskus Zaranin opettajien Valeri Toropovin, Aleksandr Sergijenkon ja Kristina Haptsevan taidetyöpajat. Vylgortin käsityökeskus Zaranin lasten taidenäyttely *Huuhkajan siipien alla*.
- 2010 – Kalastusmatka Komiin. Mukana Iijokiseutu-lehden toimittajia. Matkasta julkaistaan juttusarja.

2011 – Kalastusmatka Komiin.

2011 – Komin tasavallan 90–vuotisjuhla. *Zarni kijas* – kultaiset kädet käsityöfestivaaleilla mukana Pudasjärvisiä taiteilijoita.

2011 – Pohjois-Pohjanmaan aluehallintoviraston matka Komiin.

2012 maaliskuu – Komin Syktyvdinskin piirin hallinnon delegaatio Pudasjärvellä ja Oulussa. Tutustumista oppilaitoksiin ja matkailuhankkeisiin. Yritysneuvotteluja Kontiotuotteen ja Profin Oy:n edustajien kanssa. Mukana Syktyvdinskin piirin alueen päämies Artur Rudolfin lisäksi kulttuurialan, opetustoimen, urheilutoimen ja kulttuuritalojen johtajia.

2012 elokuu – Pudasjärven virkamiesdelegaation vierailu Komin tasavaltaan

2012 lokakuu – Kulttuurisektorin yhteistyötapaaminen Kulttuurifoorumissa Joensuussa.

2013 – Pohjois-Pohjanmaan aluehallintoviraston virkamiesdelegaatio Komissa.

2013 huhtikuu – Komin hallinnon 9 henkinen delegaatio Oulussa ja Pudasjärvellä. Tasavallan johtaja Vjatšeslav Gaizer ja kulttuuriministeri Artur Rudolf tapasivat Pohjois-Pohjanmaan maakuntajohtaja Terttu Savolaisen. Yhteistyösopimus syntyi Komin tasavallan ja Pohjois-Suomen välille.

2013 maaliskuu – Zaran- taidekeskuksen opettajien ja oppilaiden pitämiä työpajoja Pudasjärvellä kouluissa ja kansanopistossa.

2013 kesäkuu – Syktyvkarin Kulttuuricollegen opiskelijoiden Pihlajan Helmet-tanssiryhmä esiintyi Pudasjärvellä ja lähikunnissa.

2014 lokakuu – Kulttuurisektorin yhteistyötapaaminen Kulttuurifoorumissa Oulussa. Pudasjärven kulttuuritoimi, kansanopisto ja Suomi–Venäjä-seura neuvottelevat Zaran-käsityökeskuksen ja Etnoparkin johtohenkilöiden kanssa nuorten taideleirin järjestämisestä

2015 kesäkuu – Pudasjärven delegaatio Komissa Vylgortissa. Mukana kulttuuriohjaaja, taideopiskelijoita ja taiteilija Kari Tykkyläinen, jotka osallistuvat Zavalinka-festivaaliin, työpajoihin ja vierailevat paikallisen taitelijan luona.

2015 Syksy – ”Minulla on onnea”– Komin lasten kansansatuaiheisen taidekilpailun näyttely Pudasjärvellä.

2016 Kevät – ”Minulla on onnea”– Suomen lasten kansansatuaiheisen taidekilpailun näyttely Vylgortissa.